

Ա. Վ. ԿՈՍՏԵՐԵՎ

ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

342(47)

Կ-75

ԽՍՀՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

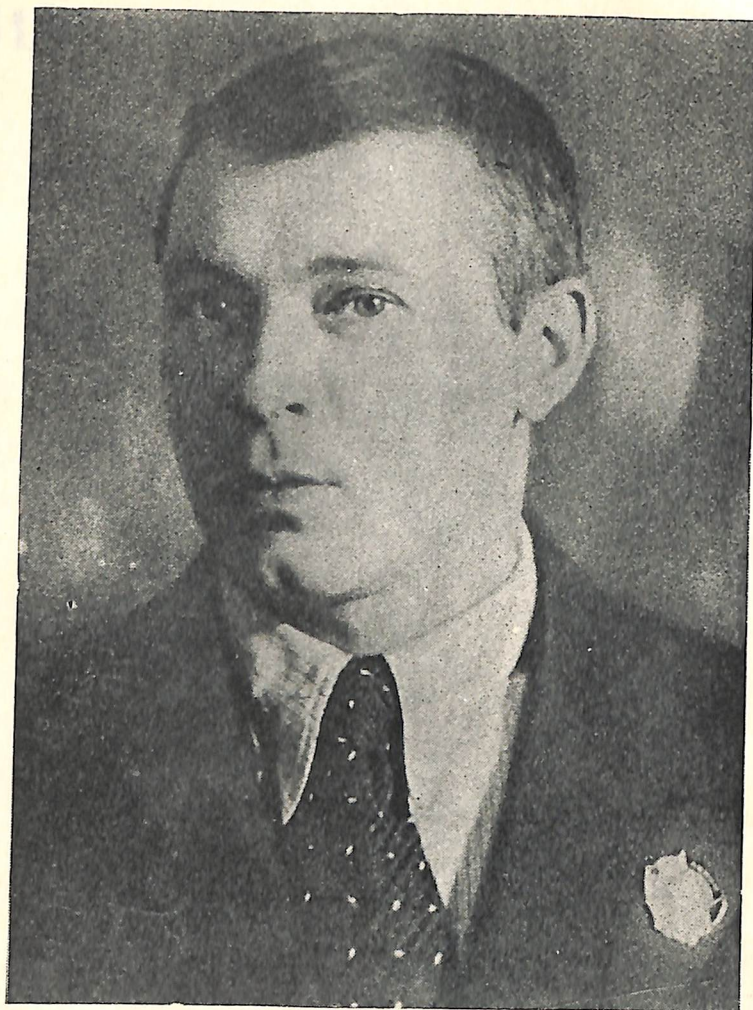

1937

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿԻՐՆԵՐԻ, ՆԻԱՅԵՔ

1 MAR

Ա. Վ. ԿՈՍԱՐԵՎ

342(47)

4-754

Ա. Վ. ԿՈՍԱՐԵՎ

05 FEB 2004

ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ՅԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՀԱՄԿ(Բ)Կ ԿԿ-ԻՆ ԿԻՑ
ԸՆԿ. ՅԱ. Մ. ՍՎԵՐԴԼՈՎԻ ԱՆՎԱՆ
ՊՐՈՊԱԳԱՆԴԻՍՏՆԵՐԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴՊՐՈՑԻ
ԿՈՄՅԵՐԻՏԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻԲՈՒՄ

A. B. КОСАРЕВ

СТАЛИНСКАЯ
КОНСТИТУЦИЯ И
СОВЕТСКАЯ МОЛОДЕЖЬ

АРМПАРТИЗДАТ, ЕРЕВАН, 1937 г.

Ստալինյան Սահմանադրութիւնը խորհրդային յերիտասարդութեանը պարզաբանելն զգալի չափով ավելի բարդ գործ է, քան հասակավոր աշխատավորների շրջանում այն պարզաբանելը:

Մեր յերկրի բանվորներն ու գյուղացիները ստալինյան Սահմանադրութեան համար մղված պայքարի հակայական ճանապարհ են անցել: Նրանք Լենինի-Ստալինի կուսակցութեան ղեկավարութեամբ նվաճել են այն, ինչ վոր գրի յե առնված Սահմանադրութեան մեջ: Համկ(բ)Կ հետ միասին բանվորներն ու գյուղացիներն իրենց սլոների վրա յեն կրել այդ պայքարի մեծագույն բոլոր դժվարութիւնները: Այդ պատճառով եւ ստալինյան Սահմանադրութիւնը հասկանալի յե նրանց: Նրանց հիշողութեան մեջ դեռ եւս վառ են մնացել համառ պայքարի այն տարիները, հիշողութիւնները, վորոնք թաղնված են Սահմանադրութեան յուրաքանչյուր հոդվածի հետեում: Նրանք կարող են համեմատել խորհրդային իրավակարգում ունեցած իրենց հիանալի կյանքը կապիտալիստական հասարակութեան որով ունեցած իրենց կյանքի պայմանների հետ:

Այլ և գործը յերիտասարդութեան վերաբերմամբ, վորը ծնվել է Մեծ պրոլետարական հեղափոխութիւնից հետո (իսկ այդ յերիտասարդութիւնն այժմ կազմում է ԽՍՀՄ-ի ամբողջ բնակչութեան 43 տոկոսը):

Խորհրդային Միութեան յերիտասարդութիւնը խորհրդային իրավակարգի որով է աճել: Նա ոգտվում է սոցիալիստական հասարակութեան արդեն նվաճված բոլոր նյութական, կուլտուրական և քաղաքական բարիքներից:

Խորհրդային յերիտասարդութեան գերակշռող մասսան Ֆիզիկական ու հոգեպես իր կաշու վրա չի գգացել կապիտալիստների, գործարանատերերի, կալվածատերերի լծի տակ գտնված մարդկանց կյանքի բոլոր սարսափները: Այդ անցյալ կյանքի մասին մեր յերիտասարդութիւնը կարող է դատել միայն գրքերից և մեկ եւ 4ին բանվորների ու գյուղացիների պատմածներից:

Առանց իմանալու ծանր անցյալը, առանց հոգեպես ու ֆիզիկապես ճաշակած լինելու այդ անցյալը, յերիտասարդության համար դժվար է գնահատել ստալինյան Սահմանադրության ամբողջ վեհուեթյունը: Չե՞ վոր Սահմանադրության յուրաքանչյուր հոդված արդյունք է աշխատավորության՝ սոցիալիզմի համար մղած պայքարի, վորին մեր յերիտասարդ սերունդները մասնակցութիւն չեն ցույց տվել թեկուզ լոկ այն պատճառով, վոր միայն այժմ են գիտակից կյանքի շրջանը թեակոխում:

Որինակի համար վերցնենք Սահմանադրության 125-րդ հոդվածը, վորը խոսքի, մամուլի, ժողովների, միախնդների և այլնի ազատության մասին է խոսում: Այդ հոդվածն առանց հատուկ պարզաբանումների հասկանալի չէ հին բանվորներին ու դյուղացիներին: Նրանք դեռ հիշում են, թե ինչպես կազակները, ժանդարմները և ցարական զինվորները ցրում էին բանվորների ժողովները, թե ինչպես նրանք անխնա դնդակահարում էին ցույցերը, անգնն աղամարդկանց, կանանց ու յերեխաներին, թե ինչպես հետապնդվում էր ամեն մի կենդանի խոսք, թե ինչպես հազարավոր լավագույն մարդիկ կանգալներ հազած դնում էին հեռավոր արքայապետները, բանտերը, տաժանավայրերը՝ նրա համար, վոր հանդիման էին բողոքի ձայն բարձրացնել և աշխատավորներին կոչ են անում պայքարելու շահագործողների դեմ: Յեւ այդ պատճառով հին բանվորներն ու դյուղացիներն այնպես բարձր են գնահատում այն ազատութիւնները, վոր նրանց տվեց Մեծ սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակը: Նրանք գիտեն, վոր այդ ազատութեան համար մղված պայքարում թափվել է հազարավոր արդիւմ մարդկանց, բանվոր դասակարգի լավագույն զավակների արյունը: Բայց լա՞վ գիտե արդյոք այդ մասին խորհրդային յերիտասարդութիւնը: Նա իր կաշու վրա չի զգացել պայքարի բոլոր ծանրութիւնները և ոգտվում է այդ ազատութիւններից՝ ինչպես ինքնըստինքյան հասկանալի բաներից: Այդ պատճառով յերիտասարդութեանը պետք է առանձին խնամքով պարզաբանել իՍՍՏ-ի Սահմանադրութեան այդ, 125-րդ, հոդվածի իմաստն ու նշանակութիւնը:

Յեթե, որինակի համար ասենք, յուրաքանչյուր հին բանվորի ու դյուղացու առանց վորեւէ հատուկ պարզաբանումների հասկանալի չէ Սահմանադրութեան 118-րդ հոդվածը, վորն աշխատանքի

իրավունքի մասին է խոսում, ապա այդ հոդվածն այնքան էլ հասկանալի չէ շատ յերիտասարդների համար:

Մեր յերիտասարդների մտքովն անգամ չի կարող անցնել այն, վոր նա կարող է մնալ առանց աշխատանքի: Չե՞ վոր նա լիակատար հնարավորութիւն ունի իրեն առաջարկվող բազմաթիւ աշխատանքներից ընտրել այն աշխատանքը, վորն իրեն ամենից շատ է դուր գալիս, վորն ամենից շատ է իր սրտով: Յեւ աշխատանքն էլ բանվորի բոլոր ուժերը հյուսիս ծանր բեռից, ինչպիսին էր նա կապիտալիստական իրավակարգում, — մեղմում պատվի և արիւթյան դործ է դարձել:

Աշխատանքի իրավունքը, այդ պատճառով էլ, շատ յերիտասարդներ դիտում են վորպէս մի ինչ-վոր ինքնըստինքյան հասկանալի բան: Նրանք մինչև իսկ զարմանում են, յերբ նրանց ասում էս, թե աշխատանքի իրավունքը մի մեծագույն նվաճում է: — «Իսկ այլ կերպ ի՞նչպէս կարող է լինել: Ի՞նչպէս կարող են մարդիկ առանց աշխատանքի ապրել»...

Յերիտասարդութիւնն այդ նվաճման նշանակութիւնը լիովին կհասկանա միայն այն դեպքում, յեթե մենք նրան ողնենք համեմատելու մեր այժմյան կյանքը հեղափոխութիւնից առաջ աշխատավորների վարած կյանքի հետ, յեթե մենք նրան սովորեցնենք տեսնելու այն անդունդը, վորը մեր սոցիալիստական հասարակութիւնը բաժանում է կապիտալիստական իրավակարգից՝ իր շահագործումով, ճգնաժամերով, աղքատութեամբ ու դործադրկութեամբ հանդերձ:

Նույնը կարելի չէ ասել նաև Սահմանադրութեան 119-րդ հոդվածի մասին, վորը հանգստի իրավունքի մասին է խոսում: Այս հոդվածի նշանակութիւնը միշտ էլ բավականաչափ հասկանալի չէ յերիտասարդութեան համար: Ապա ի՞նչպէս կարելի չէ առհասարակ ապրել առանց հանգստի: Մեր յերիտասարդութիւնը չի հասկանում այդ:

Պրոլետարական պետութիւնն այդ հանգիստն ապահովում է բոլոր անհրաժեշտ պայմաններով (կրճատ աշխատանքային օր, արձակուրդներ, հանգստի տներ, ակումբներ, կուլտուրայի պարկեր, ֆիզիկական կուլտուրա, բարեկարգ բնակարաններ և այլն), վոր աշխատավորները յերբեք չեն կարող ունենալ կապիտալիզմի ժամանակ:

Հանգստի այդ իրավունքից զրկված էին կապիտալիզմի օրով

բանազ աշխատավորները: Կապիտալիզմը շահույթ ստանալու նպատակով ծծում էր բանվորներից ու գյուղացիներից, յերկտասարդներին ու յերեխաներին նրանց բոլոր կենսական հյուսթերը: Կապիտալիստները սահմանում էին հյուսթող աշխատանքային ուր—10, 12, 14 ժամ. արձակուրդներ չէին տալիս բանվորներին: Ակումբները, սպորտը, թատրոնները վորպես զվարճություն ծառայում էին միայն նյութապես ապահովված փոքրամասնության համար, այսինքն՝ բուրժուազիայի և նրա արբանյակների համար:

Վորպեսզի յերկտասարդությունը լիովին հասկանա հանդստի իրավունքի ամբողջ նշանակությունը, պետք է այնուամենայնիվ նրան ոգնել համեմատելու անցյալը ներկայի հետ:

Յեւս մի որինակ.—յեթե Սահմանադրության 121-րդ հոդվածը, վորը խոսում է կրթության իրավունքի մասին, ստանց հատուկ պարզաբանումների հասկանալի յե հին բանվորներին ու գյուղացիներին, ապա այդ իրավունքը փաստորեն արդեն վայելող յերկտասարդությանը հարկավոր է անպայման պարզաբանել նաև այս հոդվածի ամբողջ նշանակությունը:

Բանվորներն ու գյուղացիները հիշում են այն ժամանակները, յերը նրանց զավակները զուրկ էին մինչև իսկ տարրական կրթություն ստանալու հնարավորությունից, ել չենք խոսում միջնակարգ ու բարձրագույն կրթության մասին: Նրանք հիշում են, թե ինչպիսի դժվարություններ եր ներկայացնում զավակներին կրթություն տալը (ընդունվելու դժվարությունը, ուսման բարձր վճարը և այլն):

Խորհրդային ամբողջ յերկտասարդությունը, տկսած մանկական հասակից, պարտադիր տարրական ուսում է անցնում դպրոցում և հնարավորություն ունի ընդունվելու յերկրի ամեն մի դպրոցական հաստատություն: Մեզանում կրթություն ստանալը յուրաքանչյուր յերկտասարդի համար (յեթե նա ուզում է սովորել) դժվարություն չի ներկայացնում: Նա ստիպված չէ տանջվել վորեւ դպրոց ընկնելու համար,—նա զնում է սովորելու այնտեղ, վորտեղ այդ անհրաժեշտ է, և սովորելու այն, ինչի ընդունակ է:

Միևնույն բանը կարելի յե ասել ստալինյան Սահմանադրության նաև բազմաթիվ այլ հոդվածների մասին:

Այս ամենը խոսում է միայն մի բանի—այն առանձնահատկությունների մասին, վոր անհրաժեշտ է հաշվի առնել ստալինյան Սահմանադրությունը մեր յերկտասարդությանը պարզաբանելիս:

Իսկ մեզ անհրաժեշտ է հասնել այն բանին, վոր խորհրդային ամբողջ յերկտասարդությունը խորապես իմաստավորի ու հատկանշապաղ պատմական փաստաթղթի ամբողջ վեհությունը: Ուստի յուրաքանչյուր պրոպագանդիստ, յուրաքանչյուր կոմյերկտական աշխատող, ստալինյան Սահմանադրությունը յերկտասարդությանը բացատրելիս, անպայման պետք է, իբրև լուսաբանություն և հակադրություն, ողտադործի այն հարուստ պատմական նյութը, վոր պատկերում է ցարական Ռուսաստանի մռայլ անցյալը և ցույց է տալիս, թե մեր յերկրի աշխատավորներն ինչ զնով են ձեռք բերել ստալինյան Սահմանադրության մեջ դրի առնված նվաճումները:

Այս գեկուցումով մենք հենց նպատակ ենք զնում դյուրացնել կոմյերկտական աշխատողների, պրոպագանդիստների գործը՝ ճիշտ պարզաբանելու յերկտասարդությանը ստալինյան Սահմանադրության միջանի հոդվածները:

1. ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՂԹԱՆԱԿԱԾ ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ԴՐՈՇՆ Ե

Դարերով ճնշված մարդկությունը յերազել է այնպիսի հասարակարգի մասին, վորտեղ չեն լինի շահագործողներ ու շահագործվողներ, վորտեղ չի լինի իրավադրկություն, աղքատություն, դործազրկություն, վորտեղ աշխատանքը յուրաքանչյուր աշխատունակ քաղաքացու իրավունքը կդառնա:

ԽՄՀՄ-ի Մեծ պրոլետարական հեղափոխությունն արմատական հեղաշրջում առաջ բերեց մարդկության պատմության մեջ: Բուրժուազիայից խլելով իշխանությունը, ԽՄՀՄ-ի աշխատավորները, ՀամԿ(բ)Կ ղեկավարությամբ, սկսեցին կառուցել նոր հասարակություն—սոցիալիստական հասարակություն:

Ընկեր Ստալինը գրել է. «...պրոլետարական հեղափոխություն հիմնական խնդիրն է՝ իշխանությունը դրավելով նոր սոցիալիստական եկոնոմիկա կառուցել»*:

Այդ խնդիրը կենսագործված է: ԽՄՀՄ-ում վերջնականապես վոչնչացված է մարդու շահագործումը մարդու կողմից, վերացված են մակարածական դասակարգերը, վերացված են աղքատությունն ու դործազրկությունը:

Սոցիալիզմը ստալինյան Սահմանադրության հիմքն է: Սոցիալիզմն արդեն վերացական յերազ չէ, այլ ունի իրականություն: Ստալինյան Սահմանադրությունն ամփոփեց կապիտալիզմի դեմ մղված պայքարի հանրադրամարները, արտացոլեց մեր նվաճումների արդյունքները: Սահմանադրությունը հաստատեց, վոր Խորհրդային Միության տնտեսական հիմքը կազմում է տնտեսության սոցիալիստական սիստեմը, արտադրության դործիքների ու միջոցների սոցիալիստական սեփականությունը:

Ժողովուրդների պատմության մեջ առաջին անգամ սոցիալիզմի բազայի վրա հիմնված է մի բազմադեմ հեծադույն պետու-

* Ստալին, Լենինի գծի հարցերը, 107 էջ, 10-րդ հրատ. (հայերեն, էջ 140):

թյուն, վորը դիմացալ բոլոր ու ամեն տեսակ փորձությունների և ամենաամուր պետությունն է: Այս պետության մեջ ձեռք է բերված ժողովուրդների յեղբայրություն, և վոչնչացված են ողբային յերկպառակությունն ու անհավասարությունը:

Ստալինյան Սահմանադրությունը սոցիալիստական նվաճումների որենսդրական ձևակերպումն է:

Ընկեր Ստալինը խորհուրդների VIII Արտակարգ համագումարում արած իր ղեկուցման մեջ ասել է.—«Մեր խորհրդային հասարակությունը հասալ այն բանին, վոր նա արդեն հիմնականում իրականացրեց սոցիալիզմը, տոեղեց սոցիալիստական հասարակարգ, այսինքն՝ իրագործեց այն, ինչ վոր մարքսիստներն ալ կերպ կոչում են կոմունիզմի առաջին կամ ետորին փուլ: Նշանակում է՝ մեզ մոտ արդեն հիմնականում իրականացված է կոմունիզմի առաջին փուլը, սոցիալիզմը»:

ԱՄԵՆԱԴԵՄՈՒԿՐԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՇԽԱՂՈՒՄ

Ստալինյան Սահմանադրությունն ամենադեմոկրատական սահմանադրությունն է աշխարհում: Դեմոկրատիա՝ բառիս բուն իմաստով նշանակում է ժողովրդի իշխանություն, կամ, ինչպես այս հասկացողությունը վլադիմիր Իլյիչ Լենինն է թարգմանել,— ժողովրդի ինքնակարություն:

Հենց վոր ԽՄՀՄ-ի աշխատավորները Լենինի-Ստալինի կուսակցության ղեկավարությամբ 1917 թվականին տապալեցին բուրժուազիային, իշխանությունն իրենց ձեռքը վերցնելով, նրանք սահմանեցին ամենադեմոկրատական պետական կառուցվածքը, հուլուս ժողովրդի մեծամասնության:

Բայց դասակարգային կռիվ սրացմանները պահանջում էին դեմոկրատիայի վորոչ սահմանափակում, վորովհետև պրոլետարիատը պետք է ճնշեր թշնամի դասակարգերի դիմադրությունը: Այդ սահմանափակումներն ուղղված էին դիմափորապես շահագործող տարրերի դեմ:

Իսկ այժմ սոցիալիզմի վերջնական հաղթությունը ԽՄՀՄ-ում հնարավորություն ալեց վերացնելու այդ սահմանափակումները:

Խորհրդային դեմոկրատիան ալեա չզիտե վոչ մի բացառում, վոչ մի վերապահություն, վորովհետև շահագործող դասակարգերը վերջնականապես վոչնչացված են, իսկ խորհրդային իշխանությունը դարձել է անհաղթելի ուժ:

Արդէն կասկածալիստական յերկիրները, մինչև իսկ ամենա-«գե-
մոկրատական» յերկիրները սահմանադրութիւնները, ինչպէս,
որինակ, ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի, Անգլիայի սահմանադրութիւն-
ները, ծառայում են բնակչութեան փոքրամասնութեան տիրապե-
տութիւնը մեծամասնութեան վերաբերմամբ, այսինքն՝ չհաղոր-
ծողների տիրապետութիւնը չհաղործվողների վերաբերմամբ
ամբաստնելու նպատակին:

Բուրժուական յերկիրները սահմանադրութիւնները, վորոնց
թիւում նաև այսպէս կոչված «գեմոկրատական» սահմանադրու-
թիւնները, յեղում են կասկածալիստական հասարակարկի ան-
ասանութեան համոզմունքից և հաստատում են կասկածալիցմի
հիմքերը:

Դրանք, այդ սահմանադրութիւնները, տիրապետող կապի-
տալիստական դասակարգերի շահերն են ապահովում: Իսկ մեր
Սահմանադրութիւնը յեղում է բոլոր աշխատավորների շահե-
քից և ծառայում է վո՛չ միայն չհաղործող դասակարգերի վե-
րացման նպատակին, վորին մենք արդեն հասել ենք, այլև կա-
պիտալիզմի մնացուկները մարդկանց գիտակցութեան և եկոնոմի-
կայի մեջ վերջնականապէս հաղթահարելուն:

Այդ Սահմանադրութիւնը ծառայում է սոցիալիստական ի-
րավակարգի, այսինքն՝ անդասակարգ հասարակութեան ամրա-
պնդման նպատակներին. նա հենվում է սոցիալիզմի հիմքերի
վրա և հեղափոխութեան նվաճումներն ամրապնդում է որենս-
դրական կարգով: Նա ապահովում է ամբողջ աշխատավորու-
թեան, ամբողջ ժողովրդի շահերը:

Հենց այդ պատճառով էլ նա ամենադեմոկրատական սահմա-
նադրութիւնն է աշխարհում:

Ստալինյան Սահմանադրութիւնն ամենադեմոկրատականն է
վո՛չ միայն ներկայումս գոյութիւն ունեցող, այլև անցյալում
գոյութիւն ունեցած սահմանադրութիւնների մեջ:

XVII—XVIII դարերում Արևմտյան Յեւրոպայի մի ամբողջ
շարք առաջավոր յերկիրներում անցավ բուրժուական հեղափոխու-
թիւնների ալիքը: Պատմութիւնը պահպանել է նրանցից մնացած
զանազան սահմանադրական վավերագրեր, և մենք հնարավորու-
թիւն ունենք բաղդատելու դրանք մեր ստալինյան Սահմանա-
դրութեան հետ:

Այդ սահմանադրութիւնները, — իսկ նրանք գեմոկրատական

նվաճումների դադարձնակետն էին բուրժուական հասարակութեան
մեջ, — վո՛չ մի կերպ չեն կարող համեմատվել Խորհրդային Միու-
թեան Սահմանադրութեան հետ:

Ահա, որինակ, հռչակավոր «Մարդու և քաղաքացու իրա-
վունքների դեկլարացիան», վորը Ֆրանսիայի Ազգային ժողովն
ընդունեց 1789 թվականի ոգոստոսի 26-ին: Այդ դեկլարացիան
հռչակում էր, վոր «բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ ու հավա-
սար, վոր նրանց անկախութիւնը իրավունքն է ազատութիւնը, ան-
վտանգութիւնը և ճշմանը դիմադրելը»: Սակայն, հենց այդտեղ
էլ քաղաքացու անկախութիւնը իրավունքների թիւում մատնանշվում
էր նաև մասնավոր սեփականութիւնը: Դեկլարացիան առանձնա-
պէս ընդգծում էր, վոր «սեփականութիւնը մի անխախտելի ու
սրբազան իրավունք է»:

Դեկլարացիան այդ հոգովածներում անհատութիւն հակասութիւն
ներ պարունակում: Այնտեղ, վորտեղ մասնավոր սեփականութիւնն
է իշխում, չի կարող իրական ազատութիւն և իսկական հավասար-
ութիւն լինել: Այդ բանում Ֆրանսիայի աշխատավորները շատ
չուտ համոզվելու առիթ ունեցան:

1793 թվականին Փարիզի չքավորութեան ներկայացուցիչները
մեկը — Ժակ Ռուն, Ազգային կոնվենտի առաջ հանդես գալով, ա-
սում էր.

«Ազատութիւնը վո՛չ այլ ինչ է, բայց յեթե դատարկ ցնորք,
յերբ մի դասակարգ կարող է անպատիժ կերպով ստվամահու-
թեամբ ուժասպառ անել մյուսին: Հավասարութիւնը դատարկ
ցնորք է, յերբ հարուստը, չնորհիվ մենաշնորհների, իր նմանների
վերաբերմամբ կյանքի ու մահվան իրավունք է վայելում... Յեւ
մի՞թե սրիկայի սեփականութիւնն ավելի սուրբ է, քան մարդու
կյանքը»:

Ահա մի այլ սահմանադրութեան, Լեհաստանի սահմանա-
դրութեան, որինակը, վորն ընդունվել է 1935 թվականին: Այդ
սահմանադրութեան 32-րդ հոդվածն ասում է, վոր սեյմը (լեհա-
կան պառլամենտը) «կազմվում է ընդհանուր, գաղտնի, հավասար
և ուղղակի քվեարկութեամբ ընտրված պատգամավորներից»:

Կարծես՝ լիակատար դեմոկրատիա չէ: Բայց արդեն այդ սահ-
մանադրութեան հաջորդ հոդվածն ընտրելու իրավունքից զրկում
է մինչև 24 տարեկան ամբողջ յերիտասարգութեանը և ընտրվե-

լու իրավունքից զրկում ե մինչև 30 տարեկան ամբողջ յերիտա-
սարդությանը: Նույն հոգւածն իրավունք ե տալիս կառավարու-
թյանը սահմանելու «այն անձերի կատեգորիաները, վո-
րոնք զրկվում են ընտրելու և ընտրվելու իրավունքից՝ բաժակա-
նաչափ բարոյական ու մտավոր հատկութիւններ չունենալու
պատճառով»:

Դժվար չե հասկանալ, վոր լեհական պաների պատկերացմամբ
այդպիսի «բարոյական» ու «մտավոր» հատկութիւններ չունեն
հենց բանվորներն ու գյուղացիները:

Սեյմի անդամ ընտրված պատգամավորը պետք ե խոստում
տա, վոր նա հոգալու յե պանական լեհական պետութեան «արժա-
նապատւութեան, ամբողջութեան ու հղորութեան» մասին: Իսկ
«խոստում տալուց հրաժարվելը, կամ վերապահումներով տրված
խոստումը համասարադոր ե մանդատը չընդունելուն»:

Սակայն այդ բոլոր վերապահումներն ել վոչնչացնում ե ընտ-
րական այն որենքը, ըստ վորի պատգամավորի թեկնածու առա-
ջադրել կարող են միայն չըջանային ընտրական հանձնաժողով-
ները, վորտեղ ֆալսիտական կառավարող չըջանների բյուրոկրա-
տիայի համար անկասկած մեծամասնութիւն ե ապահովված:

Այդպիսի կերպարանք ունի կապիտալիստական ձեւի «ընդհա-
նուր, համասար, ուղղակի և դադտնի ընտրական իրավունքը»:

Բայց ի հաճույս մի բուռն կառավարող մարդկանց, այդ ձեւով
հատկապես ջոկած պառլամենտն ել մեծ իրավունքներ չի վայե-
լում,—չե՞ վոր «պետութեան գլուխ ե կանգնած հանրապետու-
թեան նախագահը», վորը պատասխանատու յե վո՛չ թե ժողովրդի
առաջ, այլ «ատածու և պատմութեան առաջ»,—ինչպես այդ
մասին ասում ե լեհական սահմանադրութեան 2-րդ հոդվածը:

Բուրժուական, նույնիսկ ամենադեմոկրատական սահմանա-
դրութիւններն ելութիւնը յեղել ե և ե հատկապես այն, վոր նրանք
սրբագործում և պահպանում են հարուստի սեփականութիւնը:
Այդ պատճառով ել նրանք յերբեք չեն կարող իսկական դեմոկրա-
տիա տալ ժողովրդի սեփականագուրկ մեծամասնութեան համար:
Նրանց հռչակած իրավունքներն ու ազատութիւնները մնում ե-
յին միայն վորպես ձևական բանք:

Բուրժուական սահմանադրութիւնները հռչակել են բոլոր
քաղաքացիներն հավասարութիւն որենքի առաջ: Այդ հավասարու-
թիւնը բանվոր դասակարգի համար դարձել ե դատարկ հնչյուն,

վորովհետեւ այդ դասակարգը մնացել ե ընչադուրկ դասակարգ,
չահագործվող դասակարգ:

Բայց մինչև իսկ ձևական դեմոկրատիան ել ե սահմանափակ-
ված ու կրճատված բուրժուական հասարակութեան մեջ: Վերց-
նենք, որինակի համար, քաղաքացիներն ընտրական իրավունք-
ները:

Ժամանակակից բուրժուական սահմանադրութիւններն մեծա-
մասնութիւնը հռչակում ե ընդհանուր ընտրական իրավունք:
Բայց այդ չի նշանակում, թե յուրաքանչյուր քաղաքացի իրա-
վունք ունի ընտրելու և ընտրվելու:

Առաջին՝ չատ յերկիրներում, որինակ, Ֆրանսիայում, Շվեյ-
ցարիայում և այլն, ընտրութիւններին մասնակցելուց զրկվում են
կանայք, իսկ այդ արդեն բնակչութեան համարյա կեսն ե, վորը
բուրժուազիան միանգամից անիրավահամար վիճակի մեջ ե
դնում:

Յերկրորդ՝ ամեն տեղ ընտրական իրավունքներն զրկվում ե
յերիտասարդութիւնը: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում ակ-
տիվ ընտրական իրավունք (ընտրելու իրավունք) են վայելում
21 տարեկանից վոչ պակաս անձերը, իսկ պասիվ ընտրական իրա-
վունք (ընտրվելու իրավունք) են վայելում կոնգրեսի ընտրու-
թիւններին՝ 25 տարեկանից վոչ պակաս անձերը, իսկ տենատի
ընտրութիւններին՝ 30 տարեկանից վոչ պակաս անձերը: Նույն-
պիսի որենքներ են դործում նաեւ Ֆրանսիայում, միայն այն տար-
բերութեամբ, վոր այնտեղ տենատի անգամ ընտրվել չեն կարող 40
տարեկանից փոքր անձերը: Մի շարք այլ յերկիրներում (Լեհաս-
տան, Ռումինիա, Ֆինլանդիա և այլն) ակտիվ ու պասիվ ընտրա-
կան իրավունքը վերապահվում ե միայն 24-25 տարեկան հասա-
կից, ընդվորում Լեհաստանում ընտրվելու իրավունքը վերապահ-
վում ե միայն 30 տարեկան հասակից:

Մինչդեռ կապիտալիստական յերկիրներում յերիտասարդու-
թիւնը բոլորովին զրկվում ե ընտրութիւններին մասնակցելուց,
ԽՍՀՄ-ում նա լայնորեն մասնակից ե դարձվում պետութեան կա-
ռավարմանը. գյուղատնտեսական անդամների կազմի մեջ 350
հազար յերիտասարդ կա մինչև 25 տարեկան, քաղխորհուրդների
անդամների կազմի մեջ՝ 36 հազար:

Յերրորդ՝ մի քանի յերկիրներում դոյութիւն ունի նաեւ գույ-
քային ցենզ: Ընտրելու իրավունք ունեն միայն նրանք, ովքեր

պետութեանը վորոշ, այն եւ մեծ, յեկամտաւարկ են վճարում, այսինքն՝ ունեւորները և վո՛չ թե բանւորները, վո՛չ թե չքավոր գյուղացիները:

Զորքորդ՝ ընտրական իրավունքը սահմանափակվում է կրթական ցենզով: Որինակ, ԱՄՆ-ի հարավային 5 նահանգներում 2, 2 միլիոն չափահաս նեգրերից ընտրութեաններին մասնակցելու իրավունք է տրվում միայն 19 հազար մարդու. մնացածները զրկված են ընտրական իրավունքներից՝ անդլիերեն լեզուն չիմանալու պատճառով:

Հինգերորդ՝ գոյութեան ունի նստակեցութեան ցենզ: Ընտրութեաններին մասնակցելու իրավունք ունենալու համար պետք է տվյալ վայրում ապրել առնվազն 6, 12 կամ մինչև իսկ 24 ամիս: Դրա հետևանքով ընտրական իրավունքներից զրկվում են գործազուրկները, վորոնք ստիպված են մի տեղից մյուսը չվել աշխատանք ճարելու համար, սեղանային բանվորները և այլն:

Յլ ի՞նչ է մնում այսպես կոչված ընդհանուր ընտրական իրավունքից՝ բոլոր այդ սահմանափակումներից հետո:

Սակայն այդ ել քիչ է: Բուրժուազիան իր տրամադրութեան տակ բազմաթիւ միջոցներ ունի, վորպեսզի բանվորների համար դժվարացնի իրենց ներկայացուցիչներին պառլամենտ անցկացնելու գործը:

Նախ և առաջ ընտրական կամպանիաներին մասնակցելը կապված է հսկայական ծախսերի հետ: Այսպես, պրոֆեսոր Մյուրի հաշվարկումներով, պառլամենտի յուրաքանչյուր անդամի ընտրութեան Անգլիայում նստում է միջին հաշիւով 1.000 ֆունտ արեւելից (6.000 ռուբլի վոսկով): Բանվորը վո՞րտեղից ճարի այդքան գումար: ԱՄՆ-ում նախագահի ընտրութեաններին մասնակցելը յերկու խոշորագույն (հանրապետական և դեմոկրատական) կուսակցութեաններից յուրաքանչյուրին նստում է ավելի քան 10 միլիոն դոլար (վոսկով 12 միլիոն ռուբլուց ավելի): Ինքնին հասկանալի չէ, վոր այդ անմատչելի չէ դարձնում ընտրական կամպանիային մասնակցելը նրանց համար, ովքեր միջոցներ չունեն: Ընդհակառակը, խոշորագույն կապիտալիստներն առատորեն դրամավորում են իրենց հաճելի թեկնածուների ընտրութեանները:

Լայնորեն կիրառվում է ձայներ գնելը և ընտրողների վրա ճնշում գործադրելը: Ավելի ակնառու կերպով ցույց տալու հա-

մար, թե «այդ ինչպես է կատարվում», բերենք ամերիկյան մի առկտորի պատմածը՝ ընտրութեաններին ցույց տված իր մասնակցութեան մասին:

«...Իլլինոյս նահանգի կոնգրեսի ընտրութեաններից քիչ առաջ, — պատմում է նա, — ինձ մոտ, տուն յեկավ մի մարդ, վորին յերբեք կյանքումս չէյի տեսել:

— Դուք, կարծեմ, աղջիկ ունեք, և նա արդեն չորս տարի յե ինչ սպասում է ուսուցչուհու պաշտոնի: — Յես հաստատեցի: — Ահա թե ինչ, — ասաց իմ անկոչ հյուրը, — յեթե դուք քվեարկեք մեր թեկնածուի ոգտին, մենք կաշխատենք ձեր աղջկանը գործի դնել: Իսկ յեթե դուք քվեարկեք մեր հակառակորդի ոգտին, ապա այդ դեպքում յես ձեզ կարող եմ հաստատապես ասել, վոր վոչ մի ժամանակ ձեր աղջիկն աշխատանք չի ստանա, նա յերբեք ուսուցչուհի չի լինի...»:

Այդպես է բռնաբարվում ընտրողների կամքը բուրժուական դեմոկրատիայի յերկիրներում:

Բայց, մինչև իսկ այդ յեղանակով ընտրված պառլամենտն ել լիելխան տեր ու տնորեն չէ յերկրում: Իրականում նրա իշխանութեանը խիստ սահմանափակված է:

Նրա իշխանութեանը սահմանափակված է, առաջին հերթին, վերին պալատի գոյութեամբ, վորը կարող է դադարեցնել ստորին պալատի կողմից ընդունված ամեն մի որենք: Իսկ վերին պալատը բոլոր կապիտալիստական յերկիրներում վոչ-դեմոկրատական ճանապարհով է կազմվում: Այսպես, Անգլիայում լորդերի պալատը կազմված է գլխավորապես արիստոկրատական տոհմերի ներկայացուցիչներից՝ հերցոգներից, կոմսերից, վիկոնտներից և այլն, վորոնք պալատի կազմի մեջ են մտնում ժառանգական իրավունքի հիման վրա: Բացի դրանից, թագավորն իրավունք ունի լորդերի պալատի՝ ուղած թվով նոր անդամներ նշանակելու: Ճապոնիայում պերերի պալատը բաղկացած է 16 տոհմական արքայազուհիներից, 13 իշխաններից և 30 մարկիզներից, կոմսերի 17 ընտրովի ներկայացուցիչներից, վիկոնտների 65 ներկայացուցիչներից և բարոնների 66 ներկայացուցիչներից: Դրանց ավելանում են 121 անձ, վորոնց, անհատական կերպով, կայսրն է նշանակում մատուցած «ծառայութեանների համար» (մեծ մասամբ միլիտարներից կամ խոշոր աստիճանավորներից), 64 ներկայացուցիչներ՝ տարեկան ավելի քան 300 յեն ուղղակի հարկ վճարող անձնավորութեաններից և ակադեմիայի 4 ներկայացուցիչներ:

Բացի դրանից, պառլամենտի իշխանութիւնը յերկիրներէ մեծ մասամբ սահմանափակված է թաղալորի կամ նախագահի դոյութեամբ, վորը, մասնավորապէս, կարող է ցրել պառլամենտը: Կառավարութիւնը նույնպէս մեծ մասամբ այս կամ այն չափով անկախ է պառլամենտից: Որինակ, Անգլիայում 1935 թվին վարչապետ Բոլդուինը ինքնուրույն կերպով մինիստրներէ կարենտի վերակազմութիւն կատարեց և նույնիսկ հրաժարվեց պառլամենտում այդ վերակազմութեան պատճառներէ հարցը քննարկելուց:

Այդպիսի պայմաններում պառլամենտը դառնում է «խոսարան», իսկ իրական իշխանութիւնը պատկանում է նրանց, ովքեր պառլամենտի հետևում են կանոնադրական կապիտալի անթաղափառ թաղալորներին: Հենց այդ էլ արտահայտել է Լենինն իր հակիրճ խոսքով—«կապիտալի ուժը ամեն ինչ է, բոլորն ամեն ինչ է, իսկ պառլամենտը, ընտրութիւնները—դրանք մարիոնետներ են, տիկնիկներ են...»*:

Համեմատեցե՛ք կապիտալիստական այդ կարգերի հետ Խորհրդային Միութեան պետական կառուցվածքը: Մեզ մոտ դոյութիւն ունի ամենադեմոկրատական ընտրական իրավունք—ընդհանուր, ուղղակի, համասար ընտրութիւնները զաղտնի քվեարկութեամբ: Մեզ մոտ չկա վոչ մի բացառում այդ որենքից:

Մեր յերկրում իրականացված է պետական իշխանութեան որպաններէ՝ կապիտալիզմի հետ անհամեմատելի կառուցվածք: Մենք չունենք վերին և ներքին պալատներ: Դրանց փոխարեն ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդի կազմում դոյութիւն ունեն յերկու իրավահավասար պալատներ—Միութեան Խորհուրդը և Ազգութիւնների Խորհուրդը, վորոնց մեջ ներկայացված են վոչ միայն մեր յերկրի ամբողջ բնակչութեան ընդհանուր շահերը, այլև յուրաքանչյուր ազգութեան շահերը: Մենք չունենք միանձնյա նախագահ—դործադիր իշխանութեան գլուխ՝ ժողովրդական ներկայացուցչութիւնից անկախ: Նրա փոխարեն դոյութիւն ունի ԽՍՀՄ-ի կոլեկտիվ նախագահ—Գերագույն Խորհուրդի Նախագահութիւնը, վորը լիովին հաշվետու յ Գերագույն Խորհուրդին, ինչպէս վոր նրան հաշվետու յ նաև Խորհրդային Միութեան կառավարութիւնը: Այսպիսով, ամբողջ իշխանութիւնը ԽՍՀՄ-ում կենտրոնացված է ժողովրդի ընտրյալների ձեռքին:

* Լենին, О государстве, Յերկ., հ. XXIV, էջ 376:

Այս բոլորից կարելի յ Թիայնմի հետևութիւն անել—միայն մեր յերկրում է իրագործված «դեմոկրատիա» հասկացողութեան իսկական ու տառացի իմաստը, այսինքն ժողովրդի ինքնակալութիւնը:

«Դեմոկրատիան բուրժուական յերկիրներում,—ասել է ընկեր Ստալինը,—...վերջին հաշիւով դեմոկրատիա յ ուժեղների համար, դեմոկրատիա յ ունեւոր փոքրամասնութեան համար: Դեմոկրատիան ԽՍՀՄ-ում, ընդհակառակը, դեմոկրատիա յ աշխատավորների համար, այսինքն՝ դեմոկրատիա յ բոլորի համար: Բայց դրանից հետևում է, վոր դեմոկրատիզմի հիմքերը իսխտում են վոչ թէ ԽՍՀՄ-ի նոր Սահմանադրութեան նախադէի, այլ բուրժուական սահմանադրութիւնների կողմից: Ահա թէ ինչու յես կարծում եմ, վոր ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրութիւնը միակ մինչև վերջը դեմոկրատական սահմանադրութիւնն է աշխարհում»*:

ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻ ՄԵՂԱԴՐԱԿԱՆ ԱԿՏ Ե ՖԱԾԻԶՄԻ ԴԵՄ

Մինչև իսկ սահմանափակ բուրժուական դեմոկրատիան ել յեվրոպական բուրժուական յերկիրների միայն մի փոքր մասում է պահպանվել: 26 յերկիրներից առնվաղն 16-ը, այսինքն՝ բուրժուական Յեվրոպայի յերկու յերրորդը, Փաշիստական կամ կիսաֆաշիստական դիկտատուրայի ռեժիմ ունեն:

Ի դեմս Փաշիզմի բուրժուազիան ժխտում է բոլոր դեմոկրատական ձգտումները: Փաշիզմի հարձակումը մի ցուցանիշ է այն բանի, վոր կապիտալիզմը չի կարող իր տիրապետութիւնը պահպանել նախկին «դեմոկրատական» մեթոդներով:

Իսկ ի՞նչն է բուրժուազիայի տիրապետութեան Փաշիստական մեթոդների եյութիւնը:

Խորհուրդների VIII Արտակարգ Համագումարում արտաքին գործերի ժողովրդական կոմիսար Մ. Մ. Լիտվինովը տվեց Փաշիզմի դիպուկ և սրամիտ բնորոշումը: Նա ասում էր, վոր մի քանի բուրժուական յերկիրներում փորձեր են կատարվում կապիտալիզմի հակասութիւններից փրկվելու մի նույնքան «հանճարեղ», վորքան և հասարակ միջոցի ոգնութեամբ,—«Յեթե չի

* Ձեկումում Խորհուրդների համամիութենական VIII Արտակարգ Համագումարում:

կարելի վերացնել գոյութուն ունեցող դժգոհությունը և վերջինը ծնող պատմառները, ապա միանգամայն հեշտ է վերացնել դժգոհներին (ընդհանուր ծիծաղ)։ Բավական է քաղաքացիներին արգելել դժգոհություն արտահայտել, գրկել նրանց մտքեր, ցանկություններ ու պահանջներ արտահայտելու բոլոր միջոցներից, գրկել նրանց լրագրերից, ժողովներից, միություններից, կուուակցություններից, իսկ համառոտների և առանձնապես՝ անցյալում մեղանշածների համար կառուցել և հարմարեցնել վարձքով քանոններ և համակենտրոնացման մամբարներ, նաև կախաղաններ ու կառավարաններ, իսկ բնակչության մի մասին՝ անհամապատասխան ծագում ունենալու պատմառով, հայտարարել ռեբենֆից դուրս և բնակչության մյուս մասի ձեռքը հանձնել Թալաններ ու կողոպտելու համար։ Այդ ել հենց կոչվում է փաշիզմ»։

Փաշիզմը դեմոկրատիայի և ազատության բացարձակ ժրխտումն է։

Փաշիստական տիրապետության գլխավոր գեներն աշխատավոր մասսաների հետ դադանաբար դատաստան տեսնելն է, մինչև իսկ որենքով չնախատեսված ձևերով։ Խոնչպիսի «սահմանադրություն» կարելի չէ հիմնավորել վալանավորված կոմունիստների և հակաֆաշիստների՝ առանց դատի ու ընտուլթյան կոտանքներն ու սպանությունները։ Խոնչպիսի «սահմանադրություն» կարող է արդարացնել հակասեմիտական ջարդերը, վորոնք հիշեցնում են միջնադարյան ինկվիզիցիայի պատմության վատթարագույն եղիբը, և կամ մարդկային մտքի լավագույն ստեղծագործությունները հրապարակային այրումը։

Այն միջոցներից մեկը, վորոնցից Փաշիզմն ոգավում է կապիտալիզմի տիրապետությունը պահպանելու համար, — ուստյա՝ կան և ազդային ճնշումն է։ Փաշիզմը ուստյալան և ազդային անհամասարությունը հասցնում է ծայրահեղ աստիճանի։ Սրա մասին կարելի չէ դատել մինչև իսկ այն որենքների հիման վրա, վորոնք Գերմանիայում ուղղված են «վոչ-արիացիներին» դեմ։

«Կայսրության քաղաքացիության արենքը», վոր հրապարակվեց 1935 թվին, բնակչությանը բաժանում է «պետության հպատակներին» և «կայսրության քաղաքացիներին»։ Քաղաքական իրավունքներ են վայելում միմիայն «կայսրության քաղաքացիները», իսկ «պետության հպատակները» զրկված են բոլոր քաղաքացիական իրավունքներից։ «Կայսրության քաղաքացիներին» թվին

են պատկանում միմիայն «արիական ծագում ունեցող» անձերը, այսինքն՝ «գերմանական կամ նրա ազգակից արյունից սերված» անձերը և այն ել միմիայն նրանք, ովքեր ծառայում են Փաշիստական ռեժիմին։ «Գերմանական արյան և պատվի պաշտպանություն որենքը» արգելում է ամուսնությունը հրեաների և «արիացիների» միջև։ «Վոչ-արիացիներին» պետական հիմնարկներում ծառայության չեն ընդունում, նրանց արգելում են ազատ պրոֆեսիայով զբաղվելը և այլն։ Դեռ ավելին։ Գերմանիայի խոշորագույն պարկերից շատերում աչքի չէ դարձնում «հրեաների մուտքն արգելված է» մակագրությունը։ Շպեյդեր քաղաքում հրապարակվել է հետևյալ հայտարարությունը։ «Հասարակական կարգը պահպանելու համար հրեաները կալող են բաղնիք հաճախել միայն վորոչ ժամերին»։

Նշանակում է, Գերմանիայում բավական է մարդ ծնվի «վոչ-արիական» ընտանիքում, վորպեսզի նա բոլոր իրավունքներից զրկված և իշխանությունների կողմից հալածվող մարդու դրություն մեջ ընկնի։ Սակայն ինքնին հասկանալի չէ, վոր այդ հալածանքները տեղում են նախ և առաջ բանվորների կամ աշխատավորների թվին պատկանող «վոչ-արիացիներին» գլխին։ հրեական բուրժուազիայի համար Փաշիստներն ավելի կամ պակաս տանելի դրություն են ապահովում և այնքան ել չեն դարձնում նրանցից։

«Վոչ-արիացիներին» դեմ ուղղված իրենց դադանային որենքները «հիմնավորելու» համար Փաշիստներն ստեղծել են ուստյալան «թեորիան»։

Այդ թեորիան ժողովրդականացնողներից մեկը՝ Հերման Գաուլեր, որինակ, իր «Ռասաների վերաբերյալ դիտություններն նոր սկզբունքները» գրքում այսպիսի «հայտնություններ» է անում։

«Վոչ-հյուսիսային ցեղին պատկանող մարդու աստվաների արմատներն այնպես ին դասավորված, ինչպես կենդանիներինը։ Հյուսիսային ցեղին պատկանող մարդը կերակուրը ծառում է փակած բերանով, մյուս ցեղերին պատկանող մարդիկ վորոնում են՝ ինչպես կենդանիները... վոչ-հյուսիսային մարդը գիշատիչի նման չպագնում է շրթունքներով—այդ նրա բնորոշ գիծն է։ Վոչ-հյուսիսային ցեղին պատկանող մարդը անցումնային աստիճանն է մարդուց դեպի կենդանին։ Նա ավելի մոտ է կապկին, քան մարդուն։ Նրան չի կարելի մարդ անվանել՝ բառի լրիվ իմաստով»։

Ժամանակակից Փաշիստների արարքներին լիովին սաղում են հակասեմիտիզմի մասին ընկեր Ստալինի ասած՝ վոչնչացնող

խոսքերը: Պատասխանելով Հրեական հեռագրական գործակալու-
թյան՝ Ամերիկայից ուղղած հարցումին, ընկեր Ստալինը գրել
է 1931 թվին:

«Ազգային ու ցեղային շովինիզմը կաննիքալիզմի ժամանակա-
շրջանին հատուկ մարդատյաց բարբերի մնացուկն է: Հակասեմի-
տիզմը, վարպես ռասայական շովինիզմի ծայրահեղ ձև, կաննի-
քալիզմի ամենավտանգավոր մնացուկն է: Հակասեմիտիզմը ձեռն-
տու յե շահագործողներին, վարպես կապիտալիզմն աշխատա-
վորների հարվածի տակից դուրս բերող շանթարգել: Հակասեմի-
տիզմը վտանգավոր է աշխատավորների համար վարպես կեղծ
արահետ, վարը նրանց նիշտ ֆանտադարից շեղում և նրանց
դեպի ջունգլիներն է բերում: Այդ պատճառով կոմունիստները,
վարպես հետևողական ինտերնացիոնալիստներ, չեն կարող հակա-
սեմիտիզմի անհաշտ և վոխերիմ քշնամիները չլինել...»*:

Կաննիքալիզմի ժամանակաշրջանին հատուկ այդ մարդատյաց
բարբերը գերմանական Փաշխտները վերատեղծեցին այն յերկ-
րում, վորը յերբեմն Յեփրոպայի ամենակուլտուրական յերկիր-
ներից մեկն էր համարվում:

«Գերմանական փաշխտները, հիբալի, արժանացան ժամա-
նակակից կաննիքալիզմի, մեր լեզվով ասած՝ ժամանակակից
մարդակերների հերոսաբանական փառքին,—իբավացիորեն ա-
սում եր քնկեր Մոլոտովը հորհուրդների VIII Արտակարգ Հա-
մագումարում:

Ինքնըստինքյան հասկանալի յե, վոր XX դարի մարդակեր-
ների ժողովրդական ներկայացուցչության որդաններ հարկավոր
չեն: Այն, ինչ վոր մնացել է այդ որդաններից, այլ կերպ չի
կարելի անվանել, բայց յեթե ծաղրուծանակ:

Ահա, որինակ, գերմանական ռայխստաղը (պառլամենտը):
Այն մասին, թե նա ինչ է ներկայացնում իրենից, կարելի յե դա-
տել անցյալ դումարման ռայխստաղի «գործունեյությունից»:
Այդ ռայխստաղը հետևյալ նիստերն է ունեցել.

1. 1934 թվի հունվարի 30-ի նիստը: Գյորինգի ճառը: Հիտ-
լերի ճառը վառավարության անցյալ և ապագա նվաճումների
մասին:

* Ընկեր Մոլոտովը կարգաց Խորհուրդների VIII Արտակարգ Համագումա-
րում արտասանած իր ճառի ժամանակ:

2. 1934 թվի հուլիսի 13-ի նիստը: Գյորինգի ճառը: Հիտլե-
րի ճառը:

3. Ոգոստոսի 4-ի հանդիսավոր նիստը՝ նվիրված վախճան-
ված նախագահ Հինդենբուրգի հիշատակին: Յերաժշտական հա-
մերներ: Հիտլերի ճառը:

4. 1935 թվի մայիսի 21-ի նիստը: Գյորինգի ճառը: Հիտլերի
ճառն արտաքին քաղաքական դրության առթիվ:

5. 1935 թվի սեպտեմբերի 15-ի նիստը՝ նվիրված կուսակ-
ցության Նյուրնբերգի համագումարին: Գյորինգի յեղույթը:
Հիտլերի ճառը:

6. 1936 թվի մարտի 7-ի նիստը: Գյորինգի յեղույթը: Հիտ-
լերի ճառը Լոկարնոյի պայմանագիրը չեղյալ հայտարարելու մա-
սին: Ռայխստաղի ցրումը:

Յեվ այսպես, իր գոյության յերեք տարվա և յերեք ամսվա
ընթացքում ռայխստաղը միայն վեց անգամ է գումարվել: Պա-
րոնայք պատգամավորները իրենց «պառլամենտական պարտակա-
նություններով» զբաղված են յեղել ընդամենը 10 ժամ և 40 րո-
պե: Նրանցից վո'չ մեկը վո'չ մի անգամ հանդես չի յեկել:
Նրանց «գործունեյությունը» սահմանափակվել է այն բանով,
վոր նրանք լսել են Հիտլերի ու Գյորինգի մի քանի ճառերը և
հինգ անգամ ձեռք են բարձրացրել:

Ռայխստաղի այդպիսի «կարկառուն» դերը նկատի ունենալով,
իրենք Փաշխտներն արդեն չեն վստահանում Գերմանիայի պե-
տական կարգը բնորոշել վորպես հանրապետական կարգ: Վեր-
ջերս լրագրերում հաղորդագրություն յերևաց այն մասին, վոր
1936թ. նոյեմբերին Փաշխտական կուսակցության մարզային դե-
կավարների կոնֆերենցիայում հանդես է յեկել ներքին գործերի
մինիստր Ֆրիկը: «Արդի Գերմանիան,—պարզաբանել է Ֆրիկը,—
վո'չ հանրապետություն է և վո'չ էլ միապետություն, նա «ա-
ռաջնորդական պետություն» է: Վերը՝ անհասանելի բարձրու-
թյան վրա կանգնած է առաջնորդը, իսկ նրա տակ—պետությու-
նը, վորը միայն գործիք է նրա մեծ պլանները կատարելու հա-
մար»:

Այս ել ձեզ «դեմոկրատիա»:

Այդ հաղորդագրության կողքին լրագրերում տպագրվեց նույն
որը Գերմանիայից ստացված մի ուրիշ լուր: Այդ լուրը հաղոր-
դում եր, վոր մսի և ճարպերի պակասությունը Գերմանիայում
ապելի ու ալելի յե նկատելի դառնում: Սիլեզիայում անհնարին է

մինչև իսկ մարդերին ճաբել: Ձուն նույնպես չուկայում հաղվադեպ է յերևում: Բրեսլավում վերջին որերս 25 մասդործ ստիպված յեղան, ապրանք չլինելու պատճառով, խանութները փակելու: Նրանցից միքանիսին Փաշիստական իշխանությունը ձերբակալեց այն բանի համար, Վոր նրանք ցուցարկեղկերում հայտարարություն ելին կախել, թե «Սանութը փակ է միս չլինելու պատճառով»:

Այս լուրերի դուռադրումը, թերևս, ամենից լավ է մերկացնում այդ «առաջնորդական պետություն» ելությունը: «Առաջնորդական պետություն» ցուցանակի տակ Գերմանիայում խոշոր ֆինանսական կապիտալի արյունոտ դիկտատուրան է թաղնված, իսկ ինքը Հիտլերը «միայն մի դործիք է» նրա պլանները կատարելու համար:

Իսկ թե այդ ինչպիսի պլաններ են, այդ մասին ամենից լավ վկայում է գերմանական Փաշիզմի արտաքին քաղաքականության ուղղությունը և նրա լողունը—«Մսի փոխարեն՝ թնդանոթ»: Արյունալի իմպերիալիստական սպանդի նախապատրաստում, հորձակում Սորհրդային Միության վրա՝ «կոմունիզմի դեմ պայքարելու» քողի տակ—ահա այդ քաղաքականության ելությունը:

ԽՍՀՄ-ի ստալինյան նոր Սահմանադրությունը ցույց է տալիս ամբողջ աշխարհին, Վոր սոցիալիզմը իսկական ազատություն և իրավահավասարություն է բոլոր քաղաքացիների համար: Ըստ Սահմանադրության—«Իրավունքների վորեկից ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակումը, կամ ընդհակառակը, ռասայական ու ազգային պատկանելությունից յեղնելով քաղաքացիների համար ուղղակի կամ անուղղակի առավելություններ սահմանելը, ինչպես նաև ռասայական ու ազգային բացառիկության կամ ատելություն ու արհամարհանքի ամեն տեսակ քարոզ—պատժվում են որենքով» (ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրության 123-րդ հոդվածը): Թող իմանան աշխարհի ճնշված ժողովուրդները, Վոր ԽՍՀՄ-ն վոչ միայն չի թուլատրում ազգային վորեկ անիրավահավասարություն, այլև ռասաների ու ազգերի անիրավահավասարության Փաշիստական «թեորիան» հայտարարում է վորպես հանցագործություն, վորը պատժվում է մեր սոցիալիստական որենքով:

Նոր ստալինյան Սահմանադրությունը ցույց է տալիս աշխարհի բոլոր աշխատավորներին, Վոր սոցիալիզմը—այդ խաղաղություն է, այդ—ապահովված, ազատ գոյություն է բոլոր աշ-

խատավորների համար, այդ—գիտության ու արվեստի բարգավաճումն է:

ԽՍՀՄ-ի ստալինյան նոր Սահմանադրությունը, վորը տոգորված է մարդու մասին հոգացողության վոգով, մահացու հարված է հասցնում Փաշիստական մարդատեցությանը, ժամատակարար մարդակերների ռասայական «թեորիաներին»:

«ԽՍՀՄ-ի նոր Սահմանադրությունը բարոյական ոգևորություն և իրական ոժանդակություն կլինի բոլոր նրանց համար, ովքեր այժմ պայքար են մղում փաշիստական բարբարոսության դեմ»*:

* Ստալին, Ձեկուցում Խորհուրդների համամիութենական VIII Շրջակարդ համագումարում:

Մտալինյան Սահմանադրութեան 118-րդ հոդվածն ասում է.

«ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն աշխատանքի իրավունք, այսինքն՝ ապահովված աշխատանք ստանալու իրավունք, նրանց աշխատանքը վարձատրելով նրա բանակի ու վորակի համապատասխան»...

Սոցիալիստական պետութիւնն ապահովում է աշխատանքը իր յուրաքանչյուր քաղաքացու համար, ընդվորում մեր քաղաքացիների աշխատանքը վարձատրելով և կատարված աշխատանքի քանակի ու վորակի համեմատ:

Այդպիսով աշխատանքի իրավունքն այն է, վոր ԽՍՀՄ-ի ամեն մի քաղաքացի ուղած ժամանակ կարող է գործի մտնել և իր աշխատանքի համար նա միշտ ստանում է արժանի հատուցում:

Այս հոդվածում գրել յե առնված պրոլետարական հեղափոխութեան մեծագույն նվաճումներից մեկը, վորն արդեն կյանքում իրագործված է: ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներից յուրաքանչյուրն արդեն այժմ լրիվ չափով իրագործում է աշխատանքի իր իրավունքը: Մեզ մոտ գործադրվելով չկա, մեզ մոտ ամեն մի մարդ աշխատանք է ստանում և վորքան նա լավ է աշխատում, վորքան ավելի հմտութիւն, վորձ, գիտելիքներ է ցուցաբերում, այնքան ավելի յե վատտակում, այնքան ավելի ունեւոր կյանքով է նա ապրում:

Մեր յերջանիկ ժամանակներում ապրող խորհրդային յերկտասարդութիւնը քաղաքացի անդամ չունի աշխատավորի մի այլ վիճակի մասին:

Ուստի, խոսելով ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների աշխատանքի իրավունքի մասին, մենք պետք է հիշեցնենք այն մասին, թե ինչպիսի անողորմութեամբ է վրտնահարվում մարդու աշխատանքի իրավունքը բուրժուական հասարակութեան մեջ, վորը հիմնված է

մարդու ձեռքով մարդուն անդուսպ շահագործելու վրա, հարուստների ձեռքով չքավորներին կողոպտելու վրա:

Կապիտալիզմն սկսում է մարդուն կողոպտել մանկութիւնից: Պրոլետարն ստիպված է իր տղաներին ու աղջիկներին դորձարան ուղարկել դեռ մանուկ հասակից, — նրա աղքատիկ աշխատավարձը չի բավականացնում ընտանիքը կերակրելու համար: Այդ պատճառով էլ կապիտալիստական պետութեան մեջ բանվորի յեբեսան տաս տարեկան հասակից պետք է ինքը ձեռք բերի իր հացը:

Կապիտալիստները հայտարարում են, վոր իրենք յերեխաների աշխատանքը թույլ են տալիս միմիայն մարդասիրութիւնից զրդված, մինչդեռ իրոք, յերեխաների աշխատանքի կիրառումը յերեխաների դաժան, պաղանային շահագործումն է, — յերեխաների աշխատանքը և յերկտասարդութեան, հատկապես կոշ աշխատանքը, միշտ էլ գնահատվել է և գնահատվում է ավելի եժան, քան մեծահասակ մարդու աշխատանքը: Գործարանատերը կրկնակի ոգուտ է ստանում վոչ միայն այն պատճառով, վոր զրոյներ է վճարում յերեխաներին: Գործարանատերը միաժամանակ իջեցնում է նաև մեծահասակ բանվորի աշխատավարձը, վորչափով յերեխաների աշխատանքը մրցում է մեծահասակների աշխատանքի հետ:

Մոսկւայի նահանգի գործարանների հատուկ հետազոտութեան տվյալներով՝ ցարական Ռուսաստանի բոլոր բանվորների մի յերրորդը գործարաններում աշխատել է սկսել 12 տարեկան չդարձած (նրանցից 10 տոկոսը մտել է գործարան դեռ 10 տարեկանից վո՞րք հասակում): Մյուս մեկ յերրորդն սկսել է աշխատել 12—14 տարեկան հասակում: Յեւ բանվորների միայն մի յերրորդն է սկսել աշխատել 15 տարեկան հասակից*:

Մի ամբողջ շարք պրոֆեսիաներ կապիտալիստական գործարանում գլխավորապես յերեխաներն էլին լրացնում: Այսպես, ցարական Ռուսաստանի տեքստիլ գործարաններում կցանուհիների (присучальницы) մեջ 15 տարեկան չդարձած յերեխաների թիւը կազմում էր 90 տոկոս, կոճապանուհիների մեջ (мужелницы) — 56 տոկոս, վատերպանուհիների (ватерщицы) մեջ — 54 տոկոս:

* «Сборник статистических сведений по Московской губ., отд. санитарной статистики, т. IV, часть 1-ая, стр. 288.

Ճիշտ է, ցարական Ռուսաստանի որենքները ձևականորեն արգելում էին 12 տարեկանից փոքր յերեխաների աշխատանքի կիրառումը: Սակայն գործարանատերերը միշտ ել բոլորովին անպատիժ կերպով խախտում էին այդ որենքները:

Հին ժամանակ Ռուսաստանում խիստ տարածված էր ծննդականներն ու անցադերերը կեղծելու սովորությունն այն նպատակով, վոր այդ փաստաթղթերում յերեխաների տարիքը բարձրացվեր 2-3 տարով: Ծննդականների և անցադերերի այդպիսի կեղծումը յեկամսի եյական աղբյուր էր տերտերների ու վոյոստային գերագլուխների բյուջեյում:

Տրյոխգորնի մանուֆակտուրայի հին բանվորուհի Կոմիսսարովան, որինակ, պատմում է. յերբ նա գործարան էր ընդունվում, նրա հայրը գնում է Մոսկվայի Իվերսկայա մատուռը և աղջկա տարիքին $2\frac{1}{2}$ տարի յե ամեկացնում, դրա համար վճարելով...50 կոպեկ:

Բժիշկ Լիբերմանը, վորն ուսումնասիրել է հանքերում փոքրահասակների կատարած աշխատանքի վերաբերյալ որենքների կիրառումը, գրել է.

«Դժգույն, հոգնատանջ, ամբողջովին մրուրված դեմքերով, սևացած ձեռքերով, չափից դուրս յուզողոված, նրանք շարժվում են տանապետների աչալուրջ հսկողության ներքո: Նրանց մեծամասնությանը դժվար է մինչև 13 տարի տալ, ամեն քայլափոխում հանդիպում են 11 տարեկան յերեխաներ: Սակայն յեթե դուք մեկն ու մեկից հարցնեք, թե քանի տարեկան է, ի դարմանաձեք, նա ձեզ կպատասխանի՝ «տասնհինգ»:

Ընկնելով բարբարոսական չահագործման անտանելի պայմանների մեջ, յերեխաները գործարաններում հազարներով վոչնչանում կամ թե հաշմանդամ էին դառնում: Գործարանային տեսուչ Գվոզդյովն այսպես է գրի առել իր ապավորությունները Դուբեվի գործարանն այցելելիս. «Այստեղ յես հանդիպեցի փոքրահասակների, վորոնց տեսքը սոսկալի ապավորություն էր գործում. մոմի դույն ստացած այդպիսի հոգնատանջ դեմքեր, խորը փոս ընկած աչքերով, աչքերի տակը բոլորովին կապույտ, դուք վա՛հ մի տեղ չեք հանդիպի»:

Ահավասիկ բուրժուական «Русские Ведомости»-ի Թղթակցի վկայությունը.—լրագրի աշխատակիցը, վորը գիտում էր Ռեոմյուսի 40—50 աստիճան բարեխառնության մեջ բանող յերեխաների աշխատանքը, հարցնում է գործարանատիրոջից. «Հե-

տադասյում ի՞նչ մարդիկ են դուրս գալիս այս լղրճուկ յերեխաներից, վորոնք աշխատում են չորացման թմբուկների վրա, կախարանում և չոգեհարման բաժնում»:

«Նա, փոքր ինչ մտածելուց հետո,—պատմում է լրագրի աշխատակիցը,—այսպիսի պատասխան ամից ինձ.

— Աստված դիտե, թե դրանք ուր են կորչում, մենք կարծես հետո ալլես դրանց չենք տեսնում:

— Ի՞նչպես թե չեք տեսնում:

— Հենց այնպես, թառամում են նրանք:

— Դուք ուզում եք ասել, վոր հետագայում նրանք փոխում են իրենց դրամոնքների տեսակը կամ ուրի՛շ գործարան են անցնում:

— Վո՛չ, պարզապես թառամում են, բոլորովին թառամում են,—պարզ պատասխանեց գործարանատերը»:

Մեզ մոտ, սոցիալիստական յերկրում, չահագործումը տեղ չունի: Յերեխաների աշխատանքը մեզ մոտ բոլորովին արգելված է: Յերեխաների աշխատանքի կիրառումը պատժվում է դատարանով: Ասենք բանվորն ու գյուղացին կարիք էլ չունեն իրենց յերեխաներին վաղ հասակից գործարան ուղարկելու,—բանվորի աշխատավարձը նրան հնարավորություն է տալիս իր յերեխաների կրթությունն ապահովելու:

Գնացեք մեր խորհրդային դպրոցը, 9-րդ, 10-րդ դասարանները: Դուք այնտեղ կտեսնեք բանվորների ու գյուղացիների 17-18 տարեկան հասակի տասնյակ հաղարավոր յերեխաներ: Նրանք սովորում են՝ պատրաստվելով աշխատանքային կյանքի ուղին բռնել դպրոցն ավարտելուց հետո միայն: Նրանցից չափերը չգիտեն այն մասին, վոր մինչև Մեծ պրոլետարական հեղափոխությունն ընկնող դարաշրջանում ապրող իրենց հասակակիցները նրանց տարիքում արդեն հաշմանդամացել, ուժասպառ էին յեղել կապիտալիստական գործարանում կատարած հյուժիչ աշխատանքից:

Մեր հասունացող սերունդը կոնա սոցիալիստական գործարանների ցեխերը դպրոցն ավարտելուց հետո միայն, յերբ նա Փիլիկապես կամրանա, գիտելիքներ ձեռք կրերի: Նա ստիպված չի լինի աշխատանք փնտռելու,—պետությունը ապահովում է աշխատանքը մեր յերկրի յուրաքանչյուր յերիտասարդի համար:

Ցարական ժամանակում այդպես չէր: Կապիտալիստը բան-

վորի համար աշխատանքի իրավունքը չի ապահովում: Մարդու վիճակը կախված է դործատիրոջ կամայականությունից: Նա կարող է բանվորին աշխատանք տալ, բայց կարող է և չտալ: Ամեն բան կախված է այն բանից, թե տվյալ մոմենտին այդ վորքան չահավետ է կապիտալիստի համար, մանավանդ վոր յուրաքանչյուր ազատ տեղի համար բազմաթիվ ցանկացողներ կան:

Կապիտալիզմի յերկիրներում այժմ ել գրուեթյունը նույնն է մնացել:

Աղղերի Լիգայի տվյալներով, կապիտալիստական յերկիրներում այժմ 6-7 միլիոն «ավելորդ մարդիկ», յերիտասարդ դործադուրկներ կան: Բացի դրանից, շատ ու շատ միլիոն յերիտասարդներ կան, վորոնք իրենց ամբողջ կյանքում դեռ վոչ մի անգամ աշխատանք չեն ունեցել:

Ուղղելով այն բանից, վոր աշխատող ձեռքերի առաջարկը կապիտալիստական յերկիրներում միշտ գերազանցում է պահանջարկից, կապիտալիստները ծաղրում եյին բանվորներին: Աշխատելից, կապիտալիստները ծաղրում եյին բանվորներին: Աշխատանք տանք ստանալու համար բանվորը պետք է ամեն կերպ ստորադնար, անքաղաք և դործատիրոջ ծառաներին—վարպետներին, ընդունել ամեն մի ստրկական պայման:

Կապիտալիստները բանվորներին գարձնում եյին իրենց ստրուկը: Ստրկացման միջոցներից մեկն էլ անցագրերի դրոշմումն էր: Յեթե բանվորը հեռանում էր, նրա անցագրի վրա կնիք եյին խփում և այնուհետե վոչ մի դործարան նրան չէր ընդունում:

Յարական որենքն ուղղակի ասում էր.

«Վարձամն ժամկետը լրանալուց առաջ կամ քե անորոշ ժամանակով վարձվելու դեպքում առանց գործադուրքի 2 շաբաթառաջ նախագգուշացնելու ինքնագույն կերպով աշխատանքից հրաժարվելու համար մեղավոր գործարանային բանվորը կալանավորման է յեմքարկվում վոչ ավելի, քան մի ամիս ժամանակով» (Արդյունաբերության կանոնագրքի 514-րդ հոդվածը):

Յեթե բանվորը, տանջված անուր շահադործումից, իր ամբողջ եյուլթյամբ ձգտում էր ժամկետից առաջ հեռանալ դործաբանից, նրան չեյին վճարում իր վատտակած դրամը: Գործարանատեր Շլիպպեյի ներքին կարգի կանոններում ուղղակի գրված է. «Յեթե բանվորը ժամկետից առաջ հեռանա, այդ դեպքում ստանում է ամբողջ ժամանակվա համար պայմանադրված վարձատրության կեսը»:

Բալինի և Մակարովի բամբակամանարանում այսպիսի կռիւն կար. «Ձատկից դործարան ընդունված բանվորները և արհեստավորները, բոլորը պարտավոր են ընակվել մինչև հոկտեմբեր ամիսը, իսկ յեթե մեկն ու մեկը չցանկանա մինչև ժամկետը բնակվել, նա կըրկվի ամբողջ վատտակած փողից»:

Այսպիսի որինակներ շատ կարելի յե բերել: Բանվորն իրավունք չունէր աշխատանքը թողնելու, վորքան էլ դործատերը նրան ծաղրանքի յենթարկեր: Այնինչ դործատերը կարող էր բանվորին վոնդել, յերբ էլ նրա քեֆն ուղեր:

Յեթե, ասենք, բանվորը հիվանդանում էր յերկու շաբաթ, ապա դործատերը, ըստ ցարական որենքի, իրավունք ուներ նրան արձակելու, «յեթե բանվորը յերկու շաբաթից ավելի անընդհատ աշխատանքի չի յեկել հարգելի պատճառներով» (Արդյունաբերության կանոնագրքի 105-րդ հոդվածը): Յեթե բանվորի մեքենան կոտրվել է, թեկուզ և վոչ նրա մեղքով, նրան նույնպես կարձակեն: Յեթե նա կովել է վարպետի հետ, նրան այդ դեպքում էլ կարձակեն, քանի վոր ցարական որենքը թույլատրում էր բանվորին արձակել «բանվորի հանդգնության կամ վատ վարքի պատճառով»:

Գործարանատերերը շատ անպատկառ կերպով եյին ձեռնկերպում կամայականության իրենց իրավունքը: Գործարանների շատ գրասենյակներում ներքին կարգուկանոնների մեջ ուղղակի գրում եյին.

«Պայմանադրված ժամկետից առաջ վոչ վոք չի կարող աշխատանքից հրաժարվել: Իսկ գրասենյակն իրավունք ունի մերժել ամեն ժամանակ»:

Գործարանն ինքը բանտ էր բանվորի համար: Անազատ աշխատանքը վոչ մի բավարարում, վոչ մի ուրախություն չէր պատճառում բանվորին: Բանվորի վրա շարունակ ծանրացած էր դործատիրոջ բռնակալական, կամայական իշխանությունը:

Ճնշման ամենանողկալի միջոցներից մեկն էլ տուգանքներն եյին: Բանվորին տուգանում եյին ամեն մի առիթով, հենց վոր դործատերը կամ նրա ծառան՝ վարպետն այդ ցանկանում եյին:

Մոսկվայի Պրոխորովի դործարանում, որինակ, սահմանված էր տուգանքների այսպիսի սակագին.

«Անվաճել վարձուների համար—50 կոպեկ,

առանց գրասենյակի թույլտվության գիշերը դործարանում քնելու համար—50 կոպեկ,

վորի համար աշխատանքի իրավունքը չի ապահովում: Մարդու վիճակը կախված է գործատիրոջ կամայականությունից: Նա կարող է բանվորին աշխատանք տալ, բայց կարող է և չտալ: Ամեն բան կախված է այն բանից, թե առկա մոմենտին այդ վորքան չահավետ է կապիտալիստի համար, մանավանդ վոր յուրաքանչյուր ազատ տեղի համար բազմաթիվ ցանկացողներ կային:

Կապիտալիզմի յերկիրներում այժմ ել դրութիւնը նույնն է մնացել:

Աղգերի Լիգայի ամլայնեում, կապիտալիստական յերկիրներում այժմ 6-7 միլիոն «ամլելորդ մարդիկ», յերիտասարդ գործադուրկներ կան: Բացի դրանից, շատ ու շատ միլիոն յերիտասարդներ կան, վորոնք իրենց ամբողջ կյանքում դեռ վոչ մի անգամ աշխատանք չեն ունեցել:

Որովհետև այն բանից, վոր աշխատող ձեռքերի առաջարկը կապիտալիստական յերկիրներում միշտ գերազանցում է պահանջարկից, կապիտալիստները ծաղրում եյին բանվորներին: Աշխատանք ստանալու համար բանվորը պետք է ամեն կերպ ստորանար, ներ ամեն մի ստրկական պայման:

Կապիտալիստները բանվորներին դարձնում եյին իրենց ստրուկը: Ստրկացման միջոցներից մեկն ել անցադրերի դրոշմումն եր: Յեթե բանվորը հեռանում եր, նրա անցադրի վրա կնիք եյին խփում և այնուհետև վոչ մի գործարան նրան չեր ընդունում:

Յարական որենքն ուղղակի ատում եր.

«Վարձման ժամկետը լրանալուց առաջ կամ քե անորոշ ժամանակով վարձվելու դեպքում առանց գործադուրդի 2 շաբաթ առաջ նախագուշացնելու ինքնագույն կերպով աշխատանքից հրաժարվելու համար մեղավոր գործարանային բանվորը կպանա-վորման է յեմքարկվում վոչ ավելի, քան մի ամիս ժամանակով» (Արդյունաբերութեան կանոնագրքի 514-րդ հոդվածը):

Յեթե բանվորը, տանջված անլուր շահագործումից, իր ամբողջ եյությամբ ձգտում եր ժամկետից առաջ հեռանալ գործարանից, նրան չեյին վճարում իր վատակած գրամը: Գործարանատեր Շիպպեյի ներքին կարգի կանոններում ուղղակի գրված է. «Յեթե բանվորը ժամկետից առաջ հեռանա, այդ դեպքում ստանում է ամբողջ ժամանակվա համար սլայմանադրված վարձատրութեան կեսը»:

Բալինի և Մակարովի բաժնեկամանարանում այսպիսի կանոն-կար. «Ձատկից գործարան ընդունված բանվորները և արհեստա-վորները, բոլորը պարտավոր են ընակվել մինչև հոկտեմբեր ամի-սը, իսկ յեթե մեկն ու մեկը չցանկանա մինչև ժամկետը բնակ-վել, նա կըրկվի ամբողջ վատակած փողից»:

Այսպիսի որինալներ շատ կարելի յե բերել: Բանվորն իրա-վունք չունեցաւ աշխատանքը թողնելու, վորքան ել գործատերը նրան ծաղրանքի յենթարկեր: Այնինչ գործատերը կարող եր բան-վորին վնդեւել, յերբ ել նրա քեֆն ուզեր:

Յեթե, ասենք, բանվորը հիմնդանում եր յերկու շաբաթ, ապա գործատերը, ըստ ցարական որենքի, իրավունք ուներ նրան արձակելու, «յեթե բանվորը յերկու շաբաթից ավելի անընդհատ աշխատանքի չի յեկել հարգելի պատճառներով» (Արդյունաբե-րութեան կանոնագրքի 105-րդ հոդվածը): Յեթե բանվորի մեքե-նան կոտրվել է, թեկուզ և վոչ նրա մեղքով, նրան նույնպես կարձակեն: Յեթե նա կոփել է վարպետի հետ, նրան այդ դեպ-քում ել կարձակեն, քանի վոր ցարական որենքը թուլատրում եր բանվորին արձակել «բանվորի հանդեմութեան կամ վատ վարքի պատճառով»:

Գործարանատերերը շատ անպատկառ կերպով եյին ձեռակեր-պում կամայականութեան իրենց իրավունքը: Գործարանների շատ գրասենյակներում ներքին կարգուկանոնների մեջ ուղղակի գրում եյին.

«Պայմանագրված ժամկետից առաջ վոչ վոք չի կարող աշխատանքից հրաժարվել: Իսկ գրասենյակն իրավունք ունի մերժել ամեն ժամանակ»:

Գործարանն ինքը բանտ եր բանվորի համար: Անազատ աշ-խատանքը վոչ մի բաւարարում, վոչ մի ուրախութիւն չեր պատ-ճառում բանվորին: Բանվորի վրա շարունակ ծանրացած եր գոր-ծատիրոջ բռնակալական, կամայական իշխանութիւնը:

Ճնշման ամենանողկալի միջոցներից մեկն ել տուգանքներն եյին: Բանվորին տուգանում եյին ամեն մի առիթով, հենց վոր գործատերը կամ նրա ծառան՝ վարպետն այդ ցանկանում եյին:

Մոսկվայի Պրոխորովի գործարանում, որինակ, սահմանված եր տուգանքների այսպիսի սակագին.

«Անվայել վարմունքի համար—50 կոպեկ,

առանց գրասենյակի թուլութեան գիշերը գործարա-նում քնելու համար—50 կոպեկ,

ջաճի դարպասներից անցնելու համար—50 կոպեկ,
բակից բացակայելու համար—50 կոպեկ,
մազ մեր կենալու համար—50 կոպեկ»:

Մտկվալի մի ամբողջ շարք գործարաններում բանվորներին առաջանում էին... «յեկեղեցի Հաճախելու համար»:

Մեկահին բանվորները նկատմամբ լիալուծյան ու ծաղրանքի
ոեկսրդ թեքեա չահել եր գործարանատեր Պեչկովը (Մոսկվայի
նահանգ) : Այդ գործարանատերը ալալիսի հայտարարություններ
եր ելիում :

«Ու՛ր ընդունվեց դործարան, նա իրավունք չունի դռներին դուրս գալու, խախտելու համար 1 ուղարկի տուգանք»։ Կամ՝ «Վո՛ւր ընդունվեց գործարանային բանվորներն իրենց քույր ին տալիս գործատիրոջն անհանգստացնել—փող խնդրել, ուստի նախագգուշացնում եմ, նույնիսկ 20-ից շուտ փող չի սրվի, ով համարձակվի դրանից առաջ փող խնդրել, բոլորովին կհեռացվի»։

Տուգանքները հասնում էին հսկայական չափերի: Որերսովո-
Ջուեվոյում՝ Սալվա Մորոզովի նիկոլսկի մանուֆակտուրայում
տուգանքները կապիտալիստին տարեկան 800 հազար ռուբլի էին
տալիս, Վոր բանվորներին վճարվող ամբողջ աշխատավարձի մոտ
40 տոկոսն էր կազմում:

Բայց սուղանքներով բանը չէր սահմանափակվում : Գործատե-
րերն ու վարպետները լայնորեն կիրառում էին «Փիղիկական ներ-
գործություն» միջոցներ : Միմիայն Մոսկվայի շրջանում 1902 թվա-
կանին բանվորները 2.164 դանդատ էլին տվել ծեծելու համար :
Այստեղ պետք է վերադառնալու անել, մոր բանվորներն ամեն
մի ծեծի դեմ չէին դանդատվում . նրանց, ովքեր համարձակվում
էին գանդատվել իրենց գործատիրոջ վրա, ամեն կերպ հալածում
էին, և դանդատվելն այնքան էլ անվտանգ բան չէր :

Իսկ ի՞նչ պաշտաներում եյին գտնվում բանվորները :

Աշխատանքն ինքը կապկտալիտատական գործարանում մի տաժա-
նակիր աշխատանք եր: Մի ամբողջ շարք գործարաններում աշխա-
տանքային ուղի առնող թյունը հասնում էր 12-13 ու ալեկի
Ժամի:

Մոսկվայի նահանգում, բժշկի Դեմենայեվի տվյալներով, աշխատորի միջին տևողությունը կազմում էր 12 ժամ 39 րոպե* :

* Дементьев, Фабрика, что она даст населению и что она от него берет.

80—90—ական թվականները վերջերին գործարանների կեսն աշխատում էր 13 և ավելի ժամ: Բայց չէ՞ վոր այդ՝ աշխատորի պաշտոնական տեղդուլթյունն էր. Բացի դրանից, «Նայած աշխատանքի կուտակվելուն կամ արտակարգ բնույթին», արտաժամյա ելին աշխատում որական մի քանի ժամ: Կոլմնայի մեքենաչինական գործարանում, որինակ, բանվորները չաբաթը 2—3 անգամ, իսկ յերբեմն ել յուրաքանչյուր ոք «նորմալ» աշխատորից դուրս աշխատում էին զիշերները 3—5 և մինչև իսկ 8 ժամ:

Ընդամենն ստիպված եյին աշխատել խիստ դժնդակ պայմաններում : Յեկներում, արհեստանոցներում մեծն եր, փոշոտ ու կեղտոտ, ողափոխություն չկար, պատերը ծածկված եյին մրուր, շենքերը նեղվածք եյին և աշխատանքի չհարմարեցված :

Վեջ վոք չեր մտածում աշխատանքի մեկնացման մասին։ Գոյություն ունեյին աշխարհի պրոֆեսիոններ, ինչպես սահնակահարների աշխատանքը, վորոնք հանքահորերում, յերէք առակ կուտացած, իրենց հետեւից չորեքթաթ քաշում եյին ածխու բարձած արկղները։ Հետ չեր նմանապես գլորիչների գործը, վսույնք բովախառնուողը ձեռքով բոցավառ հնոցն եյին լցնում, ինչպէս նաեւ ձեռքով փորողների գործը, վորոնք 12 ժամ շարունակ՝ պատւած վամ նստած ածուխ եյին քանդում։

Վոչ վոք հոդ հեր տանու՛մ բանվորների՝ ամենատարրական
վարիքների մասին: Չկար հանդերձարան, լվացարան, ջրամաններ:

ԲԺ. Լյաչէնկոյի* վկայությամբ Դոնեցի ավազանում, նրա զննած 40 հանքերում միայն 5 վաքարան և գտնվել: Հանքափորե-
քը Հեյին կարողանում նաև տանն, ինչպես հարկն և, լվացվել, —
հանքարանների մեծ մասին ջուրը փողով էյին տալիս (յուրաքան-
չյուր գույլը 1 կոպ): Աղքատիկ աշխատավարձ ստացող բան-
վորները Հեյին կարող իրենց թույլ տալ աշխլիսի շոպլություն,
ինչպես լվացվելը:

Առանձնապես ծանր էր կապիտալիստական գործարանում կնոջ վիճակը: Շատ անգամ կանայք բացահայտ կերպով բռնաբարվում էին:

Մայրության պահպանման, մասին բանվորուհին մտածել անգամ չեր կարող: Մեղանում ծննդկանը հղիության և ծննդաբերության ժամանակ չորսամսյա արձակուրդը և ստանում: Այս բո-

* «Общественный врач» за 1914 г. № 2—3. «Условия труда на рудниках донецкого бассейна».

Կոստանիկ—3

Բանվորին արձակելիս «սև գրքից» վերցված քաղվածքն ու՝
զարկվում էր մյուս գործարանները:

Ահալլախիկ Մորոզովի գործարանի «սև գրքում» կամ, ինչ-
պես այն անվանում էլին, «արատավորների գրքում» կատարված
այդպիսի գրանցումներից մեկը.

«Ըստ բնակարանային բաժնի տեղեկությունների. —

1) Հարբաժ՝ միջանցքում բարձրաձայն ասում էր, վոր բոլոր
ավազներն ստոր մարդիկ ու կողոպտիչներ են: Շրջիկ հակիչները
նրան խնդրել են յուր բաց հա չի հնազանդվել, վորի համար
տարվել է պահակատուն: Տուգանք 2 ռուբլի:

2) Փողոցներում բարձրաձայն յերգեր ե յերգել: Չհնազանդ-
վելու համար բանտարկել են պահակատնում, վորի մասին հա-
ղորդվել է անտեսական մասի վարիչին:

3) Չհնազանդվելու համար վտարել վարձու բնակարան:

Գործարանի տեղեկությունները նույն բանվորի մասին. —

1) Աշխատանքի ուշ գուրս դալու համար՝ տուգանք 50 կոպեկ:

2) Վարդապետին կոպիտ խոսքեր ասելու համար՝ տուգանք 1
ռուբլի:

3) Հագնվել ե աշխատանքը վերջանալուց 5 րոպե առաջ: Տու-
գանք 50 կոպեկ:

4) Չհնազանդվելու համար՝ 40 կոպեկ:

5) Գանգատվել ե տեսչին, վոր իրեն վատ միս են տվել: Տու-
գանք 1 ռուբլի:

«Անհնազանդին», «անբարեհույսին» գործարանատերն անդը-
թորեն փողոց եր չպրտում: Այստեղ նրան սպասում եր անհույս,
յերկարատե գործազրկության, քաղցած, կիսաքաղց կյանքի հե-
ռանկարը:

Այդպես եր դրուժյունը հին, ցարական Ռուսաստանում:

Իսկ ի՞նչ ենք տեսնում մենք այժմ «քաղաքակրթված» ֆա-
շիստական Գերմանիայում: Նա վոչ միայն հետ չի մնացել հին,
բարբարոսական Ռուսաստանից, այլև շատ բաներում նրանից
անցել ե:

Գերմանական ֆաշիզմը լուծարելի յե յենթարկել բանվորական
կազմակերպությունները, պրոֆմիությունները, գործարկումները,
վոչնչացրել ե կոլեկտիվ պայմանագրերը, բանվորներին ուղղակի

ու բացահայտ կախման մեջ դնելով գործատիրոջից, վորն անբա-
ժան, անսահմանափակ իշխանություն ե ստացել բանվորների
վերաբերմամբ: Ֆաշիզմը լայն կերպով կիրառում ե լրտեսության
սխտեմը, լայնորեն կիրառում ե տեռորը այն բանվորների դեմ,
վորոնք պաշտպանում են իրենց իրավունքները:

Գերմանական ֆաշիզմը սահմանել ե աշխատանքային պարհակ
և արգելել ե գործարաններում աշխատանք տալ մինչև 25 տարե-
կան՝ աշխատանքային պարհակ չանցած յերիտասարդությունը:
Բանվոր յերիտասարդությունը մինչև 25 տարեկան հասակը գտն-
վում ե աշխատանքային պարհակի հատուկ ճամբարներում,
կամ աշխատում ե դյուշում վորպես բատրակ գյուղական կուլակ-
ների և կալվածատերերի մոտ:

Վերջապես, ֆաշիստական կառավարությունը հրատարակել
ե մի որենք, վորն արգելում ե բանվորների տեղափոխությունը
յերկրի ներսում՝ գյուղից քաղաք, մի քաղաքից մյուսը:

Այդպիսի դրուժյան մեջ ե բանվորների աշխատանքի իրա-
վունքը կապիտալիստական յերկիրներում: Այդպես են ապրում
բանվորներն այստեղ, վորտեղ կապիտալի իշխանությունն ե տի-
րում:

Հարկավոր ե արդյոք ապացուցել, վոր մեր կարգերը տար-
բերվում են կապիտալիզմի սահմանած կարգերից այնպես, ինչպես
յերկիրները յերկրից:

Մեզ մոտ, սոցիալիստական պետության մեջ աշխատանքը
ծանր պարհակ չե: Մեզնում աշխատանքը, ստեղծագործական,
բերկրալի աշխատանքը դարձել ե ամեն մի մարդու պահանջը:
Մեզ մոտ գործարանները կառավարում են բանվորների շարքերից
առաջ քաշված մարդիկ, վորոնք հոգ են տանում յուրաքանչյուր
բանվորի մասին, վորովհետև նրանք ու բանվորները միևնույն,
միասնական շահերն ունեն: Մեզ մոտ, սոցիալիստական պետու-
թյան մեջ որենքները սրբությամբ պահպանում են աշխատավոր
մարդու իրավունքները:

Մեզ մոտ սահմանված ե աշխարհում ամենակարճ աշխատան-
քային օր:

Մեզնում հսկայական հոգատարություն ե ցուցաբերվում աշ-
խատանքի սանիտարական պայմանները բարելավելու մասին: Ա-
մենուրեք վենտիլացիա յե դրվում, մեքենաները ծածկված են

Հատուկ պաշտպանողական հարմարանքներով: Այնտեղ, վերտեղ ըստ արտադրութեան պայմանների բարձր ջերմութիւնն է լինում, հատուկ կապարիչներ կամ ջրցաններ են շինվում: Յեխերում մաքրութիւնն և կարգ ու կանոնն է մտցվում:

Մեզ մոտ վոչ վոք չի համարձակվի ձնշէլ բանվորին, վոքչա-
փով նրա անձն անձեռնմխելի յի և պահպանվում է որենքով: Վոչ
վոք իրավունք չունի արձակելու բանվորին, յեթե դրա համար
որինական հիմքեր չկան: Բանվորին կարելի չի արձակել միայն
պրոֆկադակերպութեան համաձայնութեամբ: Տարածայնութիւն-
ների դեպքում հարցը փոխադրվում է դնահատուկ-կոնֆլիկտային
հանձնաժողով: Բացի այդ, բանվորն իրավունք ունի արձակման
առթիւ դիմելու ժողովրդական դատարան, իրավունք ունի արձա-
կումը գանդատարկելու դատախազին և այլն:

Մեզ մոտ, բանվորների վորակավորումը բարձրացնելու և
նրանց նյութական բարեկեցութիւնը բաժանելու նպատակով,
պետութիւնը հակառակ միջոցներ է օրհնում տեխնիկական
կրթութեան համար, կազմակերպվում է աշակերտութիւն: Պե-
տութիւնն ամեն կերպ հոգ է տանում, վորպեսզի բանվոր յերի-
տասարդութիւնը բարձրացնի իր գիտելիքների մակարդակը,
սովորի ամէլի լավ աշխատել, դառնա ամէլի վորակավոր և, հե-
տեպես, ամէլի փող վաստակի:

Այդպիսով, յերաշխայնորում աշխատանքի իրավունքը մեր
սոցիալիստական պետութեան մեջ ապահովվում է պետական մի
ամբողջ շարք ձեռնարկումներով, վորոնցից յուրաքանչյուրի
նպատակն է, վորպեսզի ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիները վոչ միայն
առանց աշխատանքի չմնան, այլև վորպեսզի այդ աշխատանքը
քանի դնա այնքան ամէլի վորակավոր դառնա, վորպեսզի աշխա-
տանքը թեթև և բերկրալի լինի, վորպեսզի աշխատավորների
կյանքը քանի դնա այնքան ամէլի ունենոր և կուլտուրական դառ-
նա:

Մինչև այժմ մենք խոսում եյինք միայն բանվոր յերիտասար-
դութեան աշխատանքի իրավունքի մասին: Իսկ ի՞նչ դրութեան
մեջ է գյուղացի յերիտասարդութեան աշխատանքի իրավունքը:

Խորհրդային իրավակարգում գյուղացի յերիտասարդութիւ-
նը նույնպես, ինչպես և քաղաքի յերիտասարդութիւնը, միշտ
ապահովված է աշխատանքով և այն ել վոչ թե վորեւէ աշխա-
տանքով, այլ մեծ մասամբ վորակավորված աշխատանքով: Տա-

րեց տարի մենք ամէլի ու ամէլի յենք մեքենացման յենթար-
կում գյուղատնտեսութիւնը: 1936 թ. միմիայն 9 ամիսներում
գյուղերն է ուղարկված 80 հազար տրակտոր, 37,2 հազար կոմ-
բայն, բազմաթիւ ավտոմոբիլներ և այլ մեքենաներ: Նրանց սպա-
սարկման համար պահանջվում է 160 հազար տրակտորիստ, 16
հազար բրիգադիր, 75 հազար կոմբայնավար ու նրանց ոգնական-
ներ և այլն:

Ընկեր Ստալինը մեր գյուղատնտեսութեան առջև խնդիր է
դրել—7-8 միլիարդ փութ հաց տալ առաջիկա տարիներում: Այս
խնդիրն իրագործելու համար հարկավոր է համառ կերպով աշ-
խատել, հարկավոր է բերքատուութիւնը բարձրացնելու յեղա-
նակներ դնել, հարկավոր է վորակյալ կազրեր ստեղծել:

Ընկեր Ստալինը մեր կոլտնտեսութիւնների առջև դրել է
ելի մի կարեւորագոյն խնդիր՝ բարձրացնել անասնաբուծութիւ-
նը: Այս խնդիրն իրագործելու համար նույնպես հարկավոր է հա-
մատորեն ու շատ աշխատել:

Բացի դրանից, մեր կոլտնտեսութիւնները բազմաթիւ յերի-
տասարդ կազրեր են տալիս նաև քաղաքին: Կոլտնտեսային յերի-
տասարդութիւնն աշխատանքի յի անցնում գործարաններում,
յերկաթուղիներում, շինարարութիւններում: Մի խոսքով, գյու-
ղացի յերիտասարդութեան համար ԽՍՀՄ-ում աշխատանք առա-
նալը վորեւիցե պրոբլեմ չի ներկայացնում: Մեզ մոտ բոլորի հա-
մար անսահման քանակութեամբ աշխատանք կա:

Իսկ ինչպե՞ս եր դրութիւնը ցարական Ռուսաստանում:
Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը հետազոտութիւններով գյուղացիական
տնտեսութիւնների $\frac{3}{5}$ -ը ցարական ժամանակում կաղմում եյին
կամ ամենեին ձի չունեցող կամ միայն մի ձի ունեցող չքավոր-
ները: Այդ տնտեսութիւնները քարչ եյին տայիս իրենց ամենա-
աղքատիկ գոյութիւնը:

Իր «Կապիտալիզմի դարգացումը Ռուսաստանում» աշխատու-
թեան մեջ Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը բերում է հետեյալ տվյալ-
ներն այդ տնտեսութիւնների բյուջէյի մասին: Այսպես, որինակ,
հիւղուրկ տնտեսութեան մեջ անդի ծախսը (քնարերքով և դրա-
մով) մի ընտանիքի համար կաղմում եր միջին հաշիւով տարեկան
61 ուրլի, իսկ մյուս բոլոր անձնական կարիքների համար—
171½ ուրլի: Յեւ թեկուզ այդ մակարդակը ցածր եր ամեն մի
հնարավոր միմիայնից, այնուամենայնիւ, ցարական կառավա-

բությունը հնարք եր գտնում այդպիսի տնտեսությունից ել 15½
ռուբլի հարկ կորգելու, այսինքն՝ համարյա նույնքան, վորքան
գյուղացին ծախսում եր իր անձնական սպասման համար:

Այդպիսի չքավորական տնտեսություն վարելու համար հար-
կավոր չէին ընտանիքում յեղած բոլոր աշխատողները, — կարելի
յեր յոլա գնալ և ավելի փոքրաթիվ մարդկանցով: Յարական կա-
ռավարությունը կազմակերպեց հատուկ հանձնաժողով, վորը
պետք ե դրադվեր «գյուղական բնակչության բարեկեցության»
հարցի ուսումնասիրությամբ: Այդ հանձնաժողովը տնտեսագի-
տական գրականության մեջ հայտնի յե «կենտրոնի աղբատացման»
հանձնաժողով անվամբ: Նա հաշվեց, վոր միայն Յեվրոպական
Ռուսաստանում՝ գյուղում 23 միլիոն ավելորդ աշխատողներ կան,
առանց վորոնց գյուղացիական տնտեսությունը վարող եր յոլա
գնալ: Այդ կազմում եր գյուղի բոլոր աշխատողների 52 տոկոսը*:

Դուրս ե գալիս, վոր գրեթե գյուղի կեսը մնում եր առանց
աշխատանքի: Այդ, այսպես ասած, քողարկված գործազրկու-
թյուն եր:

Բայց չե՞ վոր ուտել հարկավոր եր: Յեվ ահա չքավորական
ու զգալի չափով նաև միջակ տնտեսությունները միլիոնավոր
մարդիկ, առավելապես յերիտասարդներ ուղարկում եյին «կողմ-
նակի աշխատանքի»: Գյուղից գնում եյին քաղաք կամ հարավ
և Վոլգայի մյուս կողմը (վորտեղ տեղական աշխատողների թիվը
չեր բավարարում), կամ թե տեղական կալվածատերերի ու կու-
լակների մոտ:

Վ. Ի. Լենինը գյուղատնտեսական աշխատանքների զնացող
գյուղացիների թիվը հաշվում եր 3,5 միլիոն: Բացի այդ,
չատ գյուղացիներ վարձվում եյին որով կամ սեղոնով տեղական
կուլակների կամ կալվածատերերի մոտ աշխատելու: Յեվ այդ
առավելապես յերիտասարդությունն եր:

Գյուղատնտեսական կողմնակի աշխատանքի զնալը գյուղացի
յերիտասարդության համար հսկայական դժվարություններ եր
ներկայացնում: Ահա թե ինչպես ե կողմնակի աշխատանքի զնա-
լու պատրաստությունները նկարագրում իշխան Շախովսոյը.

«Արտագնացության պատրաստվող գյուղացու նյութական կա-
րիքը գարնան դեմ սովորաբար հասնում ե իր ամենաբարձր չափե-

* «Материалы высочайше утвержденной комиссии по исследованию...
«благополучия сельского населения».

րին. տանը վորչ միայն փող չկա, այլև հաճախ հաց թխելու ա-
լյուր չկա: Իսկ առանց փողի ճանապարհ ընկնելու մասին մտա-
ծելն իսկ ավելորդ ե: Նախ և առաջ հարկավոր ե զնալ վոլոտ-
ու պատշաճ անցագիր սարքել տալ, և հազվադեպ ե պատահում,
վոր վոլոտային գրադիրը, վորի համար բանվորների արտադնա-
ցության ժամանակը մի տեսակ հունձ ե, չողտվեր «մաղարիչ»
ստանալու այդ հնարավորությունից»*:

Վորտեղից եր գյուղացին ճարում անհրաժեշտ փողը: Նա
ե՛լ ավելի յեր ստրկանում տեղական կուլակի կամ կալվածատե-
րոջ առաջ, վարձակալության եր տալիս իր հողը, իր ընտանիքն
ուղարկում եր կուլակի կամ կալվածատիրոջ համար աշխատելու,
և այդ բոլորը չնչին վարձով:

Յեվ ահա ճանապարհ են ընկնում: Իսկ ո՞ւր դնան: Ասենք,
անցյալ տարի յեղել են կուլքանում, բայց ի՞նչպես ե բերքն այն-
տեղ այս տարի — անհայտ ե: Գուցե, գնան, իսկ դուրս գա, փոր
բանվորներ հարկավոր չեն: Յեվ ի՞նչպես գնան: Յերկաթուղով
զնալու համար փողը քիչ ե, վորքով զնալու համար ել հեռու
յե: Ստիպված եյին լինում զանազան միջոցներ փնտռելու, վոր-
պեսդի այսպես կամ այնպես աշխատանքի վայրը հասնեն:

Վ. Ի. Լենինը բերում ե այսպիսի տվյալներ**:

Որոշոնի նա-
հանգը յեկող բանվորներից 7/10-ը վորքով ե գալիս, միջոց չու-
նենալով յերկաթուղու սոմս գնելու: Հարյուրավոր ու հազարա-
վոր վերստ քարչ են գալիս յերկաթուղու ու նավարկելի գետերի
ափերի յերկարությամբ, «հիանալով» արադասլաց զնացների ու
սահունորեն լողացող չոգենավերի գեղեցիկ պատկերով:

Յարական որենքներով («Положение о найме на сельские ра-
боты», 1886 թ., հոդ. 8) արգելվում եր անցագիր չունեցող գյու-
ղատնտեսական բանվորներ վարձել: Յեթե բանվորն աշխատան-
քից հեռանում եր ինքնազուլիս, այդ գեպքում տնտեսատերը սո-
վորաբար անցագիրը պահում եր իր մոտ. այդպիսով, բանվորը
չեր կարողանում ուրիշ աշխատանքի ընդունվել: «Անլեզալ»
գրության բոլոր անախորժություններին յենթակա այդ «անա-
ցագիր» բանվորներին աշխատանքի եյին ընդունում պակասեցրած
վճարով:

Յարական որենքները գյուղում, ինչպես նաև քաղաքում,

* Шаховской, Земледельческий отход крестьян. СПб, 1903 г.
** Ленин, Развитие капитализма в России.

պաշտպանում է յին ձեռնարկատիրոջ շահերը: Այստեղ եւ այդ-
որենքներն աշխատավորների դեմ է յին ուղղված: Գյուղատնտե-
սական բանվորը զրկված էր ամեն մի իրավունքից, իսկ տնտե-
սատերն իրավունք ունէր ծաղրութեանակի յենթարկել նրան՝ սիրտն
ուղածին պէս: Նա կարող էր ուղած բոլոր յին բատրակին վռնդել:
Ահա հետաքննելու այն առիթները, վոր ցարական որենքը մատ-
նանշում է. — «Կոստուլթյուն», «Հանդգնություն», «Ծուլություն»,
«անիւթություն», «բացահայտ անհնազանդություն», «տնտեսա-
տիրոջ գույքից ինքնագլուխ ոգտվելը», «կրակի հետ անդգույշ
վարվելը», «յեթե բանվորն անընդունակ է կատարելու այն աշ-
խատանքը, վորի համար վարձված է»:

«Հանցանքը», ըստ որենքի, պետք է հաստատեր ինքը տնտե-
սատերը, առանց վորեւէ դատավորի ոգնության: Ուստի դարձա-
նալի չէ, վոր «կրակի հետ անդգույշ վարվելու» դեպքերի շարքն
է յին դատվում ծխելը և այլն:

Տնտեսատերը կարող էր բատրակին վռնդել, յերբ սիրտն ու-
ղեր: Բայց կարող էր արդյոք բատրակը հեռանալ նրա մոտից:
Որենքը բոլոր միջոցներով բանվորին արգելում էր տնտեսատիրոջ
մոտից հեռանալ իր սեփական կամքով: Այսպես, որինակ, 101-րդ
հոդվածն ասում էր. — «Բանվորի չներկայանալու կամ ինքնա-
գլուխ հեռանալու մասին վարձակալից հայտարարություն ստա-
նալով, վոստիլանությունն անմիջապէս միջոցներ է ձեռք սո-
նում նրան դտնելու համար և ապա բանվորին պարտավորեցնում
է վերադառնալ վարձակալի մոտ, զրա համար նշանակում է, ըստ
տեղական պայմանների, ամենակարճ ժամկետը և բացատրում է
բանվորին նրա պարտականություններն ու նրան ներկայացված
պահանջը չկատարելու հետևանքները»:

Ե՛լ ավելի հեռու է յին գնում իրենք կարվածատերերը բան-
վորների հետ կնքած պայմանագրերում և այն «կանոններում»
ու «կարգերում», վոր նրանք սահմանում է յին իրենց կարվածնե-
րում: Ահա, որինակ, կարվածատիրոջ ու բատրակի միջև կնքված
մի պայմանագրի բովանդակությունը. — «Աղային, նրա կնոջը,
յերեխաներին հանդիպելիս բանվորը պարտավոր է 20 քայլ մի
կողմ դնալ և միլ պէս՝ լարված անդլիարակ կանդնել, մինչև վոր
աղաներն անցնեն: Աղայի տան մոտից անցնելիս, թեկուզ լուսա-
մուտներում վոչ վոք չերեւա, բանվորն, այնուամենայնիւ, պար-

տավոր է դլխարկը հանել. դլխարկը նորից դնել թույլ է տրվում
առնվազն 20—30 քայլ անցնելուց հետո»*:

«Ստրկական հնազանդության» բոլոր այս և ուրիշ արտահայ-
տությունները չպահպանելու համար դրամական տուգանք էր
դանձվում:

Պոմեչչիկական կարվածներում տուգանքները հասնում է յին
հսկայական չափերի: Այսպես, որինակ, Սարատովի նահանգի կալ-
վածներից մեկում ամառվա ընթացքում աշխատած 452 բանվոր-
ներից միայն 51 հոգի չէր տուգանվել, 88 հոգի տուգանվել էր
աշխատավարձի 1/4 մասի չափով, 122-ը — 1/3 մասի չափով, 69-ը —
աշխատավարձի կես մասից ավելի չափով, 85 բանվորների
տուգանքները կլանել է յին դրեթե ամբողջ աշխատավարձը, իսկ
մնացած 37-ը վոչ միայն վոչ մի կոպեկ չէ յին վաստակել, այլև
նույնիսկ պարտք է յին մնացել կարվածատիրոջը**:

Ահա վասիկ կարվածատիրոջ կողմից «իր» բատրակների հետ
անողորմ կերպով վարվելու մի որինակ. — «Հունիսի 14-ին Պոտոց-
կու կարվածքում (Պոդոլսկի նահանգ) տեղական բնակչությունը
հրաժարվեց աշխատանքի դնալ որական 25 կոպեկով, պահանջե-
լով 40 կոպեկ: Բանվորների հետ բացատրվելու դուրս յեկալ ին-
քը կոմս Պոտոցկին՝ մի ամբողջ վաշտ ստրաժնիկների ուղեկցու-
թյամբ, վորոնց նա սրահում էր իր ծախսով: Յերբ բանվորները
վճռականապէս հրաժարվեցին աշխատանքի դնալ, Պոտոցկին
փայտով մի քանի հարված հասցրեց նրանցից մեկին և, տորած-
նիկներից մեկի հրացանը խլելով և՝ «Ա՛յ ձեզ մեծ վարձատրու-
թյուն» բացականչությամբ սկսեց կրակել խմբված բանվորների
վրա: Ստրաժնիկներին տված նրա հրամանով՝ «Ո՛վե՛ք իմ հաշիւն,
20—40 հազար... չեմ ինայի» — բոլոր ստրաժնիկները կրակ բաց
արին անդէն ամբոխի վրա: Հրապարակում մնաց տատնութ տա-
րեկան մի աղջկա դիակ, վորը տեղն ու տեղն ուղանվեց կոմսի
առաջին հաջող կրակոցից հետո, 6 հոգի ծանր վիրավոր: Ստրաժ-
նիկները կրակում է յին կոմսի հրացաններով, պայթուցիկ դըն-
դակներով, վորոնք սոսկալի վերքեր է յին պատճառում***: Մար-
դասպան կոմսն իհարկե անպատիժ մնաց:

Իսկ Բ՞նչպիսի պայմաններում է յին բանվորներն ստիպված

* «Приазовский край» № 117, 1898 г.
** «Северный курьер» № 27, 1899 г.
*** «Южный голос» 1906 г. № 4:

լինում վարձվել: Ահա Նիկողայել քաղաքի Նկարագրում-
թյունը, վորտեղ կատարվում էր վարձումը.—«Բանվորների հա-
մար հավաքատեղ և ծառայում Սեննայա հրապարակը, վորը նա-
վակայանների և յերկաթուղային կայարանի մոտ դառնվող մի
հակադարձ տարածություն է: Հրապարակում չորս տեղ և սարք-
ված՝ 1) անասունների համար, 2) խոտի համար, 3) ձիերի
համար և 4) բանվորների համար: Բնակություն համար վոչ մի
հարմարանք չկա: Յեթե մի քանի որ անընդհատ անձրև եր գա-
լիս, ապա ուրեմն բանվորները հենց այնպես ել նստում ելին
խոնավ գետնին տակվետակ թրջված... Կերակուր, թեկուզ վոքը
ինչ տանելի, չկա: Դարակաթալիթերի վրա ծախում են ամեն
տեսակ տականքներ ու կերակրի մնացորդներ. փչացած խոզա-
պուխտի կտորներ, յերչիկներ, հաճախ բոլորովին հոտած վի-
ճակում, և ամեն տեսակ անպետք բաներ»*: Այդպիսի «վարձման
չուկաներում» բանվորներն ստիպված ելին լինում մնալ մի քանի
օր, իսկ յեթե գործադրություն եր լինում, ապա նաև չարաթ-
ներով ու մինչև իսկ ամիսներով:

Առանձնապես ծանր եր գյուղացի յերիտասարդություն գրու-
թյունը: Յերիտասարդությունը դյուղում ավելի ելին շահագոր-
ծում, քան գործարանում: Գործի յեռուն ժամանակ աշխատում
ելին արևածագից մինչև մուլին ընկնելը, այսինքն՝ որական 12—15
ժամ: Իսկ բատրակություն անողներն աշխատում ելին որական և
18 ու 20 ժամ:

Ահա, որինակ, ինչպես ե քժ. Ֆրեյֆելդը Նկարագրում Ողե-
սայի վոռուղման դաշտերի մասնավոր բանջարանոցներում աշխա-
տող յերիտասարդ բանվորուհիների աշխատանքի պայմանները.

«Կանայք աշխատանքի յեն գալիս ասլրելի վերջից ու մայիսի
սկզբից մինչև հոկտեմբերի 1-ը: Դրանք բացառապես աղջիկներ
են, գլխավորապես Զիգիրիներից (Կիեվի նահանգ). մի մասը գա-
լիս և ինքսոնի և Պոլտավայի նահանգներից: Նրանք 15-ից մին-
չև 24 տարեկան են լինում: Վարձը տատանվում ե 30 ու 60
ռուբլու միջև՝ համարյա 6 ամսվա համար, ուտելիքը գործա-
տիրոջից: Որավարձով աշխատող բանվորուհիներն ստանում
են 40-ից մինչև 55 կոպեկ: Բանվորուհիների աշխատանքն ա-
մառն սկսվում ե առավոտվա ժամի 4-ից, իսկ յերբեմն դրանից
ել վաղ: Իսկ վերջանում ե գիշերվա ժամի 10-ին, իսկ վոժանց

աշխատանքը՝ նույնիսկ գիշերվա ժամի 12-ին, ընդվորում վոչ
մի տեղ վոչ մի հանդիսա չի լինում, ընդմիջումներ լինում են
միայն ճաշի ժամանակ, կես ժամով, վոչ ավելի: Արեը մայր
մտնելուց հետո աշխատանքը կատարվում ե արդեն վոչ թե բան-
ջարանոցներում, այլ գործատիրոջ բակերում, վորտեղ բան-
վորուհիները պարտավոր են մինչև ուշ գիշեր բանջարեղեն
լվանալ և կապ-կապ անել՝ չուկային հասցնելու համար: Այդ-
պիսով աշխատորի տևողությունը 18—20 ժամի յե հասնում...»

Տոներ վոչ մի տեղ ընդունված չեն, թեպետև վորոշ գործա-
տերերի մոտ աշխատանքը կատարվում ե միայն կեսօրից սկսած,
և այնտեղ դրադվում են միայն բանջարեղեն տեսակավորելով ու
կապ-կապ անելով»*:

Դարձյալ մի որինակ: Ահա կարվածատեր կոմս Պոտոցկու
տնտեսություն մեջ կնքված պայմանագրի մի նմուշ: Այդ պայ-
մանագրով գեղջկուհի-բատրակը այսպիսի պարտականություններ
ե հանձն առնում.

«1. Աշխատանքի դուրս գալ արևածագից և աշխատել մինչև
մայրամուտ:

2. Յեթե յես, առանց որինական պատճառների, աշխատանքս
թողնեմ, պարտավոր եմ կանխավճարի կրկնակին վերադարձնել,
առանց վորեւ վարձատրություն պահանջելու աշխատածս ժամա-
մանակի համար:

3. Պարտավորվում եմ աշխատանքի դուրս գալ իսկույն եթե,
հենց վոր ինձ կանչեն:

4. Յեթե տնտեսությունն ինձ վորեւ աշխատանքի կանչի
սոն կամ կիրակի օրը, այդ դեպքում յես իրավունք չունեմ աշ-
խատելուց հրաժարվելու:

5. Յեթե այս տոն օրերին կամ լի օրերին առանց տնտեսու-
թյան թույլտվության վորեւ տեղ գնամ, ապա պարտավոր եմ
այդ գործալքած օրերի դիմաց աշխատել:

6. Յեթե յես հիվանդանամ կամ մեռնեմ, ապա իմ փոխարեն
մնացած օրերի դիմաց պետք ե աշխատի իմ ընտանիքը:

7. Վո՛չ մի դեպքում յես չեմ կարող ժամկետից առաջ աշ-
խատանքը թողնել»:

Այս փաստաթուղթը կոչվում ե «վարձման պայմանագրի» և
կնքվում ե վորպես թե բատրակուհու համաձայնություն: Իրա-

* Варб, Наемные сельскохозяйственные рабочие, 42 37:

* Известия Одесской городской думы, 1902 г. № 5, 42 1035:

կանոնում այդ ստրկութեան պայմանագիրը ե—ստրկութեան, վորը հանձն է առնում չքաւոր գեղջկուհին, վորովհետեւ նրա «տնտեսութեանը» իրեն և իր ընտանիքին կերակրելու հնարավորութեան չի տալիս:

Այդպէս եր դուրացիներին ու գեղջկուհիներին կյանքը: Այդպէս եր նրանց «աշխատանքի իրավունքը»: Այդպէս եր նրանց աշխատանքը:

Ինչպէս տեսնում ենք, թե՛ բանվոր, թե՛ դուրացի յերիտասարդութեանը կապիտալիստական հասարակութեան մեջ համասարակաւ դժուար վիճակումն են ապրում:

Այժմ եւ, յերբ մենք, Խորհրդային յերկրի յերիտասարդներս, կարգում ենք ստալինյան Սահմանադրութեան վոսկե տողերն աշխատանքի իրավունքի մասին. և մեր իրականութեան հետ ենք համեմատում կապիտալիզմի պայմաններում ապրող մեր հասակակիցների կյանքից վերցրած մոսայլ պատկերները, այդ համեմատութեանները խորապէս հուզում են մեզինց յուրաքանչյուրին:

Մենք պետք է առանձնապէս բարձր գնահատենք աշխատանքի այն մեծագույն իրավունքը, վոր մեր հայրերը նվաճել են կապիտալիզմի դեմ մղած դաժան մարտերում:

Մենք պետք է անդադրում աշխատենք հայրենիքի բարորութեան համար, աշխատենք ամբողջ ուժով, վորպէսզի լինենք մեր պանծալի ավազ սերնդի արժանավոր հաջորդները, վորն իր աբյան զնով է նվաճել մեզ համար աշխատանքի սրբազան իրավունքը:

Ստալինյան Սահմանադրութեան 119-րդ հոդվածն ասում է. «ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներն ունեն հանդուտի իրավունք: Հանդուտի իրավունքն ապահովվում է բանվորների ճնշող մեծամասնութեան համար աշխատանքային ուր կըճատելով—հասցնելով 7 ժամի, բանվորների ու ծառայողների համար սահմանելով տարեկան արձակուրդ, վորի ընթացքում պահպանվում է նրանց աշխատավարձը, աշխատավորներին ապագարկելու համար սանատորիաների, հանգիստյան տների, ահումբների լայն ցանց տրամադրելով»:

Մինչև Պրոլետարական մեծ հեղափոխութեանը հանդիստը մատչելի յեր միայն ունեւոր մարդկանց: Ինչպէս հարկն է հանդուտանալ միայն նա կարող եր, ով շատ միջոց ունեւ: Հանդիստը վող արժեւ: Գործարանատերերն ու կալվածատերերը վո՛չ թե այն մասին ելին հոգում, վոր բանվորներն ու դուրացիները հանդուտանան, այլ այն մասին, վոր նրանք ավելի շատ աշխատեն, վոր նրանք իրենց աշխատանքով ավելի շահույթ տան կապիտալիստներին:

Հանդուտի մասին, և այն ել աշխատավարձի պահպանմամբ հանդուտի մասին, բանվորները հին ժամանակ չեյին ել յերազում: Յալտայի կամ Կովկասի Սև-ծովյան առափնյա կուրորտները գնում ելին միայն կալվածատերերը, գործարանատերերը և մեկ ել ատտիճանավորները: Հաղիվ թե այն ժամանակ չարքային բանվորները կամ դուրացիներն մինչև անգամ հասկանային, թե ինչ են չանաւում կուրորտ, սանատորիա, հանդուտի տուն բառերն ու ուրիշ շատ բաներ: Ջանալով մաքսիմալ չափով յերկարացնել աշխատուրդ և ավելի շահույթ կորզել բանվորների աշխատանքից, կապիտալիստները քայքայում են բանվորի առողջութեանը: Աշխատավոր դուրացիութեանը, վորը կապիտալիզմի պայմաններում «դուրաւական կյանքի իդիստիդին» է դատապարտված, նույնպէս զաղաւար չունեւ հանդուտի մասին և դուրեկ եր իր առողջութեան ամբացնելու վորեւ հնարավորութեանից:

Սոցիալիստական պետութիւնը, բանվորները ու գյուղացիները պետութիւնը շահագործւած է, վորպէսզի մեր յերկրի յուրաքանչյուր քաղաքացի վրէժ միայն նորմալ պայմաններում աշխատի, այլև կուտորական կերպով ու նպատակահարմար ձևով հանդուստանա: Սոցիալիստական պետութիւնը հող է տանում, վորպէսզի իր քաղաքացիների առողջութիւնը լավանա, վորպէսզի հիւանդութիւնները պակասեն, վորպէսզի մարդկութիւնն ավելի ու ավելի առողջ և ուժեղ դառնա:

Խորհրդային իշխանութիւնը յերկրագնդի մի վեցերորդ մասում գոյութիւն ունի ընդամենը միայն մոտ 20 տարի: Հայտնի չէ, վոր այդ տարիներից շատերը ծանր տարիներ էին, յերբ մենք ստիպւած էինք կիսաքաղց ու կիսաքուն մնալ, զենքը ձեռքներիս պաշտպանելով մեր հայրենիքի անկախութիւնը, վերականգնելով քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ քայքայւած արդյունաբերութիւնն ու գյուղատնտեսութիւնը, ստեղծելով սոցիալիստական տնտեսութիւն հիմքերը: Սակայն մինչև իսկ այդ դժվարին տարիներում էլ մեր խորհրդային կառավարութիւնը միշտ թե՛ միջոցներ և թե՛ հնարավորութիւններ եր գտնում, վորպէսզի անդադար բարելավի առողջապահութիւնը, վորպէսզի ասպնոսի բանվորների ամեն տարւալ արձակուրդը, վորպէսզի կազմակերպի աշխատավորների խելացի, կուտորական հանգիստը: Արդյունքները յերևան են յեկել արդեն այժմ: Արդեն այժմ, սոցիալիստական հեղափոխութիւն քսաներորդ տարում մենք կարող ենք ասել, վոր յերկրագնդի մեկ վեցերորդ մասի բնակչութիւնն առողջութիւնը խիստ լավացել է:

Ահա փաստեր.

1910 թվականին Նիժնի-Նովգորոդի նահանգում (այժմ—Գորկու յերկիր) գորակուչի յենթակա գյուղացի յերիտասարդութիւնն միջին հասակը կազմում էր 165,73 տմ., քաջը—58,91 կգ., կրծքի շրջագիծը—85,29 տմ., իսկ 1935 թվականին ԲԳԿԻ-ի շարքերը կանչվող Գորկու յերկրի գյուղացի յերիտասարդութիւնն միջին հասակը կազմում էր 166,5 տմ., աշխինքն՝ 0,78 տմ. ավելի բարձր, քաջը—60,72 կգ., աշխինքն՝ 1,81 կգ. ավելի, կրծքի շրջագիծը—89,05, աշխինքն՝ 3,07 տմ. ավելի: Յեւլ աշպես է Խորհրդային Միութիւն ընդմիջ ընդմիջ մարդերում: Բայց առանձնապէս աչքի յեն ընկնում Ադով—Սեծովյան, Հյուսիս. կովկասյան յերկրի և Ուկրաինայի մի շարք մարդերի յերիտասարդութիւնն Փիղիկական

դրութիւն լավացումը: Զորակուչիկները քաջը, որինակ, Ադով—Սեծովյան յերկրում բարձրացել է, միջին հաշվով, 2,45 կգ., Հյուս. կովկասյան յերկրում—1,77 կգ., Ուկրաինայի մարդերում—1,66 կգ.—ից մինչև 2,31 կգ.:

Առանձին հետաքրքրութիւն են ներկայացնում Պովոլժյեյի Գերմանացիների հանրապետութիւն յերիտասարդների առողջութիւնը վերաբերող թվերը: Ինչպէս հայտնի չէ, զերմանական Փաշիստները շատ էին աղմկում այն մասին, թե Պովոլժյեյի Գերմանացիների հանրապետութիւն յերիտասարդները քաղցած են ապրում: Նրանք մինչև իսկ փորձում էին պարենային նվերներ ուղարկել Պովոլժյեյ: Բայց ահա ձեզ թվերը:

1927-ից մինչև 1935 թվականը Պովոլժյեյի յերիտասարդ զերմանացիների հասակն ավելացել է միջին հաշվով 0,62 տմ., քաջը—3,37 կգ., կրծքի շրջագիծը—4,88 տմ., իսկ միւնուշն ժամանակ Գերմանիայի 19-20 տարեկան բանվոր յերիտասարդութիւնն քաջը, 1932—1933 թվականների հետադոստման տվյալներով պակասել է 3,66 կգ.: Ի՞նչ է հարկավոր ավելացնել այս թվերին: Սրանք մեր սոցիալիստական սիստեմի առաւելութիւնների լավագուշն ապացույցն են:

Խիստ ցուցանշական են նաեւ այս փաստերը: Ինչպէս հայտնի չէ, հին ժամանակ Ռուսաստանում շատ զարգացած էին աշպես կոչված, «սոցիալական հիւանդութիւնները» — տուբերկուլոզը, տրախոման, սիֆիլիսը և այլն: Մարքսն հենց այդպէս էլ գրել է. «Թոքախոն ու մյուս թոքային հիւանդութիւնները կապիտալի գոյութիւն պայմաններն են»: Իսկ ի՞նչ ենք տեսնում մենք հիմա ԽՍՀՄ-ում, մեր սոցիալիստական պետութիւնն մեջ:

Ահա թվերը: 1913 թվականին Կալինինի մարզում տուբերկուլոզի պատճառով բանակի համար անպետք են համարվել յուրաքանչյուր հազարից տասնինը միլիոնը, իսկ 1935 թվին—յուրաքանչյուր տաս հազարից միայն յոթը: Տուբերկուլոզի հիւանդութիւնն ամբողջ բնակչութիւնն մեջ մի շարք արդյունաբերական կենտրոններում 1913 թվին համեմատութիւնը նվազել է 36,52 տոկոսով (հարկավոր է ընդամենն նկատի ունենալ, վոր ցարական վիճակագրութիւնն այնքան էլ լրիվ չէր):

Պաշտոնական տվյալներով, հին Ռուսաստանում 1904-ից մինչև 1913 թվականը տրախոմա հիւանդութիւնն աճել էր 60 տոկոսով: Ծառ շրջաններ բառիս բուն իմաստով կուրանում էին:

Թաթարիստան, որինակ, տրախոմայով հիվանդ եր բնակչության 49,8 տոկ., իսկ 1935 թվականին 11 մարզերից ու հանրապետություններից բանակ կանչվածների թվում տրախոմայով և վոչ մի հատ հիվանդ չեղավ, իսկ մյուսների մեջ՝ հարյուրերորդական տոկոս:

Ռուսաստանի ամբողջ բնակչության յերեք ու կես տոկոսը 1913 թվին ցուցակագրվել եր վորպես քոսով վարակված հիվանդներ: Ներկայումս քոսը համարյա վերացել է:

Սիֆիլիսով հիվանդների թիվը մինչևատերազմյան մակարդակի պաշտոնական տվյալների համեմատությամբ մեղնում կրճատվել է 85 տոկոսով, այնինչ, Ամերիկայում, որինակ, միայն 7 տարվա ընթացքում—1927-ից մինչև 1934 թվականը—սիֆիլիսով հիվանդների թիվն աճել է 35 տոկ., Անգլիայում վերջին 10 տարում սոսանակով հիվանդների թիվն աճել է 23 տոկ.:

Այսպիսի թվեր չառ ու չառ կարելի չե բերել, բայց, թերևս, դրանցից ամենահամոզիչ թվերը սրանք են.—մահացությունը հոդաբնակային Միության մեջ 1913-ից մինչև 1935 թվականը նվազել է 46 տոկոսով, այսինքն՝ համարյա կրկնակի չափով:

Բոլոր այս արդյունքները պատահական չեն: Դրանք այն հսկայական աշխատանքի պատուհներն են, վոր ՍՍՀՄ-ի առողջապահական որդանները կատարել են, այն հսկայական հոգացողություն պատուհներն են, վոր խորհրդային կառավարությունը ցուցաբերել է մեր հայրենիքի քաղաքացիների առողջության վերաբերմամբ:

Մինչև պատերազմը Ռուսաստանի քաղաքներում և դյուղերում, յեթե կլորացնենք թվերը, կար 10 հազար բժշկական-ամբուլատորային կետ ու բուժակայան, իսկ այժմ նրանց թիվը կադմում է 43 հազար: Նրանց թողունակությունը աճել է հարյուրավոր անգամ, իսկ հաճախումների թիվը—1.000 տոկ.: Բուժական մահճակալների քանակն ավելացել է 288 տոկ., ծննդաբերական մահճակալների քանակն աճել է 8 անգամ, բացվել են նոր մսուրներ 4 միլիոն 733 հազար տեղով:

1913 թվականին ցարական կառավարությունը առողջապահությունը վրա ծախսել է 128 միլիոն ռուբլի: 1937 թվականին առողջապահության համար տրամադրվել է 7.528.146.000 ռուբլի: Սրան պետք է ավելացնել նաև այն բաղմաթիվ միլիարդները, վոր մենք ծախսում ենք սոցալի ֆոնդի դժով: Հիշենք,

Թեկուզ, այն փաստը, վոր հանգստի տներում սոցալի միջոցների հաշվին մեղանում ամեն տարի ՍՍՀՄ-ի միլիոնավոր քաղաքացիներ են հանգստանում:

Սորհրդային յերկրի քաղաքացիները սիրում են տուրիզմը, Ֆիզկուլտուրան: Այժմ մենք ունենք մոտ 9 միլիոն ֆիզկուլտուրյանիներ, վորոնց թվում 2 միլիոնից ավելի կանայք կան: 1936 թվականի սկզբին բանվոր յերիտասարդության 16 տոկոսը ֆիզկուլտկադմակերպությունների անգամ եր, 23 տոկոսը սովել է «ՊԱՊ» (ГТО) —ի նշանի նորմաները, 15 տոկոսը շարունակում է նորմաները տալը, 18 տոկոսը սիստեմատիկորեն չախմատ է խաղում: Իսկ «ՊԱՊ»-ի նշանի նորմաները տվողների ընդհանուր թիվը Սորհրդային Միության մեջ 1936 թվականին հասավ 3,7 միլիոնի: Կառուցվել են 50 ստադիոն, 4500 սպորտի հրապարակ, 2300 ֆիզկուլտի դահլիճ, 200 ֆիզկուլտի տներ, հարյուրավոր ջրային և դահուկային բաղաներ: Ֆիզկուլտի վրա մեղ մոտ հարյուրավոր միլիոն ռուբլիներ են ծախսվում—չառ ավելի, քան ցարական կառավարությունը ծախսում եր ամբողջ առողջարարական աշխատանքների վրա:

Կապիտալիզմի համար հետաքրքիր չե, թե բանվորներն ու դյուղացիները ինչպես են հանգստանում, ինչ վիճակում է նրանց առողջությունը, նա միայն շահադրդոված է, վոր բանվորների ու դյուղացիների վերջին հյուսթերը քամի, վոր բանվորների ու դյուղացիների հաշվին շահույթ ստանա: Ահա թե ինչո՞ւ բանվորներն ու դյուղացիներն այնպես հյուծվում էյին ցարական Ռուսաստանում: Սակայն նույնիսկ նրանք ել, վորոնց հաջողվում եր պահպանել իրենց առողջությունը, ապրում էյին ծանր, անմխիթար կյանքով:

Կապիտալիստական գործարանում կիրառվող 12-ժամյա աշխատանքային ուրը բանվորներին ժամանակ չեթ թողնում մինչև անգամ լիարժեք, կուլտուրական հանգստի համար: Սակայն, յեթե բանվորներն ազատ ժամանակ ել ունենում էյին, այնուամենայնիվ, նրանք չեյին իմանում՝ ինչի վրա գործ դնեն այդ ժամանակը: Թալտոն, կինո դնալու համար վող եր պետք: Բացի այդ, դրա համար հարկավոր եր վայելուչ կոստյում: Ինչպիսի՞ խեթ աչքով կնայեյին հարուստների դուզված-դարդարված կանայք, յեթե հասարակ բանվորը համարձակվեր թատրոն դալ հասարակ կոստյումով և յերկարավիղ կոշիկներով: Ճիշտ է, մի յերկու տեղ

դոյությունն ունեցին ինքնազօրծ բանվորական խմբակներ՝ դրամատիկական, յերգեցիկ խմբակներ, լարավոր նվագախմբեր, բայց նրանց թիվը չստ սիրքը եր—մատներէ վրա կարելի յեր հաշվել, և նրանք գտնվում էին վոստիկանության արթուն հակողության ներքո, վորովհետե մարդկային ամեն տեսակ «հավաքուլթներ» կասկած էին հարուցում։ Հենց բանվորների բնակարանն էլ, մեղմ կասկած էին հարուցում։ Հենց բանվորների բնակարանն էլ, մեղմ կասկած էին հարուցում։ Հանգստանալու ճեր տրամադրում։ 1912 թվական-արտահայտած, հանգստանալու ճեր տրամադրում։ 1912 թվական-նին Մոսկվայում ալիւլի քան 300 հազար մարդ, դլսավորապես բանվորներ ու նրանց ընտանիքներ, միայն մի—մի տախտ էին դրողեցնում կամ, լավագույն դեպքում, պատասպարվում էին սիրքիւ խցերում։ Մի սենյակին միջին հաշվով ընկնում եր 11 հոգի* :

1912 թ. հուն.

11 Հոգի¹² :
«Չքաղտորները բասմանյան հոգաբարձություն» 1912 թ. հաշվետվության մեջ հանդիպում ենք բանվորի բնակարանի հետեյալ նկարագրություններին։—

«Չքալվորները մեծ մասն ապրում էր սառը նկուղներում տախտերի վրա ու անկյուններում, վճարելով տախտի համար մեկից մինչև չորս ուղբլի և անկյան համար՝ ամսական յերկուսից մինչև հինգ ուղբլի: Չքալվորները շատերը, աղբալիս բնակարանի թարձր դնի պատճառով, ստիպված էլինում ամբողջ ընտանիքով պատտապարվել վորեւ մուկ ու դարչահոտ անկյունում կամ բալապանանալ մի քանի մարդու համար մի տախտով»:

Մեր յերկտասարդության բնակարանային պայմանները, չնայած դեռ գոյություն ունեցող դժվարություններին, վուչ մի կերպ էլ կարելի համեմատել մինչև հեղափոխություն չեղածի հետ։ Միայն վերջին 9 տարում այելի քան 56 միլիոն խորանարդ հետ բնակելի շենքեր են կառուցվել։ Տների հսկայական մեծամետր բնակելի շենքեր են կառուցվել։ Տների հսկայական մեծամետր բնակելի շենքեր են կառուցվել։ Տների հսկայական մեծամետր բնակելի շենքեր են կառուցվել։

Սովորաբար յուրաքանչյուր գրադէտ մարդ իր ազատ ժամանակի մի մասը նվիրում է գրքերին: Բայց հին ժամանակ լավ

գրքերը, կլասիկների յերկերն աշխատավորների ձեռքը չէյին հասնում համարյա: Կապիտալիստներն աշխատում էյին բանվորների ու գյուղացիների գլուխը թմրեցնել տերտերների ցնդաբանու-թյամբ և բուլկարային «ոտմաններով»:

1910 թվականին Ռուսաստանում լույս տեսած մասնուլի վիճակագրական տեսությունը հետևյալի մասին է վերաբերում: Այդ տարում լույս է տեսել 29 հազար յերկ, 110 միլիոն որինակ: Դրանցից 2232 յերկ նվիրված է յեղեկ կրոնի հարցերին. դրանք հրատարակված են 8,7 միլիոն որինակ: Գեղարվեստական գրքեր լույս են տեսել միայն 1013 հատ՝ 6,7 միլիոն որինակ: Մինչև իսկ յեթե սրան ավելացնենք յերկերի լիակատար ժողովածուների հրատարակումը, 1 միլիոն որինակը, դուրս կգա, վոր գեղարվեստական գրականությունը 1 միլիոն հատով կրոնական գրականությունից ավելի քիչ է հրատարակվել:

1910 թ. հրատարակվել է նաև 2 միլիոն 600 հազար ուրինակ՝
Նաո Պինկերտոնի, Շեքսպիր Հոլմսի, Նիկ Կարաբերի և մյուսների,
այսպես կոչված, «հնուդարկուների արկածներ»:

Սակայն բուրժուական հրատարակիչները հող էյին տանում և գյուղի մասին—մեր համար լույս եւ ընծայվել 15,7 միլիոն որինակ, այսպես կոչված, «ժողովրդական» հրատարակութուն,— գռհ-կաճաշակ խաբուրային աշխատություններ, ինչպէս՝ «Бова-ко-ролевиц»-ը, «Битва русских с кабардинцами», «Ерусал. Лаза-ревич» և այլ դատարկ բաներ:

1914 թ. ամբողջ Ռուսաստանում կար միայն 12727 գրադարան, վրոնք ունեցին միայն 9 միլիոն գիրք (Համեմատուլթյան համար հիշեցնեմ, վր իՍՀՄ-ում 1936 թ. հունվարի 1-ին կար 53,4 հազար մասնաշաղկան գրադարան, վրոնք գրքերի թիվը կազմում էր 105,3 միլիոն) :

Նոր գրադարաններ բանալն այն ժամանակ կարված էր մեծ-
դժվարությունների հետ: Նախքան գրադարան բանալը, ցարական
որենքով, հարկավոր էր խնդիր տալ նահանգապետին և վոստրի-
կանական վկայական ձեռք բերել բարեհուսուլիցան մասին: Բացի
դրանից մի հատուկ անձ էր նշանակվում վորպես «գրադարանին
հսկող»:

Ստիպան աղբ ստկավաթիւլ գրադարաններից եւ բանւոյր յերկ-տասարդությունը քիչ եւր ողտւում . գրքեր կարդալու համար հարկավոյր եւր վճարել : Ամբողջ Մոսկւայում, որիհասկ, 1913 թվական-

* Диканский, Борьба за рабочее жилище.

ներ կար ընդամենը 13 ձրի գրադարան և ընթերցարան (այժմ Մոսկվայում 481 մասսայական գրադարան կա) :

Ավելի լավ չե՛ր նաև թատրոնների դրուժյունը : 1914 թ. Ռուսաստանում հաշվվում էր 176 թատրոն ու կրկես, դրանց մեծամասնությունը ժամանակավոր էր և աշխատում էր միայն ամառը : Բանվորներին չէին թողնում «մաքուր տեղերը», այսինքն՝ պարտեր և ռիթմի : Նրանց համար միայն վերնատարահն էր հատկացված (1936 թվին մենք ունեինք 724 թատրոն ու կրկես և 28-600 կինո-թատրոն) :

Այսպես կոչված «ժողովրդական տները» թիվը Ռուսաստանում 1914 թվին կազմում էր ընդամենը 222 (իսկ միմիայն Մոսկվայում 1935 թվին կար 240 ակումբ, այսինքն՝ ավելի, քան ամբողջ ցարական Ռուսաստանում կար) :

Ժողովրդի լուսավորությունը ձեռնառու չե՛ր կապիտալիստներին : Այդ պատճառով լուսավորություն, գիտություն և արվեստի վրա կատարվող բոլոր ծախսերը 1908 թվականին կազմում էին 82 միլիոն ռուբլի, իսկ դատարանների, բանտերի և վոստիկանությունների վրա կատարվող ծախսերը նույն տարում հասան 130 միլիոն ռուբլու (« Ежегодник внешнекольного образования », ՄՊԲ, 1910 թ) :

Կալվածատերերն ու կապիտալիստները չահազդգույն էին, վոր աշխատավորները տգետ մնային : Ահա թե ինչու մինչև հեղափոխությունը կառավարող դասակարգերը բանվորների ու գյուղացիների, այսպես կոչված, «հանգիստը» փորձում էին լցնել աղոթքով, հարեցողությունամբ և թղթախաղով : Բազմաթիվ յեկեղեցիներ լայնորեն ու հյուրընկալորեն բաց էին անում իրենց դռները ժողովրդի առջև : Միմիայն պրավոսլավ յեկեղեցիների թիվը Ռուսաստանում 54 հազարից ավելի յեր կազմում : Բացի դրանից 236 հազար մատուռ և վանք կար : Ավելի ևս մեծ էր գինեանների, ողու և դարեջրի խանութների թիվը : Միմիայն ողու խանութների թիվը Ռուսաստանում 26 հազարից ավելի յեր :

«Города России в 1910 году» տեղեկատուից իմանում ենք, վոր այդ ժամանակ Մոսկվայում յեղել է 15 թատրոն, 16 գրադարան, 3 ժողովրդական տուն, 1 կրկես : Սակայն դրա հանդես յեղել են 416 յեկեղեցի, 46 աղոթատուն, 62 մատուռ, 26 վանք : Միաժամանակ յեղել է 247 պետական ողետուն, 291 պանդոկ, 360 գինետուն, 789 դարեջրի խանութ և այլն :

Համեմատության համար ավելացնենք, վոր արդեն 1935 թվականին Մոսկվայում կար 50 թատրոն, ուր մի տարում հաճախել են 13 միլիոն մարդ : Նույն տարում Մոսկվայում կար 445 կինո, այսինքն՝ Ռուսաստանում 1914 թվին դրուժյուն ունեցող բոլոր կինոթատրոնների համարյա կե՛սը :

Իվանովո-Վոդնեսենսկում, վորն ուներ 10 հազար բնակիչ, 1910 թվականին կար 3 գրադարան, 2 ժամանակավոր կրկես (բարադան) և 2 ակումբի բեմ ու միաժամանակ 14 յեկեղեցի, 3 մատուռ, 1 վանք, 1 աղոթատուն և 87 դարեջրի խանութ (1935 թվականին Իվանովոյում կար 5 թատրոն, 27 կինո և 64 գրադարան) :

Իժեվսկի գործարանի բանվորական ավանում 1910 թվականին կար 2 ակումբի բեմ, չկար վոչ մի թատրոն, վոչ մի կրկես, վոչ մի թանգարան : Սակայն այնտեղ կար 11 յեկեղեցի, 1 աղոթատուն, 1 մատուռ և 72 դարեջրի խանութ (1935 թվականին Իժեվսկում կար 3 թատրոն, 12 կինո, 23 ակումբ և 15 մասսայական գրադարան) :

Այդպիսով վապիտալիստներն ու կալվածատերերը ձգտում էին ամեն միջոցով բթացնել աշխատավորներին, նրանց գլուխը լցնել կրոնական հաշիշով, թունավորել նրանց ուղեղն ողիով :

Յերիտասարդության մեջ տարածվել էին դանազան սնահավատություններ և վայրագ բարքեր : Առանձնապես մեծ վայրագություն էր ցուցաբերվում կնոջ վերաբերմամբ, վորը ցարական որենքներով վոչ այլ ինչ էր, բայց յեթե իր ամուսնու ստրկուհին :

Ահա դեպի կինը ցույց արվող բարբարոսական վերաբերմունքի այդպիսի դեպքերից մեկը, վոր նկարագրել է Մաքսիմ Գորկին իր «Вывод» կարճ պատմվածքում —

«Գյուղական փողոցով, սպիտակ խրճիթների միջով, վայրենի վռնոցով շարժվում է մի տարրինակ թափոր :

Գնում է ամբոխը, գնում է խիտ շարքերով և դանդաղ քայլերով, — շարժվում է ինչպես մի մեծ ալիք, իսկ նրա առաջից գնում է գլուխը խեղճ-խեղճ կախած մի քոսոտ, լղրճուկ ձի...»

Ձեռքերը թոկով սայլի առաջքին է կապած մի փոքրիկ, բուրովին մերկ կին, համարյա աղջիկ : Նա գնում է ինչ-վոր տարրինակ՝ կողքի, խիտ ու զզզված մուգ շաղանակազույն մազերով ծածկված նրա գլուխը դեպի վեր է ցցված և փոքր ինչ դեպի հետ է ընկած, աչքերը լայն բացված, նայում են դեպի հեռուն բուժ ու անմիտ հայացքով, վորի մեջ չկա մարդկային վոչ մի բան... Նրա

ամբողջ մարմինը ծածկված է կապույտ ու բոսորագույն կլոր ու
յերկարավուն բծերով, նրա առաձգական կուսական ձախ ստինքը
պատռված է և արյուն է ծորում... Արյունը բոսորագույն շերտ
է կազմել վորովայնի վրա ու ցածը՝ ձախ վոտքի վրա մինչև
ծունկը, իսկ սրունքի վրա արյունը ծածկված է փոշու դարչնա-
գույն շերտով: Կարծես թե այդ կնոջ մարմնից կտրված-հանված
է մաշկի նեղ ու յերկար մի շերտ ու, յերևի ծղանով յերկար
խիւել են այդ կնոջ վորովայնին, վորը ահռելի չափով ուռած է
և ամբողջովին սոսկալի կապտած:

Այդ կնոջ վայելչակազմ ու փոքր վոտքերը հագել են շարժ-
վում փոշու վրայով, ամբողջ իրանը սարսափելի կորացած է և ո-
րորվում է ու վո՛չ մի կերպ չի կարելի հասկանալ, թե ինչո՛ւ այդ
կինը զեռուս վարողանում է կանգուն մնալ այդ վոտքերի վրա,
վորոնք ամբողջովին, ինչպես և նրա մարմինը, ծածկված են
կապտակներով, թե ինչո՛ւ նա գետին չի ընկնում և, ձեռքի վրա
կախված, սայլի հետևից քարչ չի գալիս փոշոտ ու տաք գետնի
վրայով...

Իսկ սայլի վրա կանգնած է բարձրահասակ, սպիտակ բլուզով
մի մուժիկ, գլխին դրած սև մորթե գդակ, վորի տակից ճակատի
վրա կախված են թունդ չեկ մազերը: Մի ձեռքով նա սանձերն է
պահում, մյուսով՝ մտրակը, և նրանով մեթողել կերպով չապաց-
նում է մեկ ձիու մեջքին, մեկ էլ այդ փոքրիկ կնոջ մարմնին,
վորն առանց այն ել արդեն ջարդված է մարդկային կերպարանքը
կորցնելու աստիճան: Շիկահեր մուժիկի աչքերը լցված են արյու-
նով և փայլում են չարախինդ հանդիսավորությամբ: Մազերը նրա
աչքերին կանաչավուն գույն են տալիս: Մինչև արմուկները քշած
բլուզի թևերի տակից բացվել են ամուր բազուկները՝ չիկակար-
միր խիտ բրդով ծածկված. նրա բերանը բաց է ու լիքը սուր սպի-
տակ ատամներով, և մերթ ընդ մերթ մուժիկը խուլոտ ձայնով
գոռում է.—

— Դե՛հ... Զադո՛ւ: Հը՛: Դե՛հ: Հը՛: Մե՛կ...

Իսկ սայլի ու նրա վրա կապած կնոջ հետևից ժողովուրդը
խռնված գնում է և նույնպես գոռում, սուլում, ծիծաղում է,
հո՛ւյ է անում, զրգուում է... Վազում են յերեխաները... Յերբեմն
նրանցից մեկն ու մեկը վազում է առաջ և կնոջ յերեսին բարձրա-
ձայն անպատկառ խոսքեր է նետում: Այդ ժամանակ ամբոխի մեջ
բարձրացած թնդալից ծիծաղը խլացնում է բոլոր մյուս ձայները

և մարակի բարակ շաչունն ողում... Գնում են կանայք բորբոք-
ված դեմքերով ու բախտկանությունից փայլող աչքերով... Գնում
են աղամարդիկ և ինչ-վոր զգլիկ բաներ են գոռում սայլի մեջ
կանգնածին... Նա դառնում է դեպի նրանց և հոհում է՝ բերանը
բայն բացած: Նորից իջնում է մտրակի հարվածը կնոջ մարմնին...
Բարակ ու յերկար մտրակը փաթաթվում է ուսին և ահա նա
չոպաց կոնատակին... Այն ժամանակ ծեծող մուժիկը ուժով
թափ է տալիս՝ քաշում է մտրակը դեպի ինքը. կինը աղիողորմ
ճչում է և, շուտ գալով, մեջքի վրա ընկնում է փոշու մեջ... Ամ-
բոխի միջից շատերը մոտ են վազում դեպի կինը, կոանում նրա
վրա, ախպես վոր ալիս նա չի յերևում:

Ձին կանգ է առնում, բաց մի քանի րոպեյից հետո նա նորից
է գնում, իսկ ջարդված կինը, առաջվա պես, սայլի հետևից առաջ
է շարժվում...

Կնոջն այսպիսի բարբարոսական վերաբերմունք ցույց տալը
սովորական յերևույթ էր ցարական Ռուսաստանի հետամնաց ու
խավար դուրդում: Կարիք կա՞ արդյոք ապացուցելու, վոր մեր
ժամանակ կինը դարձել է իՍՂՄ-ի ժողովուրդների ամեն մի բան-
վորական, գյուղացիական ընտանիքի իրավահավասար աշխատա-
վորը, վոր մեր ժամանակ կինը թե՛ քաղաքում, թե՛ գյուղում ող-
տրվում է բոլոր իրավունքներից: Ոորհրդային որենքներն արթուն
հսկում են կնոջ իրավահավասարությանը, ոգնում են խորհրդա-
յին ընտանիքի ամբողջմանը, պահպանում են մոր ու մանկան ա-
ռողջությունը:

Յարական Ռուսաստանի կապիտալիստներն ու կալվածատե-
րերը ջանում էին աշխատավորների գլխից ամեն կերպ արմա-
տախիլ անել մարդկային զխտակցությունը, աշխատելով նրանց
մակարդակն իջեցնել-հուցնել կիսավայրենի եյակների մակար-
դակին, յենթադրում էին, թե թուլակազմ, անկուլտուրական
բանվորներն ու գյուղացիները հավիտյան հնազանդ կմնան
նրանց:

Պրոլետարական և չքավոր ընտանիքների ծանր տնտեսական
պայմաններն առաջ էին բերում յերեխաների հսկայական մահա-
ցուլթյուն: Ծնված յերեխաների մի քառորդը մեռնում էր կյանքի
առաջին տարում: Պերմի նահանգում, որինակ, մինչև մի
տարեկան հասակի յերեխաների մահացուլթյունը կազմում
էր ծնվածների համարյա 40 տոկոսը: Յարական կառավարություն-

ներ վռնելն էր անում յերեխաների առողջութիւնը պահպանելու համար, նրանց ամբողջ հոգսը թողնելով մասնավոր բարեգործութեան: Ստեղծված էին տասնյակ ու հարյուրավոր զանազան «ընկերութիւններ», «հոգարարձութիւններ», «կոմիտեներ», «հանձնաժողովներ», վորոնք գտնւում էին զանազան «մեծ իշխանութիւններ» և նրանց նման «բարձր» անձնավորութիւնների «ոգոստափառ» հովանավորութեան ներքո: Այդ «բարեգործները» զանազան որեր էին կազմակերպում, ինչպես՝ «սպիտակ յերիցուկէ» կամ «կապույտ տերեփուկէ» որը, վորոնց մասին խորհրդային յերիտասարդութիւնը չի ել իմանում: Սարքում էին զանազան բանկետներ, բարեգործական յերեկուցիւթներ, վորբանոցների ու անկեղանոցների հանդիսավոր բացում և այլն:

Այնպիսի հասկացողութիւնները, ինչպես՝ «սպիտակ յերիցուկէ» կամ «կապույտ տերեփուկէ» որը, «ծերունիների խնամատարութեան ընկերութիւն», «այրիների ու վորբերի խնամատարութիւն», վորբանոցներ, բարեգործական յերեկուցիւթներ, անկեղանոցներ, — առաջներում տարածված այս տերմինները քաղաքացիութիւնը չունեն խորհրդային յերկրում, և մեր յերիտասարդութիւնը վո՛չ մի գաղափար չունի դրանց մասին:

Իհարկե, յերեխաները, ծերունիներն ու այրիները չա՛տ քիչ բան էին ստանում զանազան «ոգոստափառ» անձերից, և այդտեղ «պայծառափայլ» հոգարարձութիւնները կողոպտում էին թե՛ այրիներին, թե՛ վորբերին, թե՛ աղքատներին, վորովհետեւ ցարական Ռուսաստանում «բարեգործական գործունեյութիւնը» «պայծառափայլ» անձերի յեկամտի մի լրացուցիչ հոգւածն էր:

Այդպես եր կալվածատիրական-կապիտալիստական հանդստի իրավունքը:

Չնայած ծանր ճնշումին, լավագույն առաջավոր բանվոր յերիտասարդութիւնը հրաժարվում եր կրոնական հաշիւից, անձնատուր չեր լինում արբեցուցիչ գայթակղութիւններին: Բոլշևիկների կուսակցութեան ղեկավարութեամբ նա սովորում եր ընդհատակում, պատրաստվելով մասնակցութիւնը ցույց տալու հեղափոխութեանը: Բանվոր յերիտասարդութեան շարքերից բանվոր գասակարգի գործի համար հիանալի մարտնչողներ էին դուրս գալիս:

Իրենց արյան գնով, իրենց կյանքի գնով նրանք նվաճեցին խորհուրդների իշխանութիւնը, վորը մարդկութեան պատմութեան

մեջ առաջին անգամ հռչակեց և փաստորեն իրագործեց աշխատավորների հանդստի իրավունքը:

Յեւ այսպես, ստալինյան Սահմանադրութիւնն ապահովում է յուրաքանչյուր քաղաքացու հանդստի իրավունքը, իսկ կապիտալիստները, գործարանատերերն ու կալվածատերերը զրկում են աշխատավորներին այդ իրավունքից:

Խորհրդային իշխանութիւնն աշխատավորների համար տարեցտարի ավելացնում է լրագրերի, գրքերի, ժուռնալների թիւը, գրադարաններ ե ստեղծում, իսկ կապիտալիստները, գործարանատերերն ու կալվածատերերը յեկեղեցիներ, աղոթատներ, մատուռներ ու վանքեր են շինում:

Խորհրդային իշխանութիւնն աշխատավորների համար թատրոններ, կինոթատրոններ, ակումբներ, ստադիոններ ե կառուցում, իսկ կապիտալիստները — պետական ողետներ, գինետներ, գարեջրի խանութներ:

Խորհրդային իշխանութիւնն աշխատավորներին ամեն հնարավորութիւն տալիս է թատրոններ, գրադարաններ, ակումբներ, զանազան սպորտային ակումբներ հաճախելու համար, իսկ կապիտալիստներն ու կալվածատերերն աշխատավորութեանը զրկում են այդ բոլորից:

Աշխարհում վո՛չ մի տեղ յերիտասարդութիւնը չի վայելում և չի կարող վայելել հանդստի այնպիսի իրավունքներ և այդ իրավունքներն իրագործելու համար անհրաժեշտ այնպիսի հնարավորութիւններ, ինչպես ԽՍՀՄ-ի յերիտասարդութիւնն ե վայելում:

182 թվականի Մարտի 12-րդ հոգովան ասում
է.

«182 թվականի քաղաքացիները ունեն կրթության իրավունք:

Այդ իրավունքն ապահովվում է ընդհանուր-պարտադիր տար-
րական կրթութեամբ, ձրի կրթութեամբ՝ ներառյալ բարձ-
րագույն կրթութեամբ, բարձրագույն դպրոցում սովորողների
ճնշող մեծամասնութեանը տրվող պետական թոշակների սխտե-
մով, դպրոցներում մայրենի լեզվով ուսուցանելով, գործարան-
ներում, խորհրդակցութեաններում, մեքենատրակտորային կա-
յաններում ու կոլտնտեսութեաններում աշխատավորների համար
ձրի արտադրական, տեխնիկական ու ագրոնոմիական ուսուցում
կազմակերպելով»:

Այդ նշանակում է, վոր մեր յերկրի յուրաքանչյուր յերե-
խայի, յուրաքանչյուր յերիտասարդի համար պետութեան ա-
պահովում է կրթութեան ստանալու հնարավորութեանը:

Յարական Ռուսաստանում յերիտասարդութեանը յերապել
անգամ չեր կարող աշխարհի իրավունքների մասին: Յարական
Ռուսաստանը կըստիկ անդրադիտութեան յերկիր եր: Կապիտա-
լիստներին ու կալվածատերերին ձեռնտու չեր, վոր բանվորներն
ու գյուղացիները գիտելիքներ ունենային,—գրագետին շահագոր-
ծելն ավելի դժվար է:

Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը ցարական Ռուսաստանի մասին ա-
սում եր, վոր նա մի յերկիր է, վորտեղ ժողովրդի մասսան «կո-
ղապում է կրթութեան և գիտելիքների խմաստով»: 1913 թվա-
կանին Վ. Ի. Լենինը գրել է «Ռուսները և նեգրերը» հոգովածը,
վորի մեջ հետեյալ տվյալներն է բերում.

«Ռուսաստանում անգրագետների թիվը կազմում է 73 տո-
կոս, չհաշված մինչև 9 տարեկան յերեխաները:

Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների նեգրերի մեջ
անգրագետների թիվը (1900 թ.) կազմում է 44½ տոկոս»:

Այս թվերը բերելով, Լենինը գրում եր, վոր... «ռուսների

վրա ստրկութեան անհամեմատ ավելի շատ հետքեր են մնացել,
քան նեգրերի վրա»*:

1913 թվին ցարական կառավարութեանը, զեմստովներն ու
քաղաքային ինքնավարութեանները ծախսել են ժողովրդական
կրթութեան վրա 182 միլիոն ռուբլի, վորը կազմում է յուրա-
քանչյուր բնակչի համար 1 ռուբ. 36 կոպ.:

Ժողովրդական կրթութեան սխտեմը խիստ դասակարգային
բնույթ եր կրում: Մինչև անգամ միջնակարգ դպրոցի դռները
փակ էին բանվորների ու գյուղացի չքավորութեան յերեխաների
համար. բնակչութեան այս խավերից այնտեղ միայն հաստակենտ
յերեխաները կարող էին ընկնել: Բարձրաստիճան ավագանին
իր յերեխաների համար ուներ լիցեյներ. ազնվականութեանը,
բուրժուազիան, ինտելիգենցիան—գիմնազիաներ, ռեալական դըպ-
րոցներ. ղրմադրականների յերեխաների համար գոյութեան ունե-
յին կադետական կորպուսներ. հողերականների յերեխաների
համար—հողեր դպրոցներ ու հողեր սեմինարիաներ, իսկ աղ-
ջիկների համար—թեմական դպրոցներ. վաճառականներն ու գոր-
ծարանատերերն իրենց յերեխաների համար ստեղծում էին առե-
տրական դպրոցներ: Աղջիկների համար կային պետական, հասո-
րակական, մասնավոր և այլ տիպի ինստիտուտներ ու գիմնա-
զիաներ:

Աշխատավորների յերեխաների կրթութեանը փաստորեն սահ-
մանափակված եր ստորին դպրոցով: Չքավոր դասակարգերի յե-
րեխաների համար դպրոցների հիմնական տիպը յեռամյա տար-
րական և յեկեղեցական-ծխական դպրոցներն էին:

1914—1915 թ. թ. դպրոցներում 7,8 միլիոն յերեխա յեր սո-
վորում: Այս թիվը դեռ լրիվ չի արտացոլում Ռուսաստանի ժո-
ղովրդական կրթութեան իրական պատկերը, վորովհետև բոլոր
սովորողների 93,5 տոկոսն ընկնում եր ստորին դասարաններին,
իսկ միջին դասարաններում (5-րդ, 6-րդ և 7-րդ) սովորում եր
միայն 378 հազար հոգի, կամ 4,9 տոկոսը:

Բանվորների ու գյուղացիների յերեխաները հնարավորութեան
չունեին ավարտելու թեկուզ քաղաքային և յեկեղեցական-ծխա-
կան դպրոցը. կարելի նրանց կտրում եր դպրոցական սեղանից:
Միջոցները չէին բավականացնում կոշիկ, դպրոցական պիտույք-
ներ գնելու. միջոցներ չկային ուսման վարձը մուծելու. տարբա-

* Լենին, Յերկ., հ. XVI, էջ 299: Ընդգծումներն ամենուրեք Լենինինն են:

կան դպրոցներից չատերում ուսումը վճարովի չէր: Հենց այդ պատճառով եւ 1910 թ. Պետերբուրգի տարրական դպրոցներից առանց ավարտելու դուրս յեկավ 7 հազար աշակերտ, վորոնցից 2500 հոգի հեռացավ 1-ին դասարանից: Յեռամյա տարրական դպրոցները մտած բոլոր աշակերտների միայն մի յերրորդն ավարտեց այդ դպրոցները, մի յերրորդը մաղվեց ուսման հենց առաջին տարում, իսկ մնացած մի յերրորդը—յերկրորդ և յերրորդ տարում:

Յարական որենքները ժողովրդական դպրոցների բոլոր խնդիրները հանգեցրել էյին մի բանի, այն է՝ «ժողովրդական տարրական դպրոցների նպատակն է՝ հաստատել ժողովրդի մեջ կրօնական ու բարոյական հասկացողություններ և տարածել տարրական ոգտակար գիտելիքներ»:

Գործնականում այդ իրադրութիւնում եր հետևյալ կերպ. տարրական դպրոցների աշակերտներին առավելապես դասալանդում էյին. —

«ա) կրօն (համառոտ քրիստոնեական վարդապետություն և սրբազան պատմություն). —

բ) քաղաքացիական ու հոգևոր մամուլի գրվածքների ընթերցում.

գ) վայելչադրություն.

դ) թվաբանության առաջին չորս դործողությունները.

ե) յեկեղեցական յերգեցողություն»:

Շաբաթական 24 դասից 6 դաս ընկնում եր կրօնին, յերեք դաս—յեկեղեցական—սլավոնական գրագիտության:

Այս փաստերի հիման վրա գծվար չե դադարար կադմել այն մասին, թե ինչ գիտելիքներ եր տալիս տարրական դպրոցն իր աշակերտներին—բանվորների ու գյուղացիների յերեխաներին:

Յեկեղեցական—ծխական դպրոցը յերեխաներին մինչև իսկ այդպիսի, ամոթ է ասել, կրթություն ել չեր տալիս. նա բացէր բաց ասում եր, վոր իր նպատակն է. «աշակերտներին ներշնչել աստծու յերկյուղ, սեր դեպի սուրբ յեկեղեցին և հավատարմություն նրա ավանդներին, ինչպես նաև հավատարիմ հպատակություն ու սիրո գգացմունքներ դեպի հայրենիք»:

Ավետարանի ուսուցման, առավոտյան, յերեկոյան և այլ տեսակի ազոթքների ուսուցման վրա ամբելի մեծ ուշադրություն եր դարձվում, քան թվաբանության վրա: Զուր չեր, վոր գլխավոր

դեմքը թե՛ յեկեղեցական—ծխական, թե՛ տարրական դպրոցում տերտերն եր, վորը, ի դեպ է ասել, թե՛ սովորեցնում եր ազոթքով, թե ծեծում եր ազոթքով:

Քաղաքային և յեկեղեցական—ծխական դպրոցների աշակերտները պարտավոր էյին յեկեղեցի հաճախել, ուսուցիչներն ու տերտերների վերահսկողության ներքո, առանց առարկության կատարել քրիստոնեական պարտականությունը—խոստովանությունը և սուրբ հաղորդությունը:

Ռուսաց գեղարվեստական գրականության մեջ լավ են տեսացոված հին դպրոցի այդ մոռյլ, տխուր պատկերները:

Աշակերտների տրամադրությունը խիստ ցայտուն կերպով արտահայտել է Պոմյալովսկին «Очерки быта» գրվածքի հետևյալ տողերով. —

«Վորքա՛ն յերանելի յեն այն ժողովուրդները,

Վորոնց ամրապինդ նյարդերը

Զեն կրել մեր տառապանքները,

Զեն փաշակել գիտությունները»:

Իհարկե, ժողովրդական ուսուցիչների մեջ կային շատ մեծ թվով մարդիկ, վորոնք աշխուրեն էյին վերաբերվում իրենց դործին և իրենց ամբողջովին նվիրում էյին ժողովրդի լուսավորության ու կրթության գործին: Բայց ցարական հասարակակարգում հենց «ժողովրդական ուսուցիչ» անունը հեղնորեն եր հնչում, ստորացման և աղքատության սիմբոլ եր հանդիսանում: Ժողովրդական ուսուցիչներին վողորմելի գրոչներ էյին վճարում, նրանք ռադցած էյին ապրում և սառչում էյին չվառած, գրեթե անբնական խրճիթներում: Ժողովրդական ուսուցչին հալածում եր ամեն մի ուրյադնիկ, ամեն մի սև—հարյուրյակային:

Ել՝ ամբելի վատ եր բանվորների ու գյուղացիների յերեխաների կրթության գործն ազգային ծայրերի վրէնբում, վորոնք հեծում էյին ցարական Ռուսաստանի լծի տակ: Այդ ծայրերի կրնների և դաղութների, այսպես կոչված, ազգային փոքրամասնությունները զրկված էյին իրենց գրականությունից, զրկված էյին մայրենի լեզվով սովորելու հնարավորությունից: Միայն կալվածատերերի, կուլակների, բեգերի, ինչպես և հոգևորական դասից յեկեղեցի սահմանափակ, աննշան քանակությամբ դավանների համար եր մատչելի ուսումը, իսկ բազմաթիվ ազգային ծայրերի կրնների բնակ-

չության մնացած մասսան անկուրորականության և անբարեկամության եր դատաւարտոված:

Ժողովրդական լուսավորության մինխտրությունը վաղելմիւր Իլիէ Լենինն անվանում եր «Ժողովրդական խաւարեցման մինխտրություն»: Բնութագրելով Ռուսաստանի ժողովրդական կրթության աղքատիկ վիճակը, Լենինը միաժամանակ մատնանշում եր, վոր՝

«Անասման ավելի տխուր ե, ավելի ճիշտ, ավելի զգլելի յե Ռուսաստանում աչակերտի և ուսուցչի հոգեկան խեղճության, նվաստացման, ճգմվածության, իրավագրկության պատկերը: Ժողովրդական լուսավորության մինխտրության ամբողջ գործունէյությունն այս տեսակետից միմիայն մի անվերջ ծաղրանք ե քաղաքացիների իրավունքների վերաբերմամբ, ժողովրդի հանդեպ: Վոստիկանական հետամտություն, վոստիկանական կամայականություն, վոստիկանական խռչրնդաւնք ընդհանրապես ժողովրդի և առանձնապես բաւորների լուսավորության նկատմամբ, վոստիկանական ավերում այն բանի, ինչ վոր ինքը ժողովուրդն աւնում ե իր լուսավորության համար—ահա թե ինչի յե հանգում մինխտրության ամբողջ գործունէյությունը*...»:

Ավելի լավ չեր ցարական Ռուսաստանում նաե բարձրագույն կրթության գործը: Բարձրագույն դպրոց ընդունվելիս յերիտասարդից փաստաթղթեր եյին պահանջում ծագման մասին, քաղաքական բարեհուսության մասին, պահանջում եյին վոստիկանությունից ստացած վկայական «անբասիր վարքի մասին»: Յեւ արդեն, իհարկե, հասարակ ժողովրդից շատ քչերն եյին անարգել անցնում այդ ֆիլտրից և տեղ դրավում համալսարանական առաւելտորիայում:

Պաշտոնական տվյալներով**, 1914—1915 տարում Ռուսաստանի բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորում եր 124 հազար ուսանող: Համալսարաններում ուսանողները 36 տոկոսը կազմում եյին ազնվականների ու աստիճանավորների զավակները. 10,3 տոկոսը—հոգևորականության զավակները. 11 տոկոսը—պատվավոր քաղաքացիների ու վաճառականների զավակները. 14,5 տոկոսը—ունեոր գյուղացիների և կազակների զա-

* Լենին, Յերկ., հ. XVI, էջ 413: Ընդգծումները Լենինինն են:

** Ժողովրդական լուսավորության մինխտրի 1915 թվի ամենահպատակ հաղկավորությունը:

վակները. 24,3 տոկոսը—մեչչանների և համբարականների զավակները. 2,8 տոկոսը—այլ դասերից յեւած յերեխաները. մնացածները—ոտարահպատակներ եյին:

Մեկնաբանելով այդ առանց այն ել ցուցանչական թվերը, հարկավոր ե ասել, վոր գյուղացիական դասին պատկանում, որինակ, առևտրականները, պանդոկատները, կուլակները, իսկ մեչչանական դասին՝ առևտրականները, գործարանատերերը, դանազան աստիճանավորները:

Ուսանողների ճնշող մեծամասնությունը պատկանում եր չահադործող դասերին—ազնվականությանը, հոգևորականությանը, կուլակությանը կամ «պատվավոր քաղաքացիներին»:

Սակայն բանվորների ու գյուղացիների շարքից յեւածների բարձրագույն դպրոց ընդունվելու դժարությունները դաժան սոցիալական ընտրությամբ չեյին սպառվում: Բարձրագույն դպրոցի ուսման անչափ բարձր վարձը նույնպես աշխատավորների համար խոչընդոտ եր հանդիսանում կրթություն ստանալուն: Ուսման համար պետք եր վճարել տարեկան առնվազն 100 ռուբլի: Իսկ հագո՛ւստը, դպրագրքե՛րը, ուսումնական պիտույքե՛րը, բնակարանը, սնո՛ւնդը: Չե՞ վոր դրա համար ել փող եր պահանջվում, իսկ փող. բանվորն ու գյուղացին, ինչպես հայտնի յե, չունեյին:

Բարձրագույն դպրոցների ուսանողների մեջ շատ կային, այսպես կոչված, «հավիտենական ուսանողներ», վորոնք սովորում եյին սահմանված ուսման ժամկետից 2—3 տարի ավելի: Այդ, այսպես կոչված, «հավիտենական ուսանողներն» ել հենց բնակչության զլխավորապես ամենաբել շաղահովված խավերին պատկանող մարդիկ եյին:

1908—1910 թ.թ. Պետերբուրգի տեխնոլոգիական ինստիտուտն ավարտեցին 409 մարդ: Դրանցից՝ սահմանված ժամկետում սովորել եյին միայն 57 մարդ. մի ավելորդ տարի սովորել եր 40 մարդ. ավելորդ յերկու տարի սովորել եր 118 մարդ. ավելորդ 3 տարի—63 մարդ, ավելորդ 4 տարի—51 մարդ և այլն*:

Ինչպես տեսնում ենք, «կրթության իրավունքը» մինչհեղափոխական Ռուսաստանում պատկանում եր միայն բուրժուազիայի տղաներին և աղջիկներին: Յեւ միմիայն, վորպես վողբորմություն, այդ իրավունքից ոգտվում եյին բանվորների ու գյուղացիների շարքերից յեւած հատուկեմտ յերջանիկները:

* «К характеристике современного студенчества». СПб 1910 г.

Գրութիւնն աւելի լավ չե բուրժուական յերկիրներում նաեւ աշխատում:

Ֆաշիզմը Գերմանիայում շատ բաններում մինչև իսկ դերազանցել է ցարական Ռուսաստանից: Տարեցտարի ընկնում է Գերմանիայի բարձրագույն ուսումնական հաստատութիւններում սովորողները թիվը: Յետեւ 1930—1931 թ. այնտեղ սովորում էր 137 հազար մարդ, ապա 1934—1935 թ. նրանց թիվն իջավ 89 հազարի, իսկ 1936 թվին—76 հազարի:

Գերմանիայի լուսավորութեան մինիստրութեան 1936 թ. փետրվարի 26-ի դեկրետով բարձրագույն ուսումնական հաստատութիւնների ուսանողներին ընդունելութիւնը կրճատվել է 1935 թվականի համեմատութեամբ մոտավորապես 35—40 տոկոսով: Այդ դեկրետին համաձայն, բարձրագույն ուսումնական հաստատութիւններն ընդունել կարող են միայն՝

ա) նացիոնալ-սոցիալիստական կուսակցութեան այն հին «մարտիկները», վերոնց տոմսի համարը մեկ միլիոնից չի անցնում:

բ) աշակերտներին նացիոնալ-սոցիալիստական նախկին միութեան և գերմանական ուսանողների նացիոնալ-սոցիալիստական միութեան այն անդամները, վերոնց միութեան մեջ են մտել 1931 թվականից վոչ ուշ:

գ) այն ուսանողները, վերոնց մասնում են նացիոնալ-սոցիալիստական հետևյալ միութիւնների մեջ՝ գերհայրենների, պահպանողական ջոկատների, մոտորացված մարտական միջոցների նացիոնալ-սոցիալիստական ղեկավարների կորպուսների մեջ:

Արժե՞ արդե՞ր աշատեղ հիշել այն մասին, վեր, այսպես կոչված, «վոչ-լիարթեք ռասաներին» պատկանող յերեխաներին բացարձակապես արգելված է բարձրագույն դպրոցում ուսանել:

Լեհական լուսավորութեան մինիստրութեանը չի թաքցնում այն խայտառակ փաստը, վեր Լեհաստանում դպրոցական տարիքի պատկանող մինչև մեկ միլիոն յերեխաներ զրկված են ուսումից: Ազգային փոքրամասնութիւնները Լեհաստանում բոլորովին զրկված են մայրենի լեզվով սովորելու հնարավորութիւնից: Ուկրաինական դպրոցների թիվը Լեհաստանում 3000-ից իջեցված է 148-ի:

Անգլիայում հանրակրթական դպրոցներում սովորողների թիվը 7.800 հազարից (1913/14 թ.) իջել է 7.240 հազարի

(1933/1934 թ.): Նույնպիսի պատկեր ենք տեսնում մենք Ֆրանսիայում և ուրիշ շատ յերկիրներում:

Յեւ միմիայն ի՞նչ ժամանակ ենք մենք տեսնում իսկական կուլտուրայի բարգաւաճում, գիտութեան բարգաւաճում, գիտելիքների ծաղկում: Միայն մեր յերկրում ամեն մեկի առջև, ով ուզում է սովորել, լայն բացված են դպրոցների և ուսումնական հաստատութիւնների դռները:

Առաջին և յերկրորդ հնգամյակների տարիներում ի՞նչ ժամանակ են մոտ 50.000 նոր դպրոցներ ինչպես ի հաշիվ նոր շինարարութեան, այնպես և գլխավորապես գյուղի լավագույն տները—կուլակների ու կալվածատերերի տները—դպրոցների համար հարմարեցնելու միջոցով: 1936 թվականին մեր քաղաքներում ու բանվորական ավաններում ըստ պլանի պետք է շինվեր 1.507 նոր բազմահարկ դպրոց և կոլտնտեսային գյուղերում պետք է կառուցվեր 2.802 նոր դպրոց: Այս պլանը հիմնականում կատարված է: Մեր յերկրում վոչ մի խոչընդոտ գոյութիւն չունի բնակչութեան արմատաքային խավերի յերեխաների կրթութեան համար: Վոչնչացված են վորես դպրոց ընդունվելիս հնում յեղած ազգային սահմանափակումների շրջանակները: Ուսումը բոլորի համար ճրի յե: Դեռ աւելին, սոցիալիստական պետութիւնն ուրենքով ծնողներին պարտաւորեցնում է իրենց յերեխաներին ուսման տալ խորհրդային դպրոցները:

Յարական Ռուսաստանում բնակչութեան 3/4-ը անգրագետ էր: Մեր յերկրում, Ժողովրդական տնտեսութեան հաշվառման Կենտրոնական Վարչութեան 1933 թ. տվյալներով, գրագետների թիվն արդեն կազմում է 90 տոկոս:

Դասավանդումը խորհրդային դպրոցում յուրաքանչյուր ազգութեան համար իր մայրենի լեզվով է կատարվում:

1935/36 ուսումնական տարում ի՞նչ ժամանակ ենք մենք տեսնում նաև հաստատութիւններում սովորում էր 525 հազար հոգի: Միմիայն վերջին 6 տարում—1930-ից մինչև 1935 թ.—մեր բարձրագույն ուսումնական հաստատութիւններում ավելի քան 280 հազար յերիտասարդ մասնագետներ են պատրաստվել: Տեխնիկականներում 1935/36 ուսումնական տարում սովորում էին 711 հազար հոգի: Վերջին 5 տարվա ընթացքում տեխնիկականները 520 հազարից ավելի յերիտասարդ մասնագետներ են տվել:

Այս թվերը մեկնաբանութիւնների կարիք չեն զգում: Խոր-

Հըրդային կինը տղամարդու հետ հավասարապես սովորում է: Բավական է ասել, Վոր 1935 թվականին կանանց թիվը բուհերում կազմում էր 38 տոկոս, իսկ տեխնիկումներում՝ 44 տոկոս:

Խորհրդային պետությունը իր վրա յե վերցնում ուսանողու-թյան նյութական ապահովության հոգսը: Խորհրդային ուսանողու-թյան ճնշող մեծամասնությունը պետական թոշակ է ստանում: Բուհերի, տեխնիկումների և բանֆակների ուսանողների թոշակի համար 1935 թվականին պետությունը 1.778 միլիոն ռուբլի հատ-կացրեց: Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում թոշակ ստանում են 400 հազար ռուսոդ, տեխնիկումներում—503 հազար ռուսոդ:

Գործարանային աշակերտությունը զարգցելու իրենց գոյու-թյան ընթացքում ավել են մեկ ու վեկ միլիոն վորակավորված բանվոր:

Սոցիալիստական կառավարության այս բոլոր միջոցառումներն անսահման բարձրացրին բանվոր յերիտասարդության կուլտուրա-կան ու կրթական մակարդակը: Պատահական չէ, Վոր Լենինգրա-դի, Մոսկվայի, իարկովի, Գորկու, Սվերդլովսկի մեքենաշինա-կան արդյունաբերության յերիտասարդ բանվորների 50 տոկոսն առնվազն յոթնամյա կրթություն ունի:

Մեր յերկիրը, նրա քաղաքացիները և, առաջին հերթին, յերիտասարդությունը, համառոտ են սովորում են: Վերցրեք, որի-նակի համար, Մոսկվայի Ստալինի անվան ավտոդորժարանը: Այնտեղ, առանց արտադրությունից կտրվելու, սովորում է 18 հա-զար բանվոր, այսինքն՝ այդ հսկա գործարանում աշխատող մարդկանց ամբողջ կազմի 49 տոկոսը: Այստեղ, միայն ոտար լե-զուների ինստիտուտում, 600 մարդ է սովորում: Այդպիսի որի-նակներ մենք կարող ենք հազարներով բերել:

Կուսակցությունը և կառավարությունը միջոցները չեն խնա-յում խորհրդային քաղաքացիների ուսման համար: Միմիայն 1936 թվականին արդյունաբերական պետությունը կրթության համար մոտ 13 միլիարդ ռուբլի յեր հատկացրել, իսկ առաջին և յերկրորդ հնգամյակի տարիներում ժողովրդական լուսավորության վրա յերկիրը մոտ 49 միլիարդ ռուբլի յե ծախսել:

Այդպես է սոցիալիզմի հայրենիքն ապահովում յեր ստալինյան Սահմանադրության 121-րդ հոդվածի կիրառումը կյանքում:

V. ԽՍՀՄ-Ի ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ստալինյան Սահմանադրությամբ ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիներին վերապահվող բոլոր յրավունքներն անխզելիորեն կապված են նրանց պարտականությունների հետ:

Կապիտալիստական հասարակության մեջ տարբերություն դո-յություն ունի յրավունքների ու պարտականությունների միջև: Իրավունքները վերապահված են միմիայն մի դասակարգի—բուր-ժուազիային: Պարտականությունները կատարումը դրված է մի-միայն ճնշված, չահագործվող դասակարգերի վրա:

Բուրժուական որենադրյուններն յրավունքներն ու պարտականու-թյունները վորոշում են՝ հարմարվելով կապիտալիստի ճաշակին, հարմարվելով նրա կենսաձևին: Ականավոր հեղափոխական հրա-պարակախոս, Մարքսի ու Ենգելսի ժամանակակից, Պոլ Լաֆարգը գրել է, Վոր բուրժուան այսպես է բնորոշում յեր «պարտականու-թյունները»՝ «Հասարակութունը—այդ յես եմ, բարոյականությու-նը—այդ յիմ մաշակն ու յիմ կրքերն են, որենքը—այդ յիմ շահն է»:

Լաֆարգը գրել է. «Կապիտալիստն յրեն մվիրում է մար-տոդության աշխատանքին. նա ուտում և յումում է, վորպեսզի ադր արտադրի*», յսկ աշխատավորների պարտականությունը բուր-ժուական հասարակության մեջ՝ «իրենց յրավունքներից հրա-ժարվելն է»:

ԽՍՀՄ-ի աշխատավորները, պատմության մեջ չտեսնված յե-րավունքներ ունենալով, կրում են և մի շարք պարտականություն-ներ: Այդ պարտականությունների թվարկումն յսկ վկայում է, թե յուրաքանչյուր խորհրդային քաղաքացի յնչպիսի բարձր տեղ է գրավում հասարակության մեջ:

Վորո՞նք են այդ պարտականությունները:

Յուրաքանչյուր յերիտասարդի և յուրաքանչյուր աղջկա, յնչ-

* Պոլ Լաֆարգ, Կապիտալի կրոնը: «Против бога и капитала» ժողովա-ծու, Մոսկվա, 1923 թ., էջ 93:

Յեթե կապիտալիստական ձեռնարկութեան մեջ աշխատանքի կարգապահութիւնը խախտող բանվորը տիրող փոքրամասնութեան շահերն է խախտում, ապա սոցիալիստական ձեռնարկութեան մեջ ու աշխատանքի կարգապահութիւնը խախտում է, նա սոցիալիստական պետութեան շահերն է խախտում:

Հին աշխատանքային կարգապահութիւնը հիմնված էր մարդկային անձնավորութիւնը խեղդելու, ճնշելու վրա: Աշխատանքի նոր, սոցիալիստական կարգապահութիւնը՝ իր համար, աշխատավոր մարդու հարստացման և նրա ընդունակութիւնները ծաղկման համար կատարվող աշխատանքի կարգապահութիւնն է: Մեր յերկրի աշխատավորների ճնշող մասսան պզտի, գիտակցեց այն տարբերութիւնը, վոր գոյութիւնն ունի կապիտալիստական գործարանում կատարվող հարկադրական աշխատանքի ու մեր սոցիալիստական ձեռնարկութեան մեջ՝ իր համար կատարվող աշխատանքի միջև: Սակայն կան յերիտասարդութեան մեջ եւ այնպիսի, թող թույլ տրվի ասել, «կտրիճներ», վորոնք կարծում են, թե քանի վոր ձեռնարկութիւնն իմն է, կոլտնտեսութիւնն իմն է, ապա ուրեմն կուզեմ՝ այսոր կաշխատեմ, չեմ ուզի՝ պարապ ման կզամ: Նրանց հետ, ուրքեր ուղղելի յեն, մենք խոսում ենք համոզելու և դատարարակելու լեզվով, իսկ նրանց հետ, ուրքեր գիտակցաբար են կարգապահութիւնը խախտում, մենք պետք է վարվենք հեղափոխական որենքների ամբողջ խտութեամբ: ՀամԼԿՅԵՄ-ի ծրագիրը պարտավորեցնում է, վոր կոմյերիտականն ինքն որինակելի լինի աշխատանքի կարգապահութեանը հետեւելու գործում և ողնի մեր արդունաբերութեան ու տրանսպորտի զեկավարներին, ողնի կոլտնտեսութիւնները վարչութիւններին, հիմնարկները զեկավարներին, դպրոցները զիրեկտորներին, վորպեսզի նրանք ամբողջեն այդ կարգապահութիւնը:

Ստախանովականները—ահա նոր աշխատանքային կարգապահութեան, աշխատանքին ցույց տրվող նոր վերաբերմունքի մարդիկ, վորոնք վոչ միայն իրենք են կատարում պետութեան հանդեպ իրենց պարտականութիւնները, այլև ողնում են հետ մնացողներին, առաջավորների շարքերն են քաշում աշխատանքի իրենց ընկերներին:

Որհնդային յերիտասարդութեան բախտը, նրա աճումը, զարգացումը, նրա ամբողջ կյանքն անխղճիորեն կապված են բանվորների ու գյուղացիների սոցիալիստական պետութեան հետ: Յեւ

եւ ում աշխատանքը, յեթե վոչ յերիտասարդութեան աշխատանքը, ում կարգապահութիւնն աշխատանքի մեջ, յեթե վոչ յերիտասարդութեան կարգապահութիւնը, պետք է որինակ հանդիսանա լավագոյն վերաբերմունքի զեպի այն մեծ գործը, վոր իր ստեղծագործ աշխատանքով կերտում է մեր ժողովուրդը:

Վորքան ուժեղ է աշխատանքի կարգապահութիւնը մեր ձեռնարկութիւններում, խորհտնտեսութիւններում, կոլտնտեսութիւններում, դպրոցներում, այնքան ամելի ուժեղ, հարուստ և կուլտուրական է մեր յերկիրը—մեր ժողովուրդը:

Աշխատանքի ժամանակ կարգապահութիւն պահպանելը, վորը բարձրացնում է այդ աշխատանքի վորակն ու քանակը, դատակարարային պարտականութիւն է սոցիալիստական պետութեան հանդեպ:

Նա, ու աշխատանքի կարգապահութեանը չի յենթարկվում, նա չի կատարում իր պարտականութիւնները մեր պետութեան հանդեպ, ամբողջ աշխարհի աշխատավորութեան հանդեպ:

Ստալինյան Սահմանադրութիւնը ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու պարտավորեցնում է՝ «պահպանել ու ամրացնել հանրային, սոցիալիստական սեփականութիւնը, վորպես խորհրդային հասարակարդի սրբազան ու անձեռնմխելի հիմք, վորպես հայրենիքի հարստութեան ու հզորութեան աղբյուր, վորպես բոլոր աշխատավորների ունեւոր ու կուլտուրական կյանքի աղբյուր»:

Սոցիալիստական սեփականութիւնը սրբագործված է աշխատավոր դատակարարների տասնյակ և հարյուր հազարավոր լավագոյն ներկայացուցիչների արյունով, վորոնք իրենց կյանքը տվին, նվաճելով իշխանութիւնը կապիտալիստներից ու կալվածատերերից, ժողովրդին վերադարձնելով շահագործողների յուրացրած գործարանները, հողերը, անտառները, ընդերքի անհամար հարստութիւնները, արտադրութեան գործիքները:

Սոցիալիստական սեփականութիւնը սրբագործված է միլիոնավոր բանվորների և կոլտնտեսականների արյունով, վորոնք աննկարագրելի ջանքերի գնով, դասակարգային թշնամու զեմ մղված դաժան պայքարով, կոմունիստական կուսակցութեան զեկավարութեամբ համախմբված, ամրակուռ կարգապահութեամբ միաձուլված, հաղթահարեցին յերկրի տեխնիկական դարավոր հետամնացութիւնը և վառուցեցին սոցիալիստական հասարակութիւն:

ԽՍՀՄ-ի ամբողջ մեծ ժողովրդի հերոսական ջանքեր պահանջ-վեցին, վորպեսզի ամայի տափառանքներում աղմկել սկսեյին հարյուր հազարավոր տրակտորներ, վորպեսզի տալեան տեղի տար նոր դործարանների վիթխարի կորպուսների առաջ, վորպեսզի ամենուրեք—թե՛ Ասիայի ավազուտներում, թե՛ Ուրալի լեռներում, թե՛ ուկրաինական ընդարձակ հարթավայրերում, թե՛ Արևելյան սառույցներում, թե՛ Հեռավոր Արևելքի կուսական անտառներում—չարժիել սկսեյին, աշխատել սկսեյին ժողովրդին պատկանող հաստոցները, մեքենաները, վորպեսզի աշխատել սկսեյին նոր դործարանները, վորպեսզի աճեյին ու ամրանային հարյուր հազարավոր կոլտնտեսություններ: Հանրային սեփականու-թյունն ստեղծելու, աճեցնելու ու ամրապնդելու հիմքի վրա միայն հնարավոր դարձավ լայն մասսաների բարեկեցության ծաղ-կումը: Միայն այդ հիմքի վրա հնարավոր դարձավ ստալինյան Սահմանադրությունը: Ահա թե ինչու հանրային սեփականությունը պահպանելու պարտականությունը խորհրդային քաղաքացու համար վերելից նախապես սահմանված մի ինչ-վոր պահանջ չե-այդ պարտականությունը բոլորում է խորհրդային քաղաքացու կենսական չահերից:

Պահպանելով ու բազմապատկելով հանրային սեփականու-թյունը, հանրային հարստությունը, մենք, ԽՍՀՄ-ի քաղաքացի-ներս, ապահովում ենք աշխատանքի մեր վերավունքը, կրթության և հանգստի իրավունքը, յերջանիկ յերիտասարդության և ապա-հովմած ծերության իրավունքը: Պահպանելով հանրային գույքը, մենք պահպանում ենք մեր պետությունը: Բազմապատկելով յերկ-րի հարստությունը, մենք ե՛լ ավելի յենք լավացնում մեր նյութա-կան բարեկեցությունը, մեր կյանքն ե՛լ ավելի ունևոր ու կուլ-տուրական ենք դարձնում: Հաստոցը, տրակտորը, մանր մասերը, նյութերը—բոլորն, ինչ վոր վստահել են յերիտասարդին, հանրային սեփականությունն է: Այդ պատճառով յերիտասարդը պարտավոր է ինամբով վերաբերվել դրանց, խնայողաբար դործածել նյութերը, վատելիքը, լույսը, պարտավոր է յուրաքանչյուր բուռ հացահա-տիկը պահպանել հափշտակումից ու կորուստներից:

Իրերին խնամքով վերաբերմունք պետք է ցույց տալ վոչ ի սեր իրերի: Ով անտեսել է վերաբերվում պետության կողմից իրեն վստահած գույքին, հաստոցին, նա, նախ և առաջ, չի հարգում, հանցավոր արհամարհանք է ցույց տալիս աշխատանքի, պայքարի,

դասակարգի իր բնկերներին և հենց իրեն: Այն, ինչ վոր մեղնում պատկանում է պետությանը,—այդ բոլորն ամբողջ ժողովրդի սեփականությունն է: Որինակի համար, մեր դաշտերում հարյուր հազարավոր տրակտորներ են աշխատում, նրանք սրտկանում են պետությանը, այսինքն՝ ամբողջ ժողովրդին: Ամեն մի տրակտոր ստեղծելու համար հազարավոր մարդիկ են աշխատել: Այն մե-տաղն ստանալու համար, վորից տրակտորն է պատրաստված, հանքագործները հանքերից հանքաքար են դուրս բերել, հալոցա-գործներն այդ հանքաքարը հալել-դարձրել են չուգուն, իսկ պող-պատ ձուլողները չուգունից պողպատ են ձուլել, տրակտորային դործարանների ինժեներներն ու բանվորներն այդ տրակտորների մեջ են դրել իրենց յեռանդը, իրենց խելքը, իրենց ուժերը: Նրանք հսկայական աշխատանք են կատարել, սկսած յուրաքանչյուր ա-ռանձին մասն արտադրելուց և վերջացրած վոնվեյերի վրա այդ մասերը հավաքելով: Տրակտորների արտադրությունը կատարվել է մաթեմատիկայի, ֆիզիկայի, քիմիայի որեքններն իմանալու վրա հիմնված ճշգրիտ ֆորմուլաներով: Այս բոլորը կատարվել է մարդկանց աշխատանքը դյուրացնելու համար, վորովհետև յու-րաքանչյուր տրակտոր հսկայական քանակությամբ մարդկային ենեղիա յե տնտեսում: Անվույթ վերաբերմունքը դեպի տրակ-տորները—հանրային գույքը—վոչնչացնում է մի քանի հազար մարդկանց արտադրողական աշխատանքի սրտուղները: Պետությանը պատկանող իրերին, գույքին, այն ամենին, ինչ վոր հանրային սեփականությունն է կազմում, անվույթ վերաբերմունք ցույց տալը վատնում է բազմաթիվ աշխատավորների աշխատանքը և խախտում է մեր պետության հզորությունը: Յուրաքանչյուր հաստոց, յուրաքանչյուր մեքենա, թեկուզ ամենահամեմատ, բայց, յեթե նրանք դրված են խորհրդային ձեռնարկության մեջ, նրանք մեր թշնամիների դեմ ուղղված զենք են, վորհասկում նրանք խորհրդային պետությունը հարստացնող նյութական արժեքներ են արտադրում:

Հանրային բարիքը մեր հասարակության հիմքն է կազմում: Ահա թե ինչու հանրային սեփականության դեմ վոտնագրություն անողները ժողովրդի թշնամիներն են: Մեր յերկրի յերիտասարդ-ներն ու աղջիկները պետք է պահպանեն հանրային սեփականու-թյունը, ինչպես իրենց կյանքը, պահպանեն հանրային բարիքն, ինչպես իրենց հզորության, իրենց յերջանկության և անձնական բարեկեցության հիմքը:

Մեր խորհրդային հասարակութիւնն արդեն ստեղծել է՝ դրէ-
առնված որեւնքների կողքին գործող, կապիտալիստական բարո-
յականութիւնից խորապէս տարբերվող, մարդու վարքի վերա-
բերյալ իր չգրված որենտզիւրքը, հասարակական պարտականու-
թյան և կոմունիստական բարոյականութեան որենտզիւրքը: Հասա-
րակական պարտականութեան այդ կանոնները կոմունիզմի համար
մղվող պայքարումն են մշակվում:

Մեծ սոցիալիստական հեղափոխութիւնը հեղափոխութիւն է
վոչ միայն եկոնոմիկայի մեջ, այլև մարդկանց գիտակցութեան
մեջ: Նա ազատում է մարդուն ամբողջ կեղտից ու դարչանքից,
այն ամենից, ինչ վոր Մարքսն անվանել է «մանր-սեփականատի-
րական խողութիւն», այն ամենից, ինչ վոր մարդկանց գիտակ-
ցութեան մեջ և մտքիւն կապիտալիստական հասարակութիւնը:
Նա դատարարակում է այն նոր մարդու գծերը, վոր ազատ է հին
հասարակութիւնից ժառանգած սովորութիւններից, ունակու-
թիւններից, հայացքներից, հասարակութեան, վորտեղ գոյու-
թիւն ունեն դատարարակային անհավասարութիւն, դասայնու-
թիւն, ազգային անհավասարութիւն և սեռերի անհավասարու-
թիւն:

Վաղեմիւր Իլլիչ Լենինը սովորեցնում էր, վոր սովորութեան
ուժը ամենաստակալի ուժն է: Հին սովորութիւնների և հայացք-
ների ուժի վերացումը, կապիտալիզմի մնացուկների վերացումը
մարդկանց գիտակցութեան մեջ յերկարատե դործ է և ինքնահո-
սով չի կատարվում: ՀամԼԿՅԵՄ-ը, վորի խնդիրն է ոգնել
բոլշևիկյան կուսակցութեանը յերիտասարդութեան և յերեխաների
կոմունիստական դատարարակման գործում, իրեն նպատակ է
գնում տարածել սոցիալիստական համակեցութեան կանոնները:

Ստալինյան Սահմանադրութիւնը ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր
քաղաքացու պարտավորեցնում է «ազնվորեն վերաբերվել դեպի
հասարակական պարտքը, հարգել սոցիալիստական համակեցու-
թյան կանոնները»:

Ի՞նչն է ԽՍՀՄ-ի քաղաքացու հասարակական պարտականու-
թիւնը: Վորո՞նք են սոցիալիստական համակեցութեան կանոննե-
րը:

Ռուս անմահ յերգիծաբան Սալտիկով-Շչեդրինն ունի
«Круглый год» վերտառութեամբ մի պատմվածք: Այդ պատ-
մվածքի հերոսը, աղնվական-կալվածատիրական Ռուսաստանի

մի յերիտասարդ՝ Փեդենկա Նեուզովովը «հայրենիքը» համարում
է մի հսկայական կարկանդակ, վորին ճարպիկ մարդիկ ամեն ժա-
մանակ կարող են մոտենալ, մի կտոր պոկել նրանից և ուտել:

Խորհրդային քաղաքացին իրեն չի հակադրում պետութեանը,
նրան չի համարում կարկանդակ, վորը կարելի չէ ուտել, անուշ
անել «պետութեան» հաշվին: Հասարակութեան և առանձին ան-
հատների, պետութեան և յուրաքանչյուր քաղաքացու շահերի
միասնութիւնը սոցիալիստական համակեցութեան ամենաբնորոշ
առանձնահատկութիւններից մեկն է կազմում:

Այնիւ վերաբերմունքը դեպի հասարակական պարտքը նշա-
նակում է, վոր մեր յերկրի քաղաքացին իր սոցիալիստական պե-
տութեան շահերն ալելի բարձր է դասում առանձին անհատի
մասնավոր շահերից:

Մեր յերկրի յերիտասարդներն իրենց զարգացման ամբողջ
ազատութիւնը, իրենց դատարարակութիւնը, յերջանկութեան,
բերկրանքի՝ իրենց նվաճած իրավունքները պարտական են իրենց
պետութեանը, խորհրդային իշխանութեանը, Համամիութենական
Կոմունիստական բոլշևիկներին կուսակցութեանը: Ահա թե ինչու
Խորհուրդների յերկրի բոլոր յերիտասարդ քաղաքացիները պետք
է գիտակցաբար իրենց անձնական շահերը յենթարկեն կոլեկ-
տիվի շահերին և պարտավոր են անելու այն ամենն, ինչ
անհրաժեշտ է, ինչ նպատակ է իրենց հայրենիքի հզորութեան
ամրացմանը, նրա բարգաւաճմանը, յերջանկութեանն ու բարո-
րութեանը:

Խորհրդային իշխանութիւնը, ինչպէս այդ գրված է նաև
ՀամԼԿՅԵՄ-ի ծրագրի մեջ, աշխատանքի ու կրթութեան բոլոր
արմատական հարցերը լուծել է յերիտասարդութեան ոգտին:
Ստալինյան Սահմանադրութիւնը ապահովում է աշխատանքի մեր
իրավունքը: «Վո՛չ թե գույքային դրութիւնը, վո՛չ թե ազգային
ծաղումը, վո՛չ թե սեռը, վո՛չ թե պաշտոնեյական դրութիւնը,
այլ յուրաքանչյուր քաղաքացու անձնական ընդունակութիւններն
ու անձնական աշխատանքն են վորոշում նրա դրութիւնը հա-
սարակութեան մեջ»*:

Ազնվորեն աշխատել, իր ուժերը, իր գիտելիքները, յեռանդը,
ընդունակութիւնները տալ հայրենիքի բարորութեանը, — ահա մեր

* Ստալին, ԽՍՀ Միութեան Սահմանադրութեան նախագծի մասին Զե-
կուցում Խորհուրդների համամիութենական VIII Արտակարգ համագումարում:

Հասարակական պարտականությունը: Յեթե դու ազնվորեն ես աշխատում, յեթե քո ընդունակությունները ուղղում ես ժողովրդի ոգտին, յերկիրը պարճատրում ե քեզ ընդհանուր հարգանքով, փառքով ու պատվով: Իսկ խորհրդային ազնիվ աշխատավորի փառքի ու պատվի հանդեպ նսեմանում ե, խավարում կապիտալիստական հասարակության մարդկանց պատիվը, վորովհետև այնտեղ փառքն ու պատիվն ամենից հաճախ խաբեբայությունը, կաշառքով են ձեռք բերվում: Ազնվությունն ու ընդունակությունը կապիտալիստական հասարակության մեջ ընդունվում են միայն այնչափով, վորչափով դրանք այնտեղ արժեք ունեն վորպես վաճառքի առարկա:

Որոհորդային իշխանությունը մեզ վերապահել ե կրթության յերաշխավորված իրավունք: Որոհորդային իշխանությունը մեր առջև բաց ե արել բոլոր ուսումնական հաստատությունների դռները. գնա՛, սովորի՛ր, բայց սովորի՛ր համառ կերպով, քո ուսուցման յուրաքանչյուր քայլը կապելով կոմունիզմի համար մղվող պայքարի հետ:

Այն յերկրում, վորտեղ բոլոր քաղաքացիներին վերապահված ե կրթության յերաշխավորված իրավունք, քաղաքացու և ամենից առաջ յերիտասարդի պարտականությունն ե գրադետ, կրթված ու կուրտուրական լինել:

Մեր յերկրի քաղաքացու հասարակական պարտականություն հասկացողությունը իր իսկ՝ մարդու շահերից ե բղխում: Մարդը, նրա շահերն ու արժանապատվությունը մեր պետության ուշադրության կենտրոնն են կազմում: Նա, սոցիալիստական հասարակության այդ աշխատողը, մեր յերկրի ամենաարժեքավոր կապիտալն ե:

Կապիտալիստական հասարակության մեջ մարդու արժեքի չափանիշը նրա շահույթի չափերն են: Այնտեղ իշխում ե դայլի որենքը—«մարդը մարդու հանդեպ դայլ ե», «...վոմանց պարտությունն ու մահը՝ մյուսների հաղթությունն ու տիրապետությունը...ջախջախի՛ր հետ մնացողներին, վորպեսզի քո տիրապետությունը հաստատես»*:

Սոցիալիստական հասարակության մեջ ազնիվ աշխատողն ազնիվ աշխատողի բարեկամն ե: Մեր համակեցության կանոններն

են—«ընկերական ոգնություն հետ մնացողներին առաջավորներին կողմից, ընդհանուր վերելքի հասնելու համար»*:

Սոցիալիստական համակեցության կանոնները պահանջում են, վորպեսզի մեկ քաղաքացին հարգի մյուսի իրավունքները, պահանջում են հարգանք դեպի կոլեկտիվը, ազնիվ ու արդարամիտ վերաբերմունք դեպի ինքը և դեպի ուրիշները:

Բուժ եղովմը, զբվելի յեսասիրությունը, սառը հաշիվը հակասում են մեր բարոյականության կանոններին: Որոհորդների յերկրի յերիտասարդը, վորը հարգում ե սոցիալիստական համակեցության կանոնները, պետք ե համակված լինի իսկական հերոսությամբ, անվահերոսությամբ և ազնվությամբ: Նա ընկերովը դժբախտության մեջ չի թողնի, անտարբեր չի վերաբերվի խուլիգանի արարքներին, թույլ չի տա՝ հանրային հարստությանը վնաս հասցնել և անտարբեր չի անցնի թշնամիների չարագործությունների կողքից, վորոնք ուղղված են ամբողջ հասարակության և յուրաքանչյուր քաղաքացու դեմ:

Որոհորդային Միությունը ժողովուրդների համերաշխ ընտանիք ե: Մեր յերկրում չկա ու չի կարող տարբերություն լինել ուստի և ուկրաինացու, հայի և թուրքի, դադախի ու կիրգիզի, «սևերի» ու «սպիտակների», նստակյացների ու վոչ-նստակյացների իրավունքների միջև:

Մարդկանց, այսպես կոչված, «ոսոսայական» հատկանիշներով տարբերող ժամանակակից մարդակեր-Փաշխտաների բարբարոսական, արյունոտ, մարդատյաց «բարոյականությունը» մենք հակադրում ենք սոցիալիստական համակեցության մեր կանոնները— իսկական մարդասիրության բարոյականությունը, վորը բարձրացնում ե մարդկանց արժանապատվությունը, անկախ նրանց ուսայական և ազգային տարբերությունից:

Ահա թե ինչու լենինյան կոմյերիտմիությունը, իր ծրագրից յենկելով, պայքարում ե ազգային անիրավահավասարության մնացուկների դեմ, չովինիզմի, նացիոնալիզմի ամեն տեսակ արտահայտությունների դեմ և ամբողջ յերիտասարդությանը դաստիարակում ե պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի վոգով, ժողովուրդների միասնության և յեղբայրության վոգով:

Սոցիալիստական հեղափոխությունը վոչնչացրեց այն որենք

* Ստալին, «Соревнование масс» բրոշյուրի առաջաբանից:

* Ստալին, «Соревнование масс» բրոշյուրի առաջաբանից:

ները, վորոնք սահմանափակում էին կնոջ իրավունքները և նրան դարձնում էին անիրավահավասար: Սոցիալիստական հեղափոխութունը, ինչպես այդ դրված է ստալինյան Սահմանադրության մեջ, իրականացրեց սոցալարդու և կնոջ փաստական իրավահավասարությունը: Խորհրդային յերիտասարդները ու աղջիկները հարաբերությունները դուրի են կախվածության զգացմունքից և լինեն մարդկային արժանապատվությամբ: Խորհրդային ընտանիքը—հավասարների, փոխադարձաբար միմյանց հարգող մարդկանց ընտանիք է:

Գուհիկ, վոչ-ընկերական վերաբերմունքը դեպի կինը, ընկերուհին, դեպի ընտանիքը հակառակ է սոցիալիստական համակեցության կանոններին:

Մեր կոմունիստական բարոյականության բաղկացուցիչ մասն է կազմում հարգանքը դեպի մեծերը և հոգատարությունը ծնողների մասին: Այդ հարգանքը յերիտասարդության մեջ դաստիարակում են մեր բոլջևիկյան կուսակցությունն ու լենինյան կոմյերիտմիությունը:

Յեվ, վերջապես, ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու սըրբազան պարտականությունը հայրենիքի պաշտպանությունն է:

Դրան մենք նվիրում ենք մեր զեկուցման մի հատուկ բաժինը:

VI. ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՍՀՄ-Ի ՅՈՒՐԱՔԱՆՉՅՈՒՐ ՔԱՂԱՔԱՅՈՒ ՍՐԲԱՋԱՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ Ե

Նոր Սահմանադրության մեջ դրված է.—«Ընդհանուր գին-վորական պարտականությունն որենք է հանդիսանում:

Ձինվորական ծառայությունը Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակում ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների պատվավոր պարտականությունն է» (հոդ. 132):

«Հայրենիքի պաշտպանությունը ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու սրբազան պարտքն է: Հայրենիքին դավաճանելը, յերդումը խախտելը, թշնամու կողմն անցնելը, պետության ուղմական հղորդությանը վնաս հասցնելը, լրտեսությունը—պատրժվում են որենքի ամբողջ խտությամբ, վորպես ամենաժանր չաթադործություն» (հոդ. 133):

Մեր Կարմիր Բանակն անբաժանելի յե ժողովրդից: Նրա մարտիկները, հրամանատարներն ու քաղաշխատողները աշխատավոր ժողովրդի զավակներն են:

Մեր յերիտասարդությունը սիրում է Կարմիր Բանակը, խորապես հարգում է նրա մարտիկներին, հրամանատարներին ու քաղաշխատողներին: Մեր յերիտասարդությունը պատրաստ է ամեն մի րոպե լրացնելու Կարմիր Բանակի կազմը և դուրս գալու՝ սահմանները սրաշտպանելու թշնամու հարձակումից:

Բոլորովին այլ եր հին ցարական բանակը: Բոլորովին այլ նպատակների յեր նա ծառայում: Բոլորովին այլ կերպ էին դասավորված ցարական բանակի ու ժողովրդի փոխհարաբերությունները: Կապիտալիստներն ստեղծում են իրենց բանակները, վորպեսզի ճնշեն աշխատավորներին: Կապիտալիստական պետությունների բանակները գինվորներին դարձնում են իրենց սպաներին հպատակվող կույր դործիք: Սրանք խտավարժում են (мучают) իրենց գինվորներին, նրանց դարձնում են կամադուրի դործիք հրամանատարության ձեռքին, վորպեսզի նրանց ստիպեն զենքը

ձեռքին ճնշել բանվորներին և կռվել իրենց դասակարգային յեղբայրների դեմ իմպերիալիստական պատերազմի ճակատներում՝ հանուն կապիտալիստների չահույթի: Կապիտալիստական բանակների ամբողջ պատմութունը արյան ու արցունքի պատմութունն է, այդ մարդու անձնավորության վերաբերմամբ կատարվող անլուր ծաղրանքների պատմութունն է: Կապիտալիստական բանակներին զինվորներն ատում են իրենց սպաներին, սպաներն ատում են զինվորներին—իրենց դասակարգային հակառակորդներին: Սպաների կադրերը համալրվում էին բացառապես չահագործող դասակարգերից: Յարական բանակի յուրաքանչյուր 100 սպայից * 52-ը ազնվականներ էին, 44-ը— բուրժուազիայի և կուլակու-թյան շարքերից յեղածներ և 4-ը՝ տերտերների տղաներ: Ժողովուրդն ատում էր բանակին, նրան իրեն ճնշելու գործիք համարելով:

Յարական բանակի զինվորների տառապանքների յերկար շրջ-թան սկսվում էր զինվոր տանելուց, ինչպես ցարական բանակում կոչվում էր զորակոչը: Յերիտասարդութունը պատրաստ էր ամեն բանի, միայն թե ազատվեր ծառայությունից: Վոմանք կըտրում էին իրենց մատերը, հանում էին իրենց ատամները, արհեստականորեն պալար ու խոց էին առաջ բերում իրենց մարմնի վրա: Նորակոչիկի հարադատները յերկար ժամանակ փողոտում էին նրան, կարծես անխուսափելի մահվան գերիկը դիմելիս լիներ: Զինվորացուները յերգում էին, դառն արցունքներ թափե-լով:

Ни из чести, ни из платы
Не пойдет мужик в солдаты!
Пальцы рубит, зубы рвет,—
В службу царскую не идет!
Всей деревней заревут—
Ваньку в рекруты сдают! **

Յարական բանակը յերիտասարդությանը սարսափ էր նեղ-

* «Военно-статистический ежегодник армии», 1912 г.

** «Վոչ պատվի համար, փոչ վարձով
Գեղջուկը չի գնա զինվոր,
Մատներն է կտրում, ատամները հանում,—
Յարին ծառայության չի գնում!
Ամբողջ գյուղով կվոզրան,—
Թե Վանյային զինվոր տարան և»:

չնշում. յերիտասարդությունը գիտեր իր հայրերից, զորանոցի տաժանակրությունից վերադարձած մարդկանցից, թե ինչպես բանակը խեղում է մարդկանց:

«Ռուսաստանում զորանոցը,—գրել է Վ. Ի. Լենինը «Войско и революция» հոդվածում,—միշտ ու ամենուրեք բանտից ավելի վատթար է յեղել, փոչ մի տեղ այնպես չէին ճնշում ու ճգմում անձնավորությանը, ինչպես զորանոցում. փոչ մի տեղ այն աստիճան ծաղկած չեն յեղել խոշտանգումները, ծեծը, ծաղրանքը մարդու վերաբերմամբ*:

Ռուսական զինվորը բոլորովին իրավադուրկ էր: Պետեր-բուրգ քաղաքի 50-րդ հետևակ-ոժանդակ բրիգադի 1905 թ. նո-յեմբերի 7-ի հրամանում այդպես էլ հենց գրված է.

«Հայտարարել, փոր իսկական ծառայության մեջ գտնվող բոլոր զինվորականներին որենքով արգելվում են բոլոր ժողով-ներն ու միությունները, կոլեկտիվ կերպով դանդատ տալը, վո-րեն քաղաքական կամ պաշտոնեյական հարցեր քննարկելը»**:

Զինվորի իրավադրկությունն ընդգծելու համար ցարական բանակի զինվորական հրամանատարությունը հրատարակում էր այսպիսի վիրավորական հրամաններ.

«Նկատելով, փոր, ըստ յերևութին, չեն կատարվում իմ նա-խորդների այն հրամանները, փորով հասարակ զինվորներին ար-գելվում է փորոչ փողոցներում և այգիներում ման գալը, հրա-մայում եմ կատարել հետևյալը.

Հասարակ զինվորներին արգելվում է ման գալ Նեվսկի պո-ղոտայում, Բուլճայա Մորսկայա փողոցում, Տավրիկյան, Ալեք-սանդրյան և Ամառային այգիներում, Կոննո-գվարդիական բուլ-վարում և Դվորցովայա, Ալմիրալտեյսկայա ու Անգլիյսկայա ա-ռափնյա փողոցներում, նաև այն, փոր մարդիկ փողոցներում ման չդան միմյանց ձեռքերից բռնած»***:

Զինվորների հետ սպաները չափազանց դաժան էին վարվում: Զինվորներին ծեծում էին: Ահա թե ինչ էին գրում զինվորնե-րը « Солдатская мысль » լրագրում (№ 1, հունվար, 1906 թ.).

«143-րդ Կասպյան գնդում կապիտան Տիմիրյազովը բանավոր գասից անբավարար պատասխան տալու համար շարքայինին այն-

* Լեոնի, Յերկ., VIII հ., էջ 395:

** «Новая Жизнь» լրագիրը, № 16, 1905 թ. նոյեմբեր:

*** Հրաման Պետերբուրգի միացյալ ջոկատին, «Новая Жизнь» լրագիր, № 19, 1905 թ. նոյեմբեր:

պես խիեց, վոր նրա ականջից արյուն հոսեց: Դրանից հետո նա հրամայեց չարքայինին արտաքնոցում բանտարկել»:

Սպաները հայտարարում եյին, վոր զինվորները «հայկանանասուններ» են և վոր նրանց բանի տեղ դնել պետք չէ: Յարական բանակի հրամանատարութունն իր պարտականութունը չեր համարում մինչև անգամ զինվորներին, ինչպես հարկն է, կերակրելը: Ընդհակառակը, ինտենդանտներն ամեն կերպ նրանց կողոպտում եյին, խլելով նրանցից նույնիսկ այն խղճով որաբաժինը, վոր նրանց հասնում էր որենքով: Ահա, որինակ, Պակով քաղաքում 1905 թ. մարտի 25-ին հրատարակված՝ 24-րդ հետեվակ դիվիզիայի հրամանը.

«Նկատի ունենալով, վոր դիվիզիայի դնդերի հասարակ զինվորներին ընթրիքի համար տրվող ուտելիքի քանակը պակասել է, ի փոփոխումն իմ ս. թ. № 10 հրամանի առաջարկում եմ.

1. Ուտիսվա սեւաձավարի ու դարեձավարի՝ 100 մարդու համար յեփովող շիլային, յերեք դույլ ջրի փոխարեն, 3,5 դույլ լցնել:

2. Պասուց սեւաձավարի ու դարեձավարի շիլային, մինչև այժմ 100 մարդու համար լցվող 3 դույլ ջրի փոխարեն, 3,5 դույլ լցնել:

3. Թե պասուց և թե ուտիսվա տրորած կարտոֆիլի մեջ լցնել 4 դույլ ջուր և դցել 2-ական ֆունտ դարեձավար յուրաքանչյուր 100 մարդու համար:

4. Ձկնապուրի մեջ, յուրաքանչյուր 35 ֆունտ կաղամբին, 3,5 դույլ ջուր լցնել:

5. Վինեգրետի մեջ 100 մարդուն մի փութ կաղամբ դցել:

Դիվիզիայի պետ՝ գեներալ-լեյտենանտ

ՌՈՄԱՆՆԿՈ

Շտաբի պետ՝ գնդապետ

ԿՈՋԼՈՎ»:

Զինվորները դանդաղում եյին «Новая Жизнь» լրագրում (№ 24, 1905 թ. դեկտեմբեր).—«Առաջին գվարդիական հրետանային բրիգադում մեզ շատ վատ են կերակրում: Պաս որերը — չորեքշաբթի և ուրբաթ — չէի յեն յեփով: Կաթսայի մեջ 150

մարդուն պետք է դցել 15 ֆունտ ձուկ, վորի կեսը դողանում են. իհարկե, այնպիսի չէի յե ստացվում, վոր անհնար է ուտել, թափում ենք տաշտի մեջ և միայն ցամաք հաց ենք ուտում»:

Յերբեմն զինվորները չէյին դիմանում այդ կյանքին և խռովութուն եյին բարձրացնում, թեպետև յուրաքանչյուր խռովութուն դաժանորեն պատժվում էր հրամանատարութւյան կողմից: Զինվորների այդ խռովութունները կառավարութւյունը, իհարկե, խնամքով թաղցնում էր, բայց նրանց վերաբերյալ լուրերը այնուամենայնիվ թափանցում եյին անկեղալ բոլշևիկյան մամուլի մեջ: Ահա «Казарма» լրագրում նկարագրված փաստերից մեկը.

«Շարժվել սկսեց 112-րդ Ուրալյան դունդը: Նոյեմբերի 8-ին զինվորները պատրաստվեցին ճաշելու: Ըստ սովորութւյան նրանց տվին չէի՝ անցյալ տարվա կաղամբից, վորի մեջ վորդերն ազատ վիտում են: Այդ նկատելի յե նույնիսկ հասարակ աչքի համար: Կաթսայի դարչահոտութւյունը, վորի մեջ պատրաստվել էր չէին, զինվորներին դրդեց հրաժարվել ճաշից և աղմուկ ու բողոք բարձրացնել: Նրանք զինեցին ֆելդֆեբելին՝ «Լա'վ կերակուր տուր»: Մի ակնթարթում իրար անցավ ամբողջ դունդը»:

Հրամանատարութւյունը դաժանորեն պատժում էր զինվորներին բողոքի ձայն բարձրացնելու ամեն մի փորձի համար: Ամենաչնչին հանցանքի համար զինվորներին ուղարկում եյին կարգապահական գումարտակները, զինվորական բանտերը, կարցեր եյին նստեցնում: Ի՞նչ բան էր այդ կարցերը: Ահա նրանցից մեկը, վորը նկարագրված է նույն «Казарма» լրագրում.

«Սովորական բարեխառնութւյունն այնտեղ մինուտ 100 է, իսկ ամառ ժամանակ ջերմութւյան աստիճանը զրոյից չի բարձրանում: Կարցերում մեծ-մեծ մկներ են վազվզում և քնել չեն թողնում կալանավորներին: Այնտեղ ընկնող մարդիկ մի ամսից ալիւլի դեմանալ չեն կարող: Այնտեղ մեռալ նալատտի Սալամատովը՝ մի ամիս էլ չնստած: Նրան այնտեղ նստեցրել եյին փողոցում ծխախոտ ծխելու համար: Նույնպես չդիմացալ կալանքին և մեռալ նալատտի Կոլյա Բակինը»*:

Ծագրուճանակի, խայտառակութւյան և լլկանքի այդ ամբողջ սխտեմի նպատակն էր զինվորին դարձնել բոլորովին կամադուրիկ գործիք հրամանատարութւյան ձեռքին: Այդ «մշակումը» սկսվում էր նորակոչիկի առաջին իսկ քայլերից՝ զորանցում: Զինվորի մի-

* «Казарма» լրագիրը, № 4, 1906 թ. նոյեմբերի 3:

Ղից դուրս ելին հանում գիտակցութեան վերջին նշույլները: Յերկար ժամերով նրան հարկադրում եյին սովորել թաղավորող անձերի տիտղոսները և զանազան հրամանատարներին վողջունելը: Ամեն ինչ անխմս սերտելիս զինվորները ծաղրուծանակի եյին յենթարկվում:

Ահա Մ. Գրոմովի «За крестами» գրքում ցայտուն կերպով նկարագրված զինվորի ուսուցման այդ պատկերը: Բանավոր պարապմունքի դաս է: Զոկապետը հարցնում է զինվորից.

«Ապա, Արչինով, ի՞նչ խոսք է «Լեյբ»: Մի քիչ ավելի բարձրը ասա մեզ:

— Լեյբ... — կակազելով կրկնեց Արչինովը:

— Այո՛, «Լեյբ»: Այ, դու լեյբ-գվարդիական ես կոչվում, այդ ի՞նչ խոսք է:

— Լեյբ — այդ նշանակում է առյուծ, առողջ, խոշոր զինվոր, վորին գվարդիայի մեջ են ընդունում, պարոն ջոկապետ, — վստահ պատասխանեց Արչինովը:

— Հիմա՛ր: Անպոզ անասուն: Դեռ չգիտես՝ ինչ բան է «Լեյբը»: Մի՞թե յես ձեզ չեմ բացատրել այդ:

— Վո՛չ, պարոն ջոկապետ, — ասաց նստածներից մեկը:

— Հա՛, դե՛հ, լսեցե՛ք, բացատրեմ: «Լեյբ»-ը թաղավոր-կայսրի ամենամեծավոր պաշտպանն է: Հասկացա՞ք: Մեր թաղավորի ամենամեծավոր պաշտպանը... Ապա, նորից դու ասո՛ւ, Արչինով, չե՞ֆն ո՞վ է մեր գնդում:

Շարժվում են Արչինովի կարաններին կայքած անհնազանդ ձեռքերը: Նրա ծանրաշարժ լեզուն չի կարողանում արտասանել այդ դժվար բառերը: Յով են դարձել նրա գլխին այդ «չեֆերը» և մեկ էլ գանազան «լեյբերը»: Լացակումած ու ջրտնելով մտածում է Արչինովը, թե ինչ են նշանակում այդ բառերը, բայց թեկուզ սպանես էլ, չի կարող նա արտասանել ինչպես հարկն է: Իսկ պարոն ջոկապետը դարձյալ իրենն է առաջ տանում.

— Ի՞նչ ես յեղան նման մտիկ տալիս: Պատասխանի՛ր, ո՞վ է մեր չեֆը:

— Դու մի ուրիշին հարցրո՛ւ, ելի: Ի՞նչ ես շարունակ ինձ հարցնում: Թո՛ղ մի մտածեմ՝ հետո ասեմ:

Նստածներից մեկը շշնջաց.

— Ցա՛րը:

— Մեր ցա՛րը, — ուրախ պատասխանեց Արչինովը:

— Ուրեմն ի՞նչ, նրան աղպես հենց միայն թաղավոր ել կոչում են, ել ուրիշ վոչ մի կերպ, և հենց ա՛յդ է նրա ամբողջ տիտղոսը:

Զույելը վտռի կանգնեց, աթոռը ավելի մոտեցրեց պատին և ժպտալով մոտեցավ քրտնած Արչինովին:

— Իսկ կնոջդ անունը հո չե՞ս մոռացել, հը՞: Մի ասա՛ մեզ, տեսնենք:

— Յես ամուսնացած չեմ, — հատակին նայելով պատասխանեց Արչինովը:

— Լավ, իսկ ո՞ւմ հետ եյիր սեր անում: Ձե՞ վոր դյուզում գու վորեւե մի սիրած կունենայիր: Դե՛հ, պատմի՛ր, չլինի՞ թե այդ ել չգիտես: Չպատասխանես, ատամներդ արյունլիկ կանես: Ժպտում է ջոկապետ Զույելը, ծիծաղում են դասի նստած զինվորները, Արչինովն էլ ժպտաց, և նրա կարմիր այտերի վրա փոսիկներ դոյացան:

— Մարֆուտկա յե անունը, — ամոթխածութամբ ասաց նա:

— Հա՛, Մարֆուտա: Այլա մի մոտեցի՛ր այստեղ:

Արչինովը, փոսիկները դեռ թչերին, մոտեցավ կրոր, թիթե-զապատ բաց դռնով վառարանին:

— Վորովհետե դու բանավոր դասից վոչինչ չես հասկանում, ման արի ահա այսպես, — պղծած, — ցույց տվեց Զույելը: — Այդ մեզնում զինվորները կոչում են «կուզեկուզ»: Քայլի՛ր ահա այս ձեռով, վառարանից մինչև ահա այն պատը, իսկ յերբ վառարանին մոտենաս՝ կդռաս այս դռնով խողովակի մեջ — Մարֆուտա, սի-րելիս, ոգնի՛ր, մեռնում եմ: Ծառայությունն ինձ չի հաջողում, չեմ կարողանում թաղավորի տիտղոսն ասել»: Ահա այսպես քայլի՛ր և դռա, մինչև վոր յես քեզ ասեմ բավական է: Յերկու անգամ բղավի՛ր:

Արչինովը ամաչելով սղղեց և դնաց վառարանից դեպի պատը, պառավ, ծանրացած սաղի պես քամակն ուրբեղելով: Հետ վե-քաղառնալով վառարանի մոտ, նա բացված դռնով կամացով դուռում է.

— Մարֆուտա, սիրելիս, ոգնի՛ր, մեռնում եմ: Ծառայությունն ինձ չի հաջողվում, չեմ կարողանում թաղավորի տիտղոսն ասել...»:

Կրկնակի ճնշում եյին կրում վոչ-ուու ծաղում ունեցող զին-

վորները, վորոնց արհամարհանքով «այլազգիներ» եյին անվանում: Կատաղած սպայութեանն ոգնութեան եյին հասնում յեկեղեցու սպասավորները, վորոնք իր հերթին յետանդով մշակում եյին զինվորին, ջանալով նրան ներշնչել բուժ խոհեմութուն, համբերութուն, անառարկելի հնազանդութուն պետերին: Նորակոչիկին ուղղված բարի յերթում, վորը տպագրված եր «МНОБОЕ СЛОВО» լրագրում 1915 թվին, ասված ե.

«Տեր աստվածը հաճախ մարդկանց ծանր փորձութիւններ ե ուղարկում: Դրանք մի՛ համարեք վորպես ճակատադրի կողմից անարդարութիւն ձեր նկատմամբ ե մի՛ համարեք ձեզ ամենադժբախտն ու ամենաթշուառ... Առանց առարկութեան կատարեցե՛ք հրամանատարութեան բոլոր հրամանները, հնազանդվեցե՛ք վո՛չ միայն բարի ու հեղ, այլև դատան պետերի բոլոր հրամաններին: Հնազանդվեցե՛ք նրանց վո՛չ միայն պատօից վախենալով, այլև խղճի թելադրանքով, ու բոլոր վիրավորանքները տարեք հեղութեամբ ու խոնարհութեամբ: Հիշեցե՛ք—աստծուն ա՛յն ե հաճելի, յերբ մարդ, աստծուն միտ բերելով, վիշտը կրում ե անարդար կերպով տուժելով»:

Տարական բանակ կոչվող ծանր տաժանակրութիւնը դերեղման ե իջեցրել բազմաթիւ կյանքեր, զինվորների մահացութիւնն այնտեղ ավելի բարձր եր, քան բոլոր յիվրդական բանակներում: Տարեկան 7 հազար զինվոր հիվանդանում եր թոքախտով ե 50 հազար զինվոր՝ վնասներական հիվանդութիւններով: Հաճախ մարդկանց զինվոր եյին դարձնում վորպես պատիժ: Այդպես զինվոր դարձրին հռչակավոր ուկրաինական բանաստեղծ Տարաս Շեվչենկոյին, վորին ցարական բանակը տառաջիւրդն խեղեց: Իր որատեւորում Շեվչենկոն դրել ե.

«Յեթե յես մի հրեշ, մի արյունաբերու մարդ լինեյի, ապա այդ դեպքում ինձ համար չեր կարելի ավելի հարմար մահապատիժ հնարել, քան ինձ Որենքուրդյան առանձին կորսուան ուղարկելը»:

Զինվորներին աշխատում եյին մեկուսացնել, անջատել արտաքին աշխարհից: Նրանց ամեն կերպ դրդոտում եյին հեղափոխականների դեմ, ե սպայութեան ու տեւտեւների կողմից խաբված, խեղճ ու կրակ զինվորները շատ անգամ են դուրս յեկել հեղափոխական մասսաների դեմ: Այդպես, զնդակոծվեց 1905 թ. հունվարի 9-ի խաղաղ ցույցը Պետերբուրգում, ճնշվեց 1905 թ.

դեկտեմբերյան ապստամբութիւնը Մոսկվայում: Զինվորները 1912 թվին Լենայի հանքերում կրակեցին բանվորների վրա: Ընդհատակյա «Капорма» լրագիրը հաղորդեց, վոր միմիայն յերկու շաբաթվա ընթացքում, 1905 թ. դեկտեմբերի 10-ից մինչև 24-ը, ապստամբութիւնը ճնշելիս զորքերը քաղաքներում ե դյուղերում ավելի քան 5 հազար մարդ սպանեցին:

Բնական ե, վոր ժողովրդի համար հենց «զինվոր» բառը ճնշման սխրբոլ եր: Զուր չեր, վոր ժողովրդական հին առածները զինվորի մասին այսպես եյին ասում. «Զինվորը մոտ ե՝ խոնարհ վողջունի»: «Հո զինվորը, հո գայլը՝ վորտեղ ինչ պատահի, այնտեղ ել կպատառոտի»: Բայց միաժամանակ ժողովրդական առածները կարեկցութիւն են արտահայտում դեպի զինվորի դատը վիճակը: «Զինվորը բոլով ե սպիրվում, ծխով տաքանում»: «Զինվորը ճանճի պես մի բան ե, վորտեղ ձեղք, այնտեղ ել անկողին, վորտեղ ցանկապատ, այնտեղ ել բակ»: «Մի փշուր բանով կուշտ ե, մի քիչ ջրով հարբած ե»:

Յեւ ի՞նչպես կարող եր ժողովուրդը սիրել ե հարգել ցարական բանակը, քանի վոր վերջինս ցարիզմի ձեռքին մի մեծ ուժ եր աշխատավոր մասսաներին ճնշելու ե խեղդելու համար: Բանակի վրա հենված, ցարական կառավարութիւնը պաշտպանում եր կալվածատերերի՝ հողի մասնավոր սեփականութիւնը ե կապիտալիստների՝ արտադրութեան գործիքների ու միջոցների մասնավոր սեփականութիւնը: Բանակը նա ոգտագործում եր, վորպեսզի արյան ծովի մեջ խեղդի բանվորների ու դյուղացիների բողոքի ամեն մի փորձ կամայականութեան դեմ: Չե՞ վոր հենց գործարանում գործադուլ եր տկւլում կամ դյուղում խռովութիւն եր ծաղում, գործարանատերը, կալվածատերն առաջին հերթին զինվորներին կամ կազակներին եյին ոգնութեան կանչում:

Յեւ ի՞նչ եյին հարկադրված պաշտպանելու ցարական բանակի զինվորները: Նրանք հարկադրված եյին պաշտպանելու կամայականութեան իրավունքը՝ ցարական ոսլրիչնիկների համար, ժողովրդին շահագործելու իրավունքը կալվածատերերի, կապիտալիստների, վաճառականների ե կուլակների համար, աղքատութիւնը, խաւարը, տգիտութիւնն ու տառապանքը աշխատավոր մասսաների համար: Նրանք հարկադրված եյին շահագործողներին համար նոր հողեր, ծովեր, նեղուցներ, նոր շուկաներ նվաճելու ի փառս ոռոտական իմպերիալիզմի: Յեւ յուրաքանչյուր դիտա-

կից, առաջավոր մարդ կարող եր միայն մի բան ցանկանալ,— վորպեսզի ուստական ցարական բանակը կազմալուծվի, թուլանա՝ խաղաղ ժամանակ, պարտվի՝ պատերազմի ժամանակ։ Այդպես եր բոլշևիկների կուսակցութեան քաղաքականութիւնը։

Յեւ ինչքան ել սպաները ղինվորներին այնպես եյին պահում, վոր նրանք ժողովրդի հետ չչիւմեն, ինչքան ել նրանք աշխատում եյին ղինվորին կալիտալիստական պետութեան լուռ ու մունջ, հլու դործիքը դարձնել,—բոլշևիկյան աշխատանքը բանակում ատիճանաբար քայքայում եր ցարական ինքնակալութեան այդ պատվարը։ Արդեն 1905 թվին տեղի ունեցան խոչորագույն դեպքեր, վորոնք ցույց տվին, վոր ցարական կառավարութիւնը չի կարող այլևս հուշս դնել բանակի վրա։ Այդ՝ «Князь Потемкин-Таврический» զրահանավի ապստամբութիւնն եր, Կրոնշտադտի ապստամբութիւնն եր։

Վ. ի. Լենինը «Војско и революция» իր հոգւածում գրել ե. «...Սեւաստոպոլի դեպքերը լիակատար փլուզումն են նշանակում դորքերի մեջ տիրող հին, սարկական կարգերի, կարգեր, վորոնք ղինվորին դարձնում եյին ղինված մեքենաներ, նրանց դարձնում եյին ազատութեան ամենափոքրիկ ձգտումները ճնշելու դործիք։ Անվերադարձ կերպով անցել են այն ժամանակները, յերբ ուստական բանակը,—ինչպես այդ յեղով 1849 թվականին,—գնում եր հեղափոխութիւնը ճնշելու Ռուսաստանի սահմաններից դուրս։ Այժմ բանակն անդառնալիորեն հետ ե կանգնել ինքնակալութիւնից։ Նա դեռ ամբողջովին չի դարձել հեղափոխական։ Զինվորների ու նաւատորների քաղաքական ղիտակցութիւնը դեռ շատ ցածր ե։ Բայց կարեւորն այն ե, վոր ղիտակցութիւնն արդեն արթնացել ե, վոր ղինվորների մեջ սկսվել ե իրենց շարժումը, վոր ազատութեան վողին թափանցել ե զորանոցներն՝ ամեն տեղ ու ամենուրեք»*։

Ծիշտ ե, ցարական կառավարութիւնը դաժանորեն պատահեց «Потемкин»-ի, «Память Азова»-յի ապստամբութիւնները։ Սուկայն այդ պատիժը չեր կարող կասեցնել բանակի հեղափոխականացումը։

Յերբ 1917 թվականի հեղափոխութիւնը ծագեց, ղինվորները ժողովրդի կողմն անցան և հրաժարվում եյին պաշտպանել ցարա-

կան իրավակարգը։ Զինվորի շինել հաղած բանվորներն ու դուղացիները ժողովրդի կողմը բռնեցին ընդդէմ ցարիզմի։ Փլուզումի ամենածանր տարիներում ստեղծվեց նոր բանակը, պրոլետարիատի բանակը, ժողովրդի բանակը, վորն առաջին անգամ պատմութեան մեջ գիտե, թե ինքն ում դեմ ե կռվում և ինչի համար ե կռվում։

Վողեւորված կոմունիզմի մեծ գաղափարներով, Կարմիր Բանակի քաղցած ու սառած մարտիկները կռվում եյին ռազմական փորձով ու սպառազինութեամբ իրենց գերազանցող սպիտակ-գլավադիականների ու ինտերվենտների զնդերի դեմ և դաժան, արյունահեղ դռնեմարտում հաղթում եյին նրանց։

Մեր Կարմիր Բանակը, ազատասեր մեծ ժողովրդի բանակը, սոցիալիզմի յերկրի պաշտպանութեան դործին ե ծառայում։ Նա պաշտպանում ե ԽՍՀՄ-ի բանվորների ու դուղացիների խաղաղ աշխատանքը։ Մեր արդունաբերութիւնը նրան տվել ե առաջնակարգ, աշխարհում ամենալավ, սպառազինումն ու մատակարարումը։ Կարմիր Բանակի մարտիկներն ու հրամանատարները համառորեն սովորում են ռազմական արվեստը, տիրապետում են ռազմական տեխնիկային։ Նրանք ապրում են նույն հետաքրքրական, ստեղծագործական աշխատանքով, ինչով ապրում են ԽՍՀՄ-ի բոլոր մյուս քաղաքացիները։ Կարմիր Բանակը կյանքի հիանալի դպրոց ե։

Բոլորի աչքի առջևն են այն ուշադրավ փոխակերպութիւնները, վոր կատարում ե մեր Կարմիր Բանակը։ Բազմաթիւ յերիտասարդներ բանակ են գնում կիսագրագետ, հետամնաց վիճակում, իսկ այնտեղից վերադառնում են՝ դրագետ, առաջավոր, բանիմաց աշխատողներ դարձած։ Թե ինչպես ե ընթանում կյանքըն ու ուսուցումը Կարմիր Բանակում, այդ մասին հիանալի կերպով պատմում ե յերիտասարդ մարտիկ Վասիլի Սմիրնովի որոտետրում կատարված մի որվա գրանցումը, վորը հրապարակված ե «Комсомольская Правда»-յում։

«ՄԱՐՏԻԿԻ ՈՐԸ

Կարմիր-բանակային վասիլի Սմիրնովի որոտետրից։
Զերնիշկի գորանցներ։ Սեպտեմբերի 4

Ժամի 6

Դեռ քնի մեջ լսում եմ, թե ինչպես որոպահը (дневальный) անդառնչան ե տալիս։

* Լենին, Յերկ., հ. VIII, էջ 395, ուստ. հրատ.

— Վաչա, վե՛ր կաց:

Յես վեր եմ ցատկում: Հինգ բոպեյից հետո մեր վաչան արդեն չարված է: Հակիրճ հրաման, և սկսվում է առավոտվա ամենալավ բոպեն.—վաչաը լիցքի յե ուղևորվում:

Յես այն յենթարժանման մեջ եմ, վորի հրամանատարը ընկ Միսովն է: Մեր յենթարժանումն այժմ պատրաստվում է յերկրորդ աստիճանի «ՊԱՊ»-ի նշանի նորմաները տալու: Հետևապես, մենք նորից ենք կրկնում զանազան շարժումների, այսպես կոչված, «32 տակտերը»: Չափազանց հետաքրքրական յերևույթ. այդ կես ժամվա ընթացքում, յերբ տեղի յե ունենում լիցքը, մեր մկաններն այնպիսի ուժով են լցվում, մեր մարմնում յերևան է գալիս այնպիսի կայառուկություն, վոր թվում է, թե կարող ես հեշտությամբ և ազատ կերպով բարձրացնել ամեն մի ծանրություն: Վո՞րտեղից է յերեսուն բոպեյում առաջ գալիս այդ ուժը: Ձեռքերո՞վդ ես, ինչ է, շարժումների ժամանակ ոգի միջից կորում այդ ուժը:

Լիցքից հետո մենք «հարձակում» ենք կատարում ջրի վրա: Ոճառը, ատամի խողանակը, յերեսսրբիչը—այդ այն դործիքներն են, վորոնցով մենք դործում ենք «հարձակման» ժամանակ:

— Նախաճա՞շի, —լսվում է հրամանը: Ճաշարանում սեղանների վրա պատրաստ են մսով մակարոնը, թարմ հացը, հոտավետ թեյը:

ԺԱՄԻ 8

Նախաճաշին հաջորդող հանգիստը վերջացավ: Ծխելը—նույնպես: Տեղի յե ունենում քաղուսուցումը: Մարտիկներն ակտիվորեն մասնակցում են հերթական թեմայի քննարկմանը:

Այսօր հիանալի յելույթ ունեցավ կարմիր-բանակային Պլեչակովը: Բայց նրանից ել լավ—իվիկինը: Այս տղան պարզապես տաղանդ ունի: Նա խոսում է ինչպես իսկական հոեոոր՝ կրակոտ, բոցավառ: Կեցցե՛ս, իվիկին: Մեր յենթարժանման բոլոր կոմյեթյան մեջ, ասենք՝ անկուսակցական յերիտասարդության մեջ ել, իվիկինն ու Պլեչակովը քաղուսուցումից, թերևս, առաջինն են: Պետք է մտածել, թե ինչպես կարելի յե մնացածներին ել առաջ շարժել: Պետք է բոլորն իվիկինի և Պլեչակովի պես լինեյին:

ԺԱՄԻ 10

Ռազմական պարապմունքներ ըստ դասացուցակի: Որատեսորի մեջ չեմ դրանցում: Դրանց մասին հարկավոր եր առանձին դրել: Այստեղ ամեն ինչ ինձ համար նորություն է և բացառիկ կերպով հետաքրքրական:

ԺԱՄԻ 16

Ճաշից հետո մենք ցրվում ենք զորանոցները: Մենք ունենք յերկու ժամվա հանգիստ: Վոմանք պառկում են ննջելու, վոմանք նստում են նամակ գրելու—պետք է նամակ ել գրել տուն, չե՛: Իսկ յես —յես նույնպես պառկում եմ, բայց քնել չեմ ուզում: Յես այժմ ամբողջովին կլանված եմ մի գրքով: Այդ մի պատմական վեպ է, իդեպ, խիստ հին, 1863 թվի հրատարակություն,—մի վեպ այն մասին, թե ինչպես եր Անգլիան դադուկթներ նվաճում: Վեպը կրում է փոքր ինչ բարձրագույնորդ անուն՝ «Ջոն Դեմոն»: Վեպի հեղինակն է՝ Փավալը: Դա, իհարկե, վոչ Շեքսպիր է և վոչ Երկեր, վորոնցով, ի դեպ է ասել, յես չափազանց հետաքրքրվում եմ, բայց այդ վեպն ևս ունի իր արժանիքները. նա հետաքրքրական է և գրված է առանց կեղծ բարեսպաշտության: Սակայն նրա մեջ կան այնպիսի տողեր, վորոնք զայրույթ են առաջ բերում: Որինակ, նեգրերը համեմատվում են միայն շների հետ: Այդպես ել հենց ասված է...

«Այդ սե չները...»

Կամ՝

«Այդ անարգ չուն ավստրալիացիները...»:

Հեղինակը, իհարկե, նվաճողների կողմն է, բայց նա չի իմացել, թե ինչ գղացմունքներ կհարուցի նրա գիրքը՝ 1935 թվին իմ ձեռքն ընկնելով:

Պարոն Փավալը հիացմունքով նկարագրում է նաև նեգրերի հետ ռեզի ունեցած դաժան դատաստանը, իսկ յես սրտիս խորքում այնպիսի խոսքեր եմ արտասանում, վորոնք վոչ մի առնչություն չունեն հիացմունքի հետ:

— Սրիկանե՛ր, իմպերիալիստնե՛ր,—ասում եմ յես:

ԺԱՄԻ 17

Մասսայական աշխատանքի ժամանակն է: Մենք վրագրեր ենք

կարգում: Մենք ծանոթանում ենք խալո-հաբեշական կոնֆլիկ-
տին. վո՛ր ետապում ե գտնվում այդ կոնֆլիկտն այսօր: Սկսվում
ե զրույցը: Իվկինը նորից իրեն ցույց ե տալիս: Նա շուտ ե
բմբռնում հիմնականը և ընդհանրացում ե անում: Պլեչակովը հետ
չի մնում: Պետք ե մի անգամ ել ասել՝ Իվկինն ու Պլեչակովը
կտրիճներ են:

ՓԱՄԻ 18

Շախմատիստները նստել են տախտակներն առաջներին: Վո-
լեյբոլիստները թրմվացնում են զնդակով: Հարմոնիստները ինչ-
վոր բարդ մեկուդիաներ են ածում: Իվկինը Լենսկու հանդն ե
անում՝

Куда, куда вы удалились!,
Весны моей золотые дни?... *

ՓԱՄԻ 20

Յերեկոյան թեյ: Թեյի հետ համեղ զապեկանեկա:

ՓԱՄԻ 22

Ավարտ:

Անկողնում պառկած յեսմտածում եմ, վոր ահա յես շուտով
կզորացրվեմ: Ափսոս ե բաժանվել բանակից, զորանոցից, տղեր-
քից, վորոնց հետ ընտելացել, կարծես հարազատ ես դարձել: Այս
բուպեյին յես ամփոփումներ եմ կատարում. արդյոք յես այն
մա՞րդն եմ, վոր եյի մինչև բանակ մտնելը, թե՞ ուրիշ եմ:

Յես ինձ այսպես եմ պատասխանում.—

— Այո՛, Վասիլի Անդրեյեվիչ, դուք նա յեք, բայց վո՛չ բո-
լորովին նա: Հիշո՞ւմ եք, հարգելի Վասիլի Անդրեյեվիչ, թե ինչ-
քան թափթփվածն եյիք դուք առաջ: Հիշո՞ւմ եք՝ ինչպես դուք
չգիտեյիք, թե ինչ բան ե կարդալահոթությունը: Կարմիր Բանակը
ձեզ դարձրեց հալած ու ուշադիր, դո՛ւք, Վասիլի Անդրեյեվիչ,
դարձել եք զուսպ, տաղտ ունեցող, քաղաքավարի. բացի դրանից՝
դուք շատ բան իմացաք: Որինակ, ի՛նչ բան ե Կարմիր Բանակի
մարտիկը և ի՛նչ բան ե թատրոնը: Ա՛խր ճիշտն ասած՝ դուք լավ
ծանոթացաք ժամանակակից ռազմական արվեստին, բայց համա-
րյա վոչ մի խոշոր և հետաքրքրական ներկայացում ել Մոսկվայի
թատրոններում բաց չեք թողել... Իսկ կինո՞ն: Այդ յե՞րբ եյիք

* Ո՞ւր, ո՞ւր դուք հեռացաք,
Գարնան իմ վոսկի որեր...

դուք այնպես կանոնավոր, դրեթե ամեն հանգստի որ կինո հաճա-
խում: Իսկ սիմֆոնիկ կոնցերտնե՞րը: Այ, դուք ասում եք, թե
սիրում եք Չայկովսկուն և Վադներին, իսկ առաջ դուք մինչև ան-
գամ չգիտեյիք, թե ինչ են նշանակում այդ անունները: Այդպես,
Վասիլի Անդրեյեվիչ... Բայց, կա մի «բայց»: Դուք, կարծես,
վճռել եք բանակից հետո զնալ Մենդելեյևի ինստիտուտը սովո-
րելու: Այդպես չե՞ արդյոք, թանգագին: Իսկ ինչո՞ւ այսօր մի-
քիչ չպարապեցիք: Դե՛հ, ասենք ձեզ խանդաբեց պարոն Փավա-
լը... «Ջոն Դեմոն»-ը դրավել ե ձեզ: Ա՛խ, Վասյա, տես, վոր
հետո անհարմար դրուժյան մեջ չընկնես»:

Համեմատել՝ք այս մեջբերումը վերը հրատարակված «За
крестами» գրքից բերված կտրի հետ: Կարմիր Բանակի մարտիկն
ապրում ե գիտակցական կյանքով, նրա ուսումը լիարյուն ե, հե-
տաքրքրական ե, յուրաքանչյուր որը նրան նոր գիտելիքներ ե
տալիս: Վասիլի Սմիրնովի որատեսարում միանգամայն հայտնի
պատճառներով վոչինչ չի ասված հատուկ ռազմական ուսման
մասին: Այդ ուսումը նույնպես բացառիկ կերպով հետաքրքրական
ու բազմազան ե: Յուրաքանչյուր կարմիր-բանակային հանրա-
կրթական և քաղաքական գիտելիքներ ե ստանում, անցնում ե
հրաձգային դործը, տակտիկա, տեղագիտություն, ծանոթանում
ե ամենակատարելագործված մարտական տեխնիկային, տանկե-
րին, ինքնաթիռներին, զրահավորություններին ու նրանց տակ-
տիկական հատկություններին, հրետանուն, կամրջային ու գե-
տանցի դործին, կապին: Մարտիկից պահանջվում ե ծանոթ լինել
զենքի բոլոր տեսակներին, վորոնց հետ միասին նա պետք ե դոր-
ծի: Նա կատարելապես պետք ե կարողանա տիրապետել իր զեն-
քին: Նախաձեռնություն և գյուտարարություն համար ինչպիսի՞
անսահման լայն ասպարեզ ե բացվում յուրաքանչյուր կարմիր-
բանակայինի ու հրամանատարի առջև: Յեվ պետք ե ասել, վոր
ռացիոնալիզատորական-գյուտարարական շարժումը շատ ուժեղ ե
զարգացած բանակում, և հաղաբավոր կարմիր-բանակայիններ
իրենց ռացիոնալիզատորական առաջարկներով ու գյուտերով
անընդհատ կատարելագործում են մարտական տեխնիկան և ու-
սուցման կազմակերպումը:

Ցարական բանակի սպաներն ամեն կերպ հետամտում եյին
գիրք ու լրագիր կարդացող զինվորին: Կարմիր Բանակը, ընդհա-
կառակը, հարկադրում ե կարմիր-բանակայինին՝ անդադրում աչ-
խառել իր վուլտուրական մակարդակի բարձրացման համար:

Ահա մի փոքրիկ թվարկումն, թեպետև վոչ ամենեին լրիվ, այն դեքերի, վոր անպայման պետք է կարդա յուրաքանչյուր կարմիր-բանակային։—

Ստալին.—«Вопросы ленинизма», История ВКП (6), Полит-учебник красноармейца, Պուշկին.— «Борис Годунов», «Сказка о попе и работнике его Балде». Գոգոլ.— «Ревизор», «Мертвые души», «Повесть о том, как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем». Լ. Տոլստոյ.— «Казак», «Хаджи-Мурат». Նեկսոնով.— «Кому на Руси жить хорошо». Սալսկով-Շչեդրին.— «Господа Головлевы», «Повесть о том, как мужик двух генералов прокормил». Մ. Գորկի.— «Песнь о Буревестнике», «Мать», «Мои университеты». Նովիկով-Պրիբայ.— «Пусима». Դեմյան Բեդնի.— «Обманутые братья», «Совет часового», «Честь красноармейца», «Проводы», «Два билета». Ֆաբմանով.— «Чапаев». Սեմաֆրիմովիչ.— «Железный поток». Ֆադեյև.— «Разгром». Շոլխով.— «Тихий Дон», «Поднятая целина»:

ԽՍՀՄ-ի բոլոր քաղաքացիների հետ համահավասար կարմիր-բանակայինները մասնակցում են ակտիվ հասարակական վյանքին։ Դեռ ավելին, շատ կարմիր-բանակայիններ մասնակցում են նույն իսկ պետություն կառավարմանը՝ վորպես ԽՍՀՄ-ի ԿԳԿ-ի և ՌՍԳՖՆՀ-ի ԿԳԿ-ի անդամ։ Ահավառիկ այդ մարդիկ։—

Ա.ԿԻՄՈՎ Վ.Ս. տանկի ղեկավար,
ԲՈՒՐԳԱՆՈՎ ՖԱԻՋ Ա.ԿՐԱՍՆՈՎԻՉ—կարմիր-բանակային,
ԳԱՅԴՈՒԿՈՎ Ն. Վ.—վարժական վաշտի կուրսանտ,
ԿՈՒՐՈՊՅԱՏՆԻԿ Գ. Պ.—«Парижская коммуна» լինկորի,
կրտսեր հրամանատար,
ԼԵՎԱՇԵՎ Մ. ՅԵ.—կարմիր-նավատորմային,
ՊԱՏԱՆԱ Տ. Ա.—կարմիր-բանակային, մոտորիստ,
ՌՅԱԲԻՆԻՆ Ա.Պ.—Հեռավոր-Արևելյան նավատորմի կարմիր-նավատորմային,
ԶՈՒՄԱԿ Կ.Պ.—Բալթյան նավատորմի երկկորիկ,
ՇՉԵՐԲԱԿ Վ. ՅԱ.—ավազ մեխոլեկավար,
ԱՆԴՐԵՅԵՎ Պ. Դ.—տանկիստ,
ԿՆՅԱԶԵՎ Ֆ. Մ.—№ ավիոմասի մոտորիստ,
ՍԵՐԵԲՐՅԱԿՈՎ Դ.Ի.—կարմիր-բանակային,
ՏԻՄՈՇՉԵՆԿՈ Ղ.Գ.—տանկի ղեկավար,

ՄԻՆԱՅԼՈՎ ՅԵ. Վ.—կրտսեր հրամանատար,
ՖՐՈՆՈՎ ՅԵ. Ա.—կրտսեր հրամանատար,
ՅԱՇԻՆ Կ.Ի.—կրտսեր հրամանատար։

Յեվ այս չէ՞ վոր կառավարություն անդամ՝ կարմիր-բանակայինների մի շատ փոքր մասն է. ուկրաինական, բելոռուսական, ուղրեկական, թուրքմենական, տաջիկական, ադրբեջանյան, վրացական, հայկական կառավարությունների կազմում քիչ չե կարմիր-բանակայինների թիվը։ Կարմիր-բանակայինները մասնակցում են քաղաքային խորհուրդների ընտրություններին, համագումարներին, նրանց ներկայացուցիչները մտնում են չրանային և մարզային գործկոմների կազմի մեջ և այլն։

Վո՞րտեղ, աշխարհի վո՞ր յերկրում, վո՞րտեղ, վո՞ր բանակում, բացի մերից, հնարավոր է այդպիսի իրավահավասարություն, յերկրի կառավարմանն ակտիվ մասնակցելու այդպիսի հնարավորություն «нижний чин» կոչվող մարդու համար, «զինվորի» համար։

Ասենք մեզնում «զինվոր», «нижний чин» բառերն ել են դուրս յեկել ԽՍՀՄ քաղաքացիների գործածությունից։

Հարյուրավոր շարքային կարմիր-բանակայիններ և կարմիր-նավատորմայիններ պարզևատրված են Խորհրդային Միության շքանշանով։ Ընդամենն պարզև են ստացել վոչ միայն այն սահմանադրահամարողները, վորոնք հերոսաբար հետ են մղել ճապոն-մանջուրական բանդաների հարձակումը, այլև նրանք, ովքեր համառ հերոսական աշխատանքով անթերի տիրապետել են իրենց հանձնված մարտական տեխնիկային։

Այդպես է մեր Կարմիր Բանակը։ Այդպես են մեր Կարմիր Բանակի—աշխարհի ամենաուժեղ բանակի—մարդիկ։

Մեր բանակի ուժը նրա մարտիկներին և հրամանատարներին բարձր դիտակցությունն է։ Յուրաքանչյուր մարտիկ գիտե, վոր ինքը պաշտպանում է մեծ ժողովրդի յերջանկությունը, ամբողջ մարդկության յերջանկությունը։ Մեր բանակի ուժն այն է, վոր նա կոչված է պաշտպանելու իր քաղաքացիների խաղաղ աշխատանքը։ Մեր բանակի ուժն այն է, վոր նրան ղլխավորում է մեծ Ստալինի մարտական ղինակից, ուսա ժողովրդի հերոս դավաի, պանծալի ղորավար, Խորհրդային Միության առաջին մարշալ Կլիմենտ Յեֆրեմովիչ Վորոշիլովը, վորի կյանքի ուղին պատված է բանվոր դասակարգի մեծ գործի համար մղված առասպելական ու հաղթական մարտերի վառողի ծխով։

Մեր բանակը պատրաստ է կրծքով պաշտպանելու իր հայրենիքը: Բուրժուական հասարակության մեջ չի յեղել և չկա այն աստիճան կեղծ և դատարկ մի բառ, ինչպես «հայրենիք» բառը: Յեւ միայն Մեծ սոցիալիստական հեղափոխության հետևանքով այդ բառը մեր յերկրում ստացավ իր իսկական իմաստը:

Աշխատավորն ի՞նչ հայրենիք կարող էր ունենալ, յեթե նրանից խլում էին ամեն ինչ. փոքր հասակից՝ կապիտալիստը չնչին գնով գնում էր նրա աշխատանքը, կողոպտում, յուրացնում էր նրա ստեղծած արժեքները, այնուհետև նրա կյանքը չպարտում էր ազա՛ռ ու նողկալի «հայրենիքի» համար մղվող պատերազմի դաշտերը, այն «հայրենիքի», վորի տերն աշխատավորին ատելի կապիտալիստն էր:

Պրոլետարը չունի իր հայրենիքը: Ձևաված ապստամբության միջոցով իշխանությունն իր ձեռքը վերցնելով և իր յերկրի տերը դառնալով, նա հայրենիք ձեռք բերեց:

Խորհրդային յերկրի ամեն մի թիզ հողը հեղեղված է ավագ սերնդի մարտիկների արյունով, վորոնք ի՞նչ են աշխատավորները՝ աշխարհում միակ հայրենիքի համար: Լուսանակի ձորակները լինեն դրանք, վորտեղ Վորոշիլովի կարմիր-գվարդիականները 1918 թվականին հետ էին մղում գերմանական ռուսպանտների դրոշները, թե Կիևի դաշտերը, վորտեղ 1920 թվականին Բուդյոննու հեծելակները քառատրոփ քշում էին սպիտակ-լեհերին, կամ թե ծովամերձ բլուրները, վորտեղ Բլյուխերը 1922 թվականին ջախջախեց ճապոնական ինտերվենտներին, — ամենուրեք խորհրդային հողը մեզ համար թանկագին արյունով է նվաճված: Ահա թե ինչու հայրենիքի պաշտպանությունը, սահմանների անձեռնմխելիութունն աչքի լույսի պես պահպանելը մեր սրբազան պարտականությունն է:

Յեթե թշնամին համարձակվի հարձակվել, մենք կայծակի արագությամբ կհարկադրենք նրան իր սեփական տերիտորիայում պաշտպանվելու:

Այս պայմաններում արիությունը պետք է հատուկ լինի մեր յերկրի յուրաքանչյուր յերիտասարդի, յուրաքանչյուր աղջկա: Արիությունը նույնպես է դաստիարակվում, ինչպես բնավորության մյուս հատկությունները, և մենք նրանով անդադար պետք է զինենք մեր յերիտասարդությանը:

Մեր յերիտասարդությունն իրեն դաստիարակում է անվահե-

թության վողով: Մեր յերիտասարդությունը կամքի յերևելի հատկություններ է ձեռք բերում:

Մեր յերիտասարդությունը տենչում է բանակ գնալ և անկեղծորեն վշտանում է, յեթե այս կամ այն պատճառով չի կարողանում ընդունվել նրա շարքերը: Սակայն մինչև անգամ նրա շարքերից դուրս էլ մեր յերիտասարդությունը պատրաստվում է կատարելու իր կարևորագույն աշխատանքները, վոր գլխավոր է Սահմանադրության 132-րդ և 133-րդ հոդվածներում: Տասնյակ հազարավոր յերիտասարդ բանվորներ և կոլտեսեսականներ սովորում են ոգադնացության դործը անրոպումբներով, ցատկում են պարաշյուտներով, սովորում են տանի ղեկավարել, կրակում են գնդացիներին, տակտիկա, տեղադրություն, ռադմասանիտարական դործն են ուսումնասիրում:

Խորհրդային յերիտասարդությունը պատրաստ է ամեն ռոպե գնքը ձեռքին վռնել յենեղու իր սիրելի հայրենիքը թշնամիների ամեն տեսակ վտանգությունների դեմ պաշտպանելու համար:

Բանվորագվարդիական Կարմիր Բանակում ռադիկ լինելն, իրոք, ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու պատվավոր պարտականությունն է, և մեր յերկրի ամեն մի յերիտասարդ պետք է դեռ մինչև ԲԳԿ-ի շարքերը մտնելն իրեն պատրաստի այդ պարտականությունը կատարելու համար:

Հայրենիքը պաշտպանել պետք է վո՛չ միայն քաջարի Կարմիր Բանակի շարքերում: Յերիտասարդը պարտավոր է իր հայրենիքը թշնամիներից պահպանել վոչ միայն այն Ժամանակ, յերբ խորհրդային կառավարությունը նրան գնքի տակ է կանչում: Նա պետք է հիշի, վոր բանվորների ու գյուղացիների միակ սոցիալիստական պետությունը չընդադադարում է իրեն թշնամի կապիտալիստական աշխարհով, վոր այնտեղից դեպի մեր յերկրի ներսն են ձգվում լրաեսության, տեռորի, գլխերսիայի, վնասարարության թեկերը, և վոր դեռևս բոլոր արոցկիստական-գլխովյեմական դարչելի սողունները—ֆաշիստական մարդասպանները, լըրտեսները և գլխերսանտները չեն հանված իրենց բներից և չեն վոչնչացված:

Արթուն, դործոն գլաստությունը հայրենիքի թշնամիների վերաբերմամբ պետք է համակի ԽՍՀՄ-ի յերիտասարդ քաղաքացու ամբողջ ելությունը:

Ինչպես դիտապոստում կանգնած պանծալի սահմանապահ-

ներն աչալուրջ դիտում են իրենց վստահացված խորհրդային սահմանների ամեն մի վերջովը, այնպես եւ կոմյերիտականը, մեր յերկրի յերիտասարդը պետք է խորամուխ լինի իրեն շրջապատող պայմանների մեջ, պետք է ճանաչի իրեն շրջապատող մարդկանց:

Սոցիալիստական շինարարության յուրաքանչյուր, թեկուզ ամենահամեստ, բայց մեզ վստահացված ճակատամասում մենք պետք է հիշենք հայրենիքի պաշտպանի մեր սրբազան պարտականու թյունը:

Մենք պաշտպանելու բան ունենք: Մեր քաջարի կարմիր Բանակը, մեր ամբողջ խորհրդային ժողովուրդն իմպերիալիստների դեմ մղվելիք ապագա պատերազմում պաշտպանելու յեն իրենց՝ աշխարհում առաջին սոցիալիստական հայրենիքը, իրենց հողն իր ամենաողտակար հանածոների պաշարներով, իրենց անտառներն ու գետերը, իրենց գործարանները, յերկաթուղիները, վորոնք միմիայն մեր յերկրում են ամբողջ ժողովրդի սեփականութ յյուն հանդիսանում: Նրանք պաշտպանելու յեն խորհրդային Միութ յան բնակչութ յան յերջանիկ ու բերկրալի կյանքը, նրա ժողովուրդների բարեկամութ յունը, աշխատանքի, կրթութ յան, հանգրգիւնների բարեկամութ յունը, աշխատանքի, կրթութ յան, հանգրգիւնների իրավունքը և սոսալիստական Սահմանադրութ յամբ ամբացված մյուս բոլոր իրավունքները:

Մեր հզոր յերկիրը, մեր անսկզբուն կարմիր Բանակը խաղաղութ յան դործի հենարանն է ամբողջ աշխարհում:

Խորհրդային Միութ յան դոյութ յունն իսկ ամբապնդում է ամբողջ ճնշված մարդկութ յան վստահութ յունն իր ազատագրման վերաբերմամբ և բոլոր յերկիրների առաջավոր մարդկանց վրդե յնչում է պայքարելու համար:

Ահա թե ինչու խորհրդային ժողովուրդը, մեր յերիտասարդութ յունն այնպես ջերմ սիրում է իր փառապանծ կարմիր Բանակը: Ահա թե ինչու մենք բոլորս—մեր հայրենիքի պատրիտ ներս—պատրաստ ենք մեր բոլոր ուժերը նախընտրելու մեր յերկրի պաշտպանութ յան ամբաքմանը և կրծքով պաշտպանելու մեր յերկիրը:

Մեր պարտականութ յունն է պաշտպանել բոլշևիկյան կուսակցութ յունը, վորի ղեկավարութ յամբ մենք հաղթում ենք:

Մեր ամենաառաջին պարտականութ յունն է պահել, պահպանել ամբողջ աշխարհի ճնշվածների մեծ ղեկավար ընկեր Սոսալիստ, վոր ապահովեց սոցիալիստական հաղթանակը:

ԲՈԿ ԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Եջ
I. Սոսալիստական Սահմանադրութ յունը հաղթանակած սոցիալիզմի դրոշմն է	10
II. Աշխատանքի իրավունքը	26
III. Հանգստի իրավունքը	47
IV. Կրթութ յան իրավունքը	60
V. ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների պարտականութ յունների մասին	69
VI. Հայրենիքի պաշտպանութ յունը ԽՍՀՄ-ի յուրաքանչյուր քաղաքացու սրբազան պարտականութ յունն է	81

Թարգմ. Հովհ. Տ.-Հովհաննիսյան
Խմբ. Մ. Հովհաննիսյան
Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան
Սրբագրիչ Վ. Զիդեղյան
Կոնտր. սրբ. Լ. Աբովյան

Դիվանագր. լիազոր ի—4872, հրատ. № 433, պատվեր № 37,
Տիրաժ 10.000, ինդեքս $\frac{\text{II-84}}{\text{PK}}$

Հանձնված է արտագրության 27/II—1937 թ.

Ստորագրված է տպագրության 4/IV—1937 թ.

Գինը 90 Կ. ԿԱՁՄԸ 40 Կ.

Հայկուստրոսի տպարան, Յերևան, Ալլահվերդյան № 71

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0215037

34. 756

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 30 Կ.

Լ. Բ. ԽՈՍԵԲՅԱՆ

СТАЛИНСКАЯ
КОНСТИТУЦИЯ
И СОВЕТСКАЯ МОЛОДЕЖЬ

АРМПАРТИЗДАТ, ЕРЕВАН